

ДЕРЖАВНИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
ІНФОРМАТИЗАЦІЇ ТА МОДЕЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ
КАФЕДРА МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІКИ

ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ
«ФОРМУВАННЯ РИНКОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ»

МАТЕРІАЛИ

НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**ЕКОНОМІКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ПЕРЕГОВОРІВ
ПРО ВСТУП ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ**

12 червня 2025 року

м. Київ 2025

УДК 339.98

Рекомендовано до друку Вченою радою ДНДПМЕ
(протокол № 11 від 24 червня 2025 р.)

Економіка України в умовах переговорів про вступ до Європейського Союзу: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Київ, 12 червня 2025 р. – К.: ДНДПМЕ, 2025. – 206 с.

Організаційний комітет:

Гужва Ігор Юрійович – в.о. директора ДНДПМЕ, доктор економічних наук.

Bruszt Laszlo – Director, CEU Democracy Institute, Professor of Sociology.

Серебрянський Дмитро Миколайович – в. о. ректора Державного податкового університету, кандидат економічних наук, доцент.

Гуткевич Світлана Олександрівна – завідувач кафедри міжнародної економіки НУХТ, доктор економічних наук, професор.

Галасюк Віктор Валерійович – начальник відділу модернізації механізмів управління економікою ДНДПМЕ, доктор економічних наук.

Онищенко Володимир Пилипович – головний науковий співробітник відділу модернізації механізмів управління економікою ДНДПМЕ, доктор економічних наук.

Квач Ярослав Петрович – головний науковий співробітник відділу фінансової політики ДНДПМЕ, доктор економічних наук.

Іванов Євген Іванович – начальник відділу аналізу і прогнозування міжнародної торгівлі ДНДПМЕ, кандидат економічних наук, старший дослідник.

Ганцяк Михайло Олегович – в.о. начальника відділу фінансової політики ДНДПМЕ, доктор філософії (PhD).

Пулій Оксана Василівна – завідувачка відділу аспірантури і докторантури.

Кучеренко Наталія Петрівна – голова ради молодих вчених ДНДПМЕ, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти.

Антків Володимир Васильович – Секретар ради молодих вчених ДНДПМЕ, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти відділ фінансової політики, ДНДПМЕ.

ISBN: 978-617-7047-54-3

У збірнику представлено виклад доповідей та матеріалів, поданих на Всеукраїнську науково-практичну конференцію «Економіка України в умовах переговорів про вступ до Європейського союзу», яка відбулася на базі Державного науково-дослідного інституту інформатизації і моделювання економіки 12 червня 2025 року.

©ДНДПМЕ, 2025

ВСТУПНЕ СЛОВО

Шановні пані та панове!

Хочу розпочати вітальне слово з подяки силам безпеки та оборони України, завдяки щоденному подвигу яких ми маємо можливість жити та працювати на благо нашої Батьківщини. Також прошу хвилиною мовчання вшанувати тих наших захисників та захисниць, які у боротьбі за волю і незалежність віддали найцінніше – власне життя. Вічна пам'ять героям!

Щиро вдячний всім науковцям, які у цей складний для України час безупинно працюють над пошуком шляхів та механізмів подолання викликів для вітчизняної економіки, що постали в умовах переговорів про вступ до Європейського Союзу. В рамках проведення науково-практичної конференції «Економіка України в умовах переговорів про вступ до ЄС» ми ставимо за мету обговорити поточні напрацювання вчених-економістів з питань адаптації національної економіки до вимог ЄС та пошуку інструментів для успішної інтеграції.

Цього року актуалізувалися нові виклики для стійкості нашої економіки: необхідність гармонізації законодавства з нормами ЄС, адаптація до європейських стандартів та вимог, а також забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств на європейських ринках. Усе це потребує невідкладних рішень на найвищому політичному рівні, які, у свою чергу, мають ґрунтуватися на фаховому економічному аналізі наукової спільноти.

Бажаю всім учасникам конференції плідної праці, конструктивного діалогу та нових інтелектуальних здобутків, що сприятимуть розвитку вітчизняної науки і зміцненню української економіки в умовах євроінтеграції.

Ігор ГУЖВА

доктор економічних наук, в.о. директора
Державного науково-дослідного інституту
інформатизації та моделювання економіки

ЗМІСТ

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ	9
Андрієнко А.О. ЦИФРОВІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ ВЕДЕННЯ РЕЄСТРУ ІНДУСТРІАЛЬНИХ ПАРКІВ У КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ: ВИКЛИКИ, МОЖЛИВОСТІ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	9
Вергун М.О. ФОРМУВАННЯ ОСВІТНІХ КЛАСТЕРІВ У СТРУКТУРІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ	12
Галасюк В.В. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЕКОНОМІЧНОЇ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ.....	15
Ганцяк М.О. ДИСПРОПОРЦІЙНІСТЬ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ОБМЕЖЕНИХ ФІНАНСОВИХ ПОТОКІВ.....	17
Гужва І.Ю., Іванов Є.І. ПЕРСПЕКТИВНА РОЛЬ УКРАЇНИ У ФОРМУВАННІ ВІДКРИТОЇ СТРАТЕГІЧНОЇ АВТОНОМІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	21
СЕКЦІЯ 1. ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ	26
Гапонюк О.Д. ПОВОЄННА ВІДБУДОВА ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ: ПОТЕНЦІАЛ ТА СТРАТЕГІЯ ПЕРЕТВОРЕНЬ У КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ.....	26
Куц В.В. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СТВОРЕННЯ РОБОЧИХ МІСЦЬ У ПРОМИСЛОВOSTІ В УМОВАХ ПАНДЕМІЧНОЇ КРИЗИ....	30
Лазарева М.О. ІНСТИТУЦІЙНА ТА ПРАВОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ПЕРЕГОВОРІВ ПРО ВСТУП ДО ЄС	33
Лапченко Є.І. РОЗВИТОК ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНОГО РИНКУ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ	36

Матицин І.В. АВТОМАТИЗАЦІЯ ТА ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТИ ПОДОЛАННЯ ВИКЛИКІВ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОГО БІЗНЕСУ	39
Мельник В.М. ПОВОЄННЕ ВІДНОВЛЕННЯ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ: СТРАТЕГІЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА МІЖНАРОДНА КООРДИНАЦІЯ	45
Нестерчук В.Ю. СЦЕНАРНИЙ ПІДХІД ДО СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В СИСТЕМІ ПЕРЕРОБНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ	49
Носенко С.Р. АГРОПРОДОВОЛЬЧА ТА ПРОМИСЛОВА ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ ДО ЄС: ПЕРЕХІД ВІД КРИЗОВИХ РІШЕНЬ ДО СТРАТЕГІЧНОГО ПАРТНЕРСТВА.....	53
Рогузько О.В. ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ СТВОРЕННЯ ЕКОТЕХНОПАРКІВ В УКРАЇНІ: ОЦІНКА ТА ПЕРСПЕКТИВИ	57
Самойленко Р.Л. ІТ-СЕКТОР ЯК ІМПЕРАТИВНА СКЛАДОВА ЕКОНОМІКИ КРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЕКОНОМІЧНО-ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ.....	60
Себало А.О. РОЛЬ ЕКСПОРТНОГО КРЕДИТУВАННЯ І СТРАХУВАННЯ В СИСТЕМІ ПІДТРИМКИ УКРАЇНСЬКОГО АГРАРНОГО ЕКСПОРТУ .	64
Семенов О.С. БЮДЖЕТНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	69
Усачов А.І. ВИМУШЕНА МІГРАЦІЯ ТА ЇЇ ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ ДЛЯ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	71
Шевчук А.Л. ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БУДІВЕЛЬНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ	76

СЕКЦІЯ 2. ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА, СТРАХУВАННЯ ТА ФОНДОВИЙ РИНОК..... 81

Антків В.В.

ПУБЛІЧНІ ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ ЯК ДЖЕРЕЛА
ЕКСТРАОРДИНАРНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ
НЕФІНАНСОВИХ КОРПОРАЦІЙ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ .. 81

Бойко І.В.

ФІНАНСОВІ МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО ВПЛИВУ НА
РОЗВИТОК ПЕРЕРОБНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ 86

Бруцький Є.Й.

РЕГУЛЯТОРНА ПОЛІТИКА ДЛЯ СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ
ФОНДОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ..... 89

Глухов В.В.

БАНКІВСЬКЕ КРЕДИТУВАННЯ АПК В УКРАЇНІ 93

Ільченко В.О.

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ЦІННИХ ПАРПЕРІВ
УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ..... 97

Колодяжний О.В.

ГЕОПОЛІТИЧНІ РИЗИКИ ТА ВОЄННЕ СТРАХУВАННЯ В
УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ГЛОБАЛЬНОГО РИНКУ
СТРАХОВИХ ПОСЛУГ 102

Краснопольоров О.Г.

ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ РИНКУ
ДЕРИВАТИВІВ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНОГО
ДОСВІДУ 105

Кучеренко Н.П.

МОНЕТАРНА ТА ФІСКАЛЬНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В УМОВАХ
ГАРМОНІЗАЦІЇ З ВИМОГАМИ ЄС..... 110

Куява Б.М.

РОЛЬ БАНКІВ У ІННОВАЦІЙНОМУ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ В
УМОВАХ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ 115

Лисенко Т.І.

БАЗЕЛЬ ІІІ ТА БАНКІВСЬКА ЛІКВІДНІСТЬ У ПЕРІОД
СИСТЕМНИХ ШОКІВ: КОМПРОМІС МІЖ СТАБІЛЬНІСТЮ ТА
ГНУЧІСТЮ 119

Луговой П.І.

МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ ІНВЕСТИТОРІВ НА РИНКУ ОБІГОВИХ
ФІНАНСОВИХ ІНСТИТУТІВ В УМОВАХ ПРАВОВОГО
ЗБЛИЖЕННЯ З ЄС..... 123

Мельник В.В., Білянівський Р.П.

ІНТЕГРАЦІЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ У
ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПРОСТІР В УМОВАХ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ
..... 126

Овсянніков І.А., Пузирьов С.О.

ФІНАНСОВА СТРАТЕГІЯ АНТИКРИЗОВОГО ІННОВАЦІЙНОГО
УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНТЕГРОВАНИХ
СТРУКТУР..... 129

Остапець О.В.

ЗАЛУЧЕННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ДЛЯ ПОКРИТТЯ
БЮДЖЕТНОГО ДЕФІЦИТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 133

Руденко Р.М.

МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ІНВЕСТИЦІЙНОГО КАПІТАЛУ В
УКРАЇНІ В ПЕРІОД ВОЄННОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ..... 137

Терещенко А.О.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БІРЖОВОГО РИНКУ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ 140

Фомов Д.О.

ЦИФРОВІ ІННОВАЦІЇ У БАНКІВСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ..... 144

Фролов Д.С.

ОСНОВНІ АКЦЕНТИ ДІЯЛЬНОСТІ ІНСТИТУЦІЙНИХ
ІНВЕСТИТОРІВ НА ФОНДОВОМУ РИНКУ УКРАЇНИ 148

Чернецький К.Ю.

ЕФЕКТИВНІСТЬ ІНСТРУМЕНТІВ ВАЛЮТНОЇ ПОЛІТИКИ В
УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ..... 153

СЕКЦІЯ 3. ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ..... 158

Бессонов Р.О.

БАЗОВІ ІНСТРУМЕНТИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЛЕГКОЇ
ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ..... 158

Вербицький Д.А.

ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ БІОГАЗОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У
ПЕРЕРОВНИЙ ГАЛУЗІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ 162

Колодяжний В.В.

ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ
ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОГО КОНКУРЕНТНОГО
СЕРЕДОВИЩА 166

Кривошея Р.О.

СТИМУЛЮВАННЯ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ У
МАШИНОБУДУВАННЯ В УМОВАХ ЗАГРОЗ І ВОЄННИХ
РИЗИКІВ 170

Лозовий І.В.

КЛЮЧОВІ ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА ФОРМУВАННЯ
ПРОМИСЛОВОЇ ПОЛІТИКИ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ..... 174

Мостицький Я.Ю.

4МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО СТИМУЛЮВАННЯ
ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ ЖИТЛОВОГО ФОНДУ УКРАЇНИ ЯК
ІНСТРУМЕНТ ПЕРЕХОДУ ДО СТАЛОЇ ЕНЕРГЕТИКИ 179

Третяк В.А.

ЕФЕКТИВНІСТЬ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ 184

Ходжаян А.Р.

ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ РОЗВИТКУ МАЛОГО
ПІДПРИЄМНИЦТВА: МІЖНАРОДНІ ПРАКТИКИ ВЗАЄМОДІЇ
ДЕРЖАВИ І БІЗНЕСУ 189

Шевчук Є.О.

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ СТИМУЛЮВАННЯ ІТ-ПІДПРИЄМСТВ
УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ 196

Шур І.М.

ЕКОЛОГІЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ В
КОНТЕКСТІ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЗМІН ЕКОНОМІКИ 201

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

Андрієнко А.О.

*доктор філософії з публічного
управління та адміністрування,
Міністерство економіки України*

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ ВЕДЕННЯ РЕЄСТРУ ІНДУСТРІАЛЬНИХ ПАРКІВ У КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ: ВИКЛИКИ, МОЖЛИВОСТІ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15753545>

У межах реалізації євроінтеграційного курсу Україна взяла на себе низку зобов'язань щодо гармонізації державного управління зі стандартами ЄС, зокрема у сфері цифровізації, відкритих даних та електронних адміністративних послуг [1; 2]. Одним із пріоритетів цього процесу є у тому числі створення електронних реєстрів, які забезпечують прозорість і спрощують доступ до державної підтримки для бізнесу. У цьому контексті особливої актуальності набуває цифрова трансформація процесу ведення Реєстру індустріальних парків, що є одним з ключових інструментів державної політики стимулювання розвитку переробної промисловості.

Закон України «Про індустріальні парки» [4] передбачає, що включення парку до Реєстру є обов'язковою передумовою для надання передбачених законом державних стимулів, у тому числі податкових та митних пільг учасникам індустріального парку. Водночас процедура ведення Реєстру, у тому числі внесення до нього змін визначена Порядком ведення Реєстру індустріальних парків [5]. Варто зазначити, що станом на сьогодні Реєстр індустріальних парків публікується на порталі відкритих даних [3] у вигляді статичного Excel-файлу, що періодично оновлюється Мінекономіки.

Реєстр виконує не лише функцію обліку, а є фундаментальним елементом функціонування всієї екосистеми державної політики у сфері індустріальних парків, оскільки на основі його даних формуються дашборди, карта та каталог індустріальних парків, що є важливими елементами інвестиційної політики держави.

Наразі подання документів для включення індустріального парку до Реєстру відбувається у три способи: (1) паперове подання; (2)

надсилення сканованих копій на електронну пошту; (3) через портал my.gov.ua [6]. Попри те, що Міністерство рекомендує третій варіант як найбільш зручний (електронний підпис накладається один раз на весь пакет документів), жоден із цих механізмів не передбачає автоматизованої обробки інформації. Усі подані документи опрацьовуються вручну, а дані переносяться до Excel-файлу, що створює ризики помилок, неточностей та унеможливорює інтеграцію з іншими державними реєстрами.

Водночас європейський досвід демонструє переваги так званого підходу «єдиного цифрового шлюзу» відповідно до Регламенту ЄС 2018/1724 [7]. У державах-членах ЄС цифрові кабінети інтегровані з національними кадастрами, податковими системами, торговельними реєстрами. Наприклад, у Німеччині індустриальні зони відображаються на онлайн-платформах для інвесторів, а в Польщі території економічного розвитку прив'язані до національних ГІС-систем [8].

Реалізація подібного підходу в Україні вимагає створення електронного кабінету «Індустриальні парки» – як цілісного інформаційного рішення, вбудованого у Портал електронних сервісів Мінекономіки. Такий кабінет має забезпечити не лише подання заяв про включення до Реєстру, а й повний життєвий цикл індустриального парку: від ініціації до звітності. Основні функціональні блоки можуть включати:

- подання заяв на включення до Реєстру;
- подання змін (уточнення меж, заміна керуючої компанії, нові об'єкти тощо);
- подання звітності про діяльність парку;
- інтеграцію з ЄДР (ідентифікація суб'єктів, підтягування КВЕДів, назви);
- синхронізацію з ДПС і Держмитслужбою – для підтвердження права на пільги;
- прив'язку до кадастрової карти – для територіальної візуалізації;
- автоматичне формування дашбордів, а також карти та каталогу для пошуку інвесторів;
- електронну розсилку інформації від Мінекономіки ініціаторам створення та керуючим компаніям індустриальних парків;
- двомовну підтримку (українська/англійська) для іноземних інвесторів.

Важливо підкреслити: запровадження такої цифрової платформи не потребує внесення значних змін до чинного законодавства, а лише незначного узгодження щодо взаємообміну між деякими державними

реєстрами [9]. Більше того, її реалізація не є надмірно витратною – проте потребує відповідного фінансування. У зв'язку з обмеженнями держбюджету в умовах війни, доцільно залучати проекти міжнародної технічної допомоги від міжнародних партнерів (UNIDO, World Bank, EU4DigitalUA) [10; 11; 12]. Водночас, початковий виклик полягає у необхідності «нульового» наповнення – перенесення даних із існуючих Excel-файлів із можливим коригуванням. Це технічно вирішуваний, але ресурсоемний етап.

Окремої уваги заслуговує питання культури користування. Частина керуючих компаній усе ще надає перевагу паперовим носіям, вважаючи їх «надійнішими». Подолання цього бар'єру можливе через роз'яснювальну роботу, демонстрацію переваг цифрового інструменту та запровадження «default» сценаріїв електронного подання.

У підсумку, цифровізація ведення Реєстру індустріальних парків – це не лише відповідь на технічні виклики, а ключовий етап модернізації державної індустріальної політики в Україні. Це крок до прозорого, зручного, орієнтованого на інвестора управління, що відповідає як внутрішнім реформам, так і європейським зобов'язанням держави.

Література:

1. European Commission. EU Digital Strategy [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://digital-strategy.ec.europa.eu>.
2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомною енергією і їхніми державами-членами, з іншої сторони (ратифіковано Законом України від 16.09.2014 № 1678-VII) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011.
3. Реєстр індустріальних парків – Набори даних – Портал відкритих даних [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://data.gov.ua/dataset/8206ed0c-5911-4b88-9c7f-56c6fcd08660>.
4. Про індустріальні парки: Закон України від 21.06.2012 № 5018-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5018-17>.
5. Про затвердження Порядку ведення Реєстру індустріальних (промислових) парків: Постанова Кабінету Міністрів України від 19.01.2022 № 27 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/27-2022-п>.
6. Портал електронних сервісів Мінекономіки [Електронний ресурс] / Міністерство економіки України. – Режим доступу: <https://my.gov.ua>.

7. Regulation (EU) 2018/1724 of the European Parliament and of the Council of 2 October 2018 establishing a single digital gateway to provide access to information, to procedures and to assistance and problem-solving services [Електронний ресурс] // Official Journal of the European Union. – Режим доступу: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2018/1724/oj/eng>.

8. OECD. Open Government Data Review of Poland: Unlocking the Value of Government Data [Електронний ресурс]. – Paris: OECD Publishing, 2015. – (OECD Digital Government Studies). – Режим доступу: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264241787-en>.

9. Про реалізацію експериментального проєкту щодо формування електронних публічних послуг: Постанова Кабінету Міністрів України від 08.09.2016 № 606 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/606-2016-p>.

10. GEIPP Ukraine. Проєкт Global Eco-Industrial Parks Programme – Україна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://geipp-ukraine.org/pro-proiekt/>.

11. World Bank. Ukraine's Business Environment to Improve with World Bank Support [Електронний ресурс]. – Washington, D.C.: World Bank, 31.10.2024. – Режим доступу: <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2024/10/31/ukraines-business-environment-to-improve-with-world-bank-support>.

12. EU4DigitalUA. Офіційний сайт програми [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://eu4digitalua.eu>.

Вергун М.О.

к.е.н., доцент,

Київський національний університет технологій та дизайну

ФОРМУВАННЯ ОСВІТНІХ КЛАСТЕРІВ У СТРУКТУРІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15756425>

У світі, де темпи змін у технологіях і ринках не просто прискорюються, а іноді стрибкоподібно трансформуються, університет, що хоче залишатися на вістрі інновацій, змушений адаптувати свою структуру та ідентичність. Відкриваючи двері підприємницькій освіті, він повинен стати не лише академічною інституцією, але й каталізатором реального

впливу, який здійснює не тільки через підготовку фахівців, а і через створення тої самої інноваційної спільноти. І освітні кластери стають одним із провідних інструментів такого перетворення.

Коли мовиться про освітній кластер у межах підприємницького університету, мається на увазі інтеграція навчальних програм, науково-дослідницьких ініціатив, технологічних ресурсів, бізнес-інкубаторів та стартап-платформ у єдину екосистему. Такий підхід допомагає долати розрив між навчанням та практикою і створює середовище, де студенти і викладачі працюють разом над проектами з реального бізнесу вже під час навчання. У класі виникає нова логіка – тут не просто передають знання, а створюють продукти, підтверджують ідеї тестами і прототипами, вчать працювати зі складними проблемами тут і зараз.

Реальна сила освітніх кластерів проявляється не лише в тому, що вони створюють стартапи чи продукти, а й у тому, що формують культуру підприємництва – культуру, у якій мислення змін, готовність пробувати, відповідальність за результати стають нормою. В академічному середовищі формується спільнота одностайних, яка підштовхує один одного до пошуку нових рішень, обміну досвідом і відкритого діалогу з бізнесом та інвесторами. Такими кластерами стають справжні інкубатори майбутніх змін у суспільстві.

Технічні платформи мають бути доступними: спільні лабораторії, доступ до даних і програмного забезпечення, а також експертиза підприємців-практиків? все це допомагає студентам не створювати проєкт «про бізнес», а занурюватися у бізнес як вже певну реальність. Не менш важливо об'єднати це середовище з регіональним ринком – університет має стати частиною локальної інноваційної системи, де спільнота студентів-новаторів взаємодіє з малим бізнесом, великими підприємствами, органами місцевої влади, щоб виготовляти рішення, що затребовані тут і зараз.

Так взаємодія народжує синергію: стартапи тестують ефективність, бізнес відкриває ринки, громада отримує локальні рішення, університет – репутацію активного гравця, щоб залучати інвестиції та партнерів. Зазначене дозволяє інституції не лише говорити про академічну досконалість, а доводити її реальними результатами – створеними бізнесами, робочими продуктами, інноваційними сервісами [1-2].

Разом з тим, формування освітнього кластера вимагає стратегічного бачення. Зазначене не про кількість стартапів і виставлені плани, а про постійний простір для взаємодії, що здатний

змінювати себе відповідно до розвитку технологій, тенденцій в економіці та неочікуваних викликів. Це процес, у якому університет перестає бути лише осередком знань – він стає центром відкритої творчості, структуруючи підприємців майбутнього вже сьогодні.

Освітній кластер перестає бути лише проектом чи ініціативою, він стає архітектурною одиницею сучасного університету, що змінює саму логіку освітньої системи: від дисциплінарної ізоляваності до міждисциплінарної взаємодії, від пасивного навчання до залученої дії, від вертикалі до горизонталей співпраці.

Ключовим є принцип відкритості. Освітній кластер має бути відкритим не лише для внутрішньої університетської аудиторії, а й для зовнішніх партнерів – представників бізнесу, урядових структур, неурядових організацій, інвесторів, громадських ініціатив. Така відкритість створює неформальні канали знань, можливість залучення реальних ресурсів і створення довіри між різними секторами суспільства. Саме це робить кластер не лише освітнім, а соціальним і економічним явищем, інтегрованим у реальну систему суспільних зв'язків.

Окрім відкритості, важливу роль відіграє динамічність – здатність швидко реагувати на зміни, оновлювати навчальні програми, адаптувати проекти до нових запитів, працювати з технологічними новаціями та запитами ринку. Кластери, які демонструють інституційну гнучкість, швидко перетворюються на магніти для студентів, викладачів і партнерів, охочих долучитися до реального процесу творення інновацій.

Нарешті, формування освітніх кластерів має розглядатися як процес формування нової культури університету – культури, де в пріоритеті не просто знання, а здатність це знання комерціалізувати, втілити, масштабувати. Тут важливим є не лише результат, а і процес – розвиток лідерських якостей, підприємницького мислення, здатності працювати в команді, брати відповідальність за рішення та результат. У такий спосіб університет перетворюється на живу систему з власною екосистемною логікою, що забезпечує не лише навчання, а розвиток суспільства загалом.

Література:

1. Белялов Т.Е. (2018). Особливості діяльності підприємницького університету в постіндустріальній економіці. *Причорноморські економічні студії*, (33), 41-46.
2. Bielialov T. (2022). Optimization of innovation processes at industrial enterprises under the conditions of the martial law. *Journal of Hygienic Engineering & Design*, 41.

Галасюк В.В.
*д.е.н., начальник відділу модернізації
механізмів управління економіки
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки,
ад'юнкт-професор Києво-Могилянської бізнес-школи*

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЕКОНОМІЧНОЇ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15756425>

Упродовж століть економічна спеціалізація розглядалась як один з ключових чинників розвитку суспільств та держав. Історично ідея про те, що рівень добробуту зумовлений не лише зовнішніми чи природними умовами, а насамперед – видами економічної діяльності людей, була сформульована ще у XVII столітті. Так, Френсіс Бекон у «Новому Органоні» (1620) вказував, що відмінність між «цивілізованою Європою» та «варварською Індією» полягає не в кліматі чи расі, а у ремеслах – тобто, видах діяльності [1].

Ця ідея, попри свій філософський та інтуїтивний характер, отримала глибоку сучасну теоретичну й емпіричну розробку у працях таких авторів, як Е. С. Райнерт та Р. Хаусманн з колегами (Hausmann et al., 2013; Reinert, 2007). Райнерт, спираючись на історико-інституційний аналіз економічної політики та розвитку країн у довгостроковій ретроспективі, дійшов висновку, що структура виробництва безпосередньо визначає рівень заможності країни. Він наголошує: «Багатство країни залежить від того, що саме вона виробляє» [2]. Цю тезу, яка перегукується з інтуїцією Бекона, Хаусманн і Ідальго підтвердили за допомогою кількісних досліджень і моделей економічної складності та продуктивних просторів [3].

Таким чином, ключова проблема полягає не лише в ефективній організації економічної діяльності, а в її фундаментальному рішенні: *який саме вид діяльності обрати?* Ця проблема є стратегічною, оскільки визначає граничні можливості масштабування, зростання продуктивності, впливу на ринки праці та інтеграції у глобальні ланцюги доданої вартості. Як влучно зазначає Пітер Друкер: «Не має значення, наскільки ефективно ви щось робите, якщо ви робите не те, що потрібно».

Однак прийняття рішень щодо спеціалізації - як на рівні окремого бізнесу, так і при формуванні національної економічної стратегії та

політики - відбувається в умовах високої невизначеності, обмеженого доступу до інформації, дефіциту часу та часто з опорою на інтуїцію або традицію. Існує ризик стратегічної помилки, коли ресурси, таланти й організаційні зусилля спрямовуються у напрямі, який із самого початку структурно не здатен забезпечити довгостроково зростаючу віддачу або належне масштабування. Цю дилему можна сформулювати як: *як не опинитися у високоефективному, але структурно безперспективному бізнесі?*

В контексті досліджень організаційної поведінки та стратегічного управління постає важливість наявності первинної логіки вибору напрямку дії – простої, але надійної евристики, яка дозволить відсіювати структурно слабкі та безперспективні напрями ще до початку повного циклу стратегічного планування чи інвестиційної фази. У бізнесі та політиці подібна евристика може бути критично важливою на етапі первинного аналізу бізнес-ідей чи економічних підсекторів/видів економічної діяльності.

Отже, перед науковцями, приватними інвесторами та управлінням державного сектору постає необхідність формулювання простої, але системної логіки попереднього стратегічного відбору видів економічної діяльності - тобто створення концептуальної евристики спеціалізації. Така евристика має виконувати роль першого «фільтра» перед глибоким аналізом: дозволяти швидко й ефективно оцінити, чи потенційний бізнес/індустрія володіє базовими передумовами для довгострокового зростання і належної віддачі.

Пропонується евристика на основі трьох критеріїв - зростаюча віддача, масштабованість і доступність ресурсів, яка є практичним інструментом первинної оцінки доцільності спеціалізації на певному виді діяльності. Вона дозволяє ще на ранніх етапах відсіяти бізнеси / види діяльності, що обмежені у зростанні, не мають потенціалу збільшення віддачі або не відповідають наявній ресурсній базі. Така концептуальна модель може стати основою для побудови формального підходу до прийняття рішень щодо створення/придбання нового бізнесу, реструктуризації портфелю продуктів, перегляду бізнес-моделі, або трансформації економіки та модернізації її структури на національному та регіональному рівнях.

Література:

1. Francis Bacon, Novum Organum, Book 1, Section CXXIX;
http://www.constitution.org/bacon/nov_org.htm

2. Райнерт, Е. С. Як багаті країни стали багатими... і чому бідні країни залишаються бідними / Ерік С. Райнерт; пер. з англ. О. Гуль. — Київ : Самміт-Книга, 2019. — 416 с.

3. Hausmann, Ricardo, César A. Hidalgo, Sebastián Bustos, Michele Coscia, Alexander Simoes, Sarah Chung, Juan Jimenez, and Muhammed A. Yildirim. 2013. The Atlas of Economic Complexity: Mapping Paths to Prosperity. Part I. Cambridge, MA: Center for International Development at Harvard University.
https://growthlab.hks.harvard.edu/files/growthlab/files/atlas_2013_part1.pdf.

Ганцяк М.О.

*доктор філософії (PhD),
в.о. начальника відділу фінансової політики,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

ДИСПРОПОРЦІЙНІСТЬ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ОБМЕЖЕНИХ ФІНАНСОВИХ ПОТОКІВ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15756403>

У контексті економічної нестабільності, спричиненої пандемією COVID-19 та повномасштабною війною, українські банки показали стійкість і високі фінансові результати, що є позитивним сигналом, але водночас вимагає глибшого аналізу. Попри обмеженість фінансових потоків, кредитна активність залишалась низькою, тоді як інвестиції в державні боргові цінні папери зростали. Така асиметрія банківської діяльності підтримується політикою НБУ, яка фактично стимулює банки до боргового фінансування державних потреб, а не реального сектору економіки. Внаслідок цього виникає фінансовий інтермедіаційний парадокс, що ставить під сумнів ефективність банківської системи в її класичній ролі посередника.

Попри загальноринкові тенденції, банківський сектор у складні для економіки України часи, демонструє нарощення рентабельності власної діяльності, розмірів прибутку, що можна трактувати неоднозначно. За рахунок стрімкого збільшення процентних доходів з 2023 року банківська система досягає рекордних прибутків. Процентні доходи забезпечувались операціями з депозитними сертифікатами

НБУ, ОВДП та кредитами [1]. Водночас економіка зазнає суттєвих потрясінь внаслідок інфляції, дефіциту бюджету, зростаючого державного боргу, міграції населення, масштабної руйнації виробничих потужностей та інфраструктури, різкого спаду економічної активності та інвестиційної привабливості.

Аналіз структури активів банків України у 2020–2024 роках показує зміщення пріоритетів банківського сектору. У 2022 році обсяги кредитування значно скоротилися – з 605244 млн грн у 2021 році до 532704 млн грн, тоді як частка вкладень в ОВДП зросла (з 29,5% у 2021 році до 32,2% у 2020 році та 22,7% у 2022 році). З 2023 року кредитна активність почала відновлюватися, але інвестиції в державні облігації також збільшилися, досягнувши 1138036 млн грн у 2024 році з питомою вагою 33,3%. Частка кредитів в активах банків знизилася з 52,7% у 2020 році до 28,9% у 2024 році. Це вказує на ефект витіснення, коли банки віддавали перевагу безпечним ОВДП з гарантованою доходністю, обмежуючи кредитування економіки в умовах воєнної нестабільності [2].

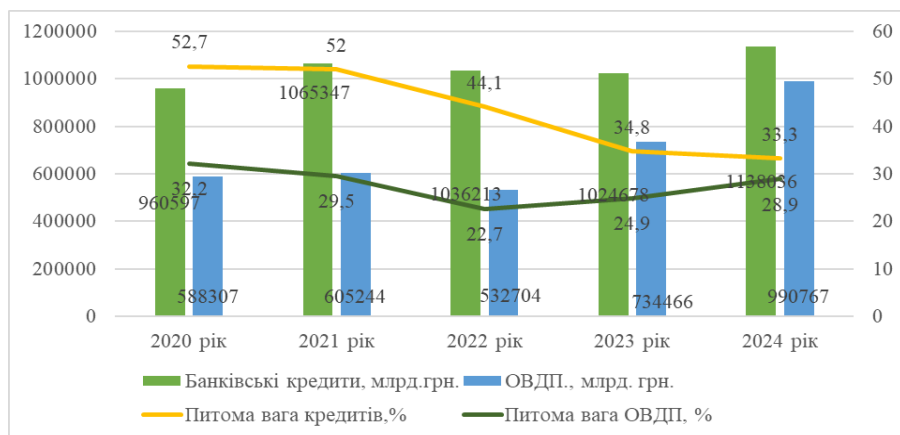

Рис. 1. Активність банківської діяльності на ринку кредитування та ОВДП у 2020-2024 рр.

Джерело: побудовано автором за [1].

Кредитна активність банківських установ, в переважній більшості, забезпечувалась активним використанням програм державної підтримки, а саме «Доступні кредити 5-7-9», «ЄОселя» та державними гарантіями, що надавались на портфельній основі.

Зазначене підтверджує тезу про низьку кредитну ініціативність банківських установ особливо в умовах високих ризиків.

В цьому руслі доречно звернути увагу на платоспроможний попит корпоративного сектору. Так, попри складність ведення бізнесу в Україні окремі підприємства залишаються економічно активними та платоспроможними. Йдеться про підприємства, що займаються реалізацією програм енергозбереження та забезпечення енергоефективності, імпортерів, логістичні компанії, ІТ-бізнес. Важливими ринковими суб'єктами, що створюють попит на банківські кредити є підприємства, що функціонують в сфері забезпечення виконання оборонних замовлень. Також кредитної підтримки потребують суб'єкти господарювання, що вимушено релокуються.

Зростаюча зацікавленість банківських установ у інвестуванні в державні боргові фінансові інструменти (ОВДП та військові облигації), обумовлюється кількома причинами [3]:

1. Зниження кредитоспроможності суб'єктів економіки.
2. Доступ великих та платоспроможних компаній до світового ринку капіталу.
3. Помірковані стратегії інвестиційної діяльності банківських установ.
4. Висока прибутковість ОВДП на фоні жорсткої облікової політики центрального банку та, відповідно, ставок за кредитами.
5. Порівняно нижчі ризики вкладів в ОВДП на фоні банківського кредитування економіки, пошук поміркованих бізнес-стратегій в нестабільних макроекономічних умовах.
6. Стимулюючі заходи НБУ для сприяння активності банків на ринку ОВДП, зокрема можливість використання ОВДП в якості застави під час отримання кредитів рефінансування, а також дозвіл формування обов'язкових резервів за рахунок ОВДП.

Основним джерелом фінансових потоків, що спрямовуються в кредитування чи в інвестиції в державні фінансові інструменти слугує пасивна база банків. Системоутворюючим елементом банківських пасивів є депозити. Це обґрунтовує необхідність обрахунку показника співвідношення ОВДП до депозитної бази. Цей індикатор допомагає оцінити ресурсне завантаження банків державними борговими інструментами. В класичному розумінні депозити спрямовуються на підтримання кредитної активності банків. Якщо ж кошти залучені від депозитів спрямовуються на вкладення в ОВДП, то, відповідно, це відображається на кредитних можливостях. Ліміт цього показника

повинен становити 35% від сформованої депозитної бази. В Україні значення є суттєво вищими, що підтверджує диспропорційність банківської діяльності в поточному періоді.

Аналізуючи кредитну активність банків і їхню роль на ринку ОВДП, можна виявити фінансовий інтермедіаційний парадокс. Він проявляється в тому, що банки, замість кредитування реального сектора економіки, що є їхньою основною функцією, спрямовують кошти в державні цінні папери. ОВДП приваблюють низьким ризиком і стабільною дохідністю, особливо в умовах економічної нестабільності. Як результат, капітал переважно фінансує державний борг, а не сприяє економічному розвитку, що суперечить ролі банків як фінансових посередників.

Обмеженість фінансових потоків в період економічної нестабільності є об'єктивною, адже зацікавленість в депозитних послугах з боку фізичних та юридичних осіб зменшується. В той же час індикатор співвідношення ОВДП в портфелях банків до сукупних банківських депозитів перевищує оптимальне значення в 35%, що зміщує структуру банківської діяльності викликаючи певну диспропорційність. Ця диспропорційність проявляється в зниженні темпів нарощення кредитного портфеля на тлі нарощення інвестицій в державні боргові інструменти. Як результат – банки переважно фінансують державний борг, а не реальний сектор економіки, що гальмує економічне зростання. Збалансована банківська політика є необхідною для подолання цього дисбалансу.

Література:

1. Основні показники діяльності банків. Наглядова статистика НБУ. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist>

2. Вергелюк Ю. Ю., Ганцяк М. О. Варіативність «ефекту витіснення» на ринку Державного боргу України. Gesellschaftsrechtliche transformationen von wirtschaftlichen systemen in den zeiten der neoindustrialisierung : collective monograph; herausgegeben vom Pasichnyk Yu. Nuremberg, Germany Verlag SWGimex GmbH, 2020. P. 46–54. URL: https://ndiime.org.ua/wp-content/uploads/2025/05/GESELLSCHAFTSRECHTLICHE_TRANSFORMATIONEN_VON_WIRTSCHAFTLICHEN_SYSTEMEN.pdf#page=46

3. Вергелюк Ю. Ю., Ганцяк М. О. Діяльність банків України на ринку ОВДП як чинник фінансово-інтермедіаційного парадоксу. Проблеми економіки. 2025. №1. С. 288–295. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2025-1-288-295>

Гужва І.Ю.

*д.е.н., в.о. директора,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

Іванов Є.І.

*к.е.н., с.д., начальник відділу
аналізу і прогнозування міжнародної торгівлі,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

ПЕРСПЕКТИВНА РОЛЬ УКРАЇНИ У ФОРМУВАННІ ВІДКРИТОЇ СТРАТЕГІЧНОЇ АВТОНОМІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15756489>

На тлі загострення геополітичних і геоекономічних протиріч та пов'язаної з цим загрози перебоїв у глобальних ланцюгах поставок у Європейському Союзі набирає обертів ідея забезпечення відкритої стратегічної автономії. Європейська Комісія визначає стратегічну автономію як: «здатність ЄС робити власний вибір і формувати світ навколо нього через лідерство та залучення, що відображає його стратегічні інтереси і цінності» [1]. Ця політика акцентує на потребі посилення конкурентоспроможності та стійкості ЄС в глобальній торгівлі, захищаючи принципи сталості та справедливості у торговельно-економічних відносинах з третіми країнами і опонуючи їх нечесним конкурентним практикам на світовому ринку.

Втілення ідей відкритої стратегічної автономії передбачає переорієнтацію міжнародних ланцюгів доданої вартості зі зменшення економічної залежності від геополітичних конкурентів та налагодженням більш тісної торговельно-інвестиційної кооперації з географічно ближчими країнами-сусідами, які розділяють спільні цінності і підходи до справедливої торгівлі і конкуренції. Прикладами такої політики на сучасному етапі слугують, зокрема:

nearshoring – стратегія переміщення виробничих потужностей і бізнес-процесів до сусідніх країн, часто зі спільним кордоном, що прискорює вихід на ринок і зменшує транспортне плече у міжнародних

ланцюгах поставок та пов'язані з цим негативні ефекти (зокрема, викиди парникових газів від транспортування) і безпекові ризики;

friendshoring – перенаправлення ланцюгів постачання до країн, які вважаються політично й економічно дружніми та країн з низьким рівнем ризику переривання торговельно-економічних зв'язків. Цей підхід набуває особливого поширення у світлі наслідків пандемії covid-19, санкцій проти РФ і наростання напруженості у відносинах країн Заходу з КНР.

Основні напрями досягнення відкритої стратегічної автономії ЄС визначені у другому стратегічному форсайті Європейської комісії «Спроможність та свобода дій ЄС» і включають наступне:

- забезпечення сталих і стійких охорони здоров'я та харчування;
- декарбонізація та доступ до енергоносіїв за прийнятною ціною;
- посилення потенціалу в управлінні даними, штучному інтелекті і передових технологіях;
- забезпечення доступу та диверсифікація поставок критичних матеріалів;
- забезпечення глобального лідерства у встановленні стандартів;
- побудова стійких і перспективних фінансових та економічних систем;
- збереження та розвиток навичок і талантів, які відповідають амбіціям ЄС;
- посилення обороноздатності, доступ до авіакосмічних технологій;
- співпраця з глобальними партнерами для сприяння миру, безпеці і процвітання для всіх;
- посилення стійкості інституцій [2].

Конкретизація економічного змісту стратегічної автономії знайшла своє вираження у звіті колишнього голови Європейського центрального банку (ЄЦБ) Маріо Драгі «Майбутнє європейської конкурентоспроможності», представлений Єврокомісії у 2024 р. з метою посприяти роботі комісії в розробці нового плану сталого процвітання та конкурентоспроможності Європи [3].

У звіті, зокрема, вказується, що за нових умов посилення геополітичної напруги між найбільшими гравцями світового ринку високий рівень інтегрованості Європи у глобальну економіку перетворюється з переваги на ознаку вразливості, ЄС більше не може покладатися на інші провідні країни у своїй економічній та військовій безпеці. Коли йдеться про підвищення безпеки та зменшення залежності, ЄС має забезпечити собі диверсифікований доступ до критично важливих ресурсів та захистити ключові ланцюги створення вартості. Це може потребувати укладання преференційних угод в торгівлі з більш надійними та передбачуваними партнерами і гарантування критично важливих поставок, у тому числі через прямі інвестиції ЄС у видобувні та виробничі потужності в цих країнах.

Ключова загроза європейській економіці і безпеці, на думку Драгі, полягає у технологічному відставанні й залежності ЄС від геополітичних конкурентів у таких сферах, як: штучний інтелект (ШІ) й інформаційно-телекомунікаційні технології (ІКТ) в цілому; розроблення і виробництво чипів та інших напівпровідників; виробництво акумуляторів для електромобілів, сонячних панелей й іншого обладнання, що лежить в основі зеленого переходу; виробництво, випробування та уніфікація зброї і військової техніки; виробництво ракетноносіїв, ракетних двигунів, геостационарних супутників, супутникових приймачів і програм тощо.

З вищевказаного можна простежити низку сфер, у яких Україна має потенціал та можливості стати незамінним партнером ЄС у подоланні його нагальних економічних і безпекових проблем, суттєво посиливши стійкість та конкурентоспроможність європейської економіки на взаємовигідних засадах. Зокрема, перспективною вбачається українська участь у підвищенні стійкості та сталості європейських ланцюгів створення доданої вартості, забезпеченні продовольчої безпеки ЄС, переформатуванні його участі в міжнародній торгівлі, взаємопосиленні інноваційного та технологічного потенціалу у стратегічних галузях промисловості і послуг, забезпеченні ЄС критичними матеріалами.

У березні 2024 року Європейська рада прийняла Регламент «Про критичні сировинні матеріали», спрямований на забезпечення надійного доступу до рідкісних ресурсів, які мають велике економічне значення для ЄС і пов'язані з високими ризиками перебоїв у постачанні.

Він передбачає збільшення і диверсифікацію імпорتنих поставок, зменшення залежності від країн, з якими ЄС не пов'язаний стратегічно, розвиток вторинної переробки та досліджень у сфері ефективного використання критичних матеріалів. ЄС визначив 34 види критичних матеріалів, з яких 17 є стратегічними для галузей відновлювальної енергетики (ВДЕ), інформаційних технологій, аерокосмічної галузі та оборонно-промислового комплексу.

Україна володіє значним потенціалом у забезпеченні ЄС цими матеріалами, оскільки на її території зосереджені поклади 24 з 34 критичних матеріалів. Вона також традиційно входить до десяти найбільших країн світу за обсягом видобутку титанових, марганцевих, графітних руд й інших ресурсів. Водночас для України надзвичайно важливим є залучення значних інвестицій у розробку родовищ і забезпечення (принаймні часткової) переробки критичних матеріалів вітчизняними підприємствами, щоб не перетворитися на сировинний придаток для європейської промисловості.

Перспективи залучення України до процесів реконфігурації глобальних ланцюгів створення вартості, які контролюються європейським бізнесом, не обмежуються лише критичними матеріалами. Дослідження Єврокомісії виявило нестачу стратегічної автономії ЄС у низці промислових екосистем і стратегічних технологій, зокрема у текстильній галузі, електричній апаратурі, цифрових системах, авіакосмічній галузі та оборонно-промислового комплексу.

Україна виступає одним із найочевидніших і найбільш перспективних партнерів ЄС для досягнення цілей диверсифікації та перенаправлення ланцюгів поставок. Перенесення виробничих процесів до України позитивно вплине на скорочення транспортно-логістичних витрат та викидів парникових газів, а також на зменшення ризиків перебоїв у ланцюгах поставок. Україна має угоду про поглиблену та всеосяжну зону вільної торгівлі з ЄС, статус кандидата на вступ до ЄС, і перебуває у процесі гармонізації свого законодавства зі спільним правовим доробком країн-інвесторів. Крім того, Україна розширює економічну політику, спрямовану на розвиток промислового виробництва, що включає стимули для інвестицій в індустріальні парки, програми компенсації вартості сільськогосподарської техніки та інші інструменти стимулювання господарської діяльності. Незважаючи на руйнування промислового потенціалу внаслідок воєнних дій,

Україна зберігає достатній людський, виробничий та інноваційний потенціал у низці стратегічно важливих для ЄС галузей і технологій.

Стосовно продовольчої безпеки, Україна з її чималим аграрним потенціалом залишається незамінним джерелом такої безпеки для ЄС. Глобальне потепління та кліматичні зміни впливають на сільське господарство ЄС, що призводить до деградації навколишнього середовища та трансформацій на світовому ринку продовольства. Україна є одним з найбільших виробників харчової продукції в світі, і її сільгосппродукція допомагає задовольнити попит на продовольство в уразливих регіонах, таких як Африка, Східна і Південно-Східна Азія та Близький Схід. Український агросектор виступає стабілізатором харчової безпеки не тільки в світі, але і на європейському континенті, компенсуючи внутрішні дефіцити і забезпечуючи безперервний доступ до продуктів харчування. У перспективі членства в ЄС Україна зможе запропонувати співтовариству нову модель сільгоспвиробництва, орієнтовану на розвиток конкурентоспроможності та інновацій, що допоможе ЄС зменшити залежність від імпорту продовольства з третіх країн і створить додаткову безпеку для європейських споживачів.

Література:

1. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions (Brussels, 18.2.2021 COM (2021) 66 final): Trade Policy Review – An Open, Sustainable and Assertive Trade Policy. URL: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:5bf4e9d0-71d2-11eb-9ac9-01aa75ed71a1.0001.02/DOC_1&format=PDF
2. 2021 Strategic Foresight Report “The EU’s capacity and freedom to act”. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/strategic-foresight/2021-strategic-foresight-report_en
3. The future of European competitiveness: Report by Mario Draghi. URL: https://commission.europa.eu/topics/strengthening-european-competitiveness/eu-competitiveness-looking-ahead_en

СЕКЦІЯ 1. ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Гапонюк О.Д.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
модернізації механізмів управління економікою,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

ПОВОЄННА ВІДБУДОВА ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ: ПОТЕНЦІАЛ ТА СТРАТЕГІЯ ПЕРЕТВОРЕНЬ У КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15753587>

Завершення війни поставить перед Україною безпрецедентне завдання – масштабну економічну відбудову, що відбуватиметься паралельно з процесом інтеграції до Європейського Союзу. Цей проєкт може стати одним із найбільших за масштабами реконструкції в сучасній історії та вимагатиме фінансування в обсягах сотень мільярдів євро. Досвід інших держав, зокрема Західних Балкан, постраждалих у конфліктах 1990-х років, свідчить про необхідність поєднання тривалих зусиль, потужної міжнародної підтримки та глибоких внутрішніх реформ. Вирішальним чинником є досягнення миру й надійних гарантій безпеки, без яких економічна реконструкція неможлива.

Ключовою передумовою трансформації є проведення інституційних реформ, насамперед посилення верховенства права і системна боротьба з корупцією. В цьому контексті, Європейська комісія визначила для України сім пріоритетних умов для початку переговорів щодо членства, більшість з яких стосується судової реформи, антикорупційних органів та обмеження впливу олігархів [1]. За свідчення Європейської Рахункової палати надзвичайно важливими реформами на шляху до вступу у ЄС є ті реформи, які спрямовані на подолання високого рівня корупції в Україні [2].

У цьому контексті вагомий урок дає досвід Західних Балкан, які, попри значну міжнародну підтримку в рамках «плану Маршалла для Балкан», не змогли досягти сталого економічного відновлення через

відсутність комплексних структурних реформ. Аналітичні дослідження ОЕСР, МВФ і Світового банку засвідчують, що лише фінансова допомога без належних реформ є недостатньою.

Основні перешкоди, які стримували відновлення в регіоні, включали:

- недостатність глибоких інституційних змін, зокрема послаблене верховенство права, недосконалу судову систему, поширену корупцію і домінування кланово-політичних структур, що підривали довіру внутрішніх і зовнішніх інвесторів;
- політичну нестабільність та непрозорість державного управління, які погіршували інвестиційний клімат;
- фрагментарність координації міжнародної допомоги і відсутність чіткої стратегії, що призводило до розпорошення ресурсів і дублювання проєктів;
- відсутність сталого економічного зростання, через що відновлення залежало від зовнішньої допомоги та було обмежене структурною слабкістю економіки.

Для України, яка зазнала значно масштабніших руйнувань через війну, ці уроки мають надзвичайне значення. Ефективна відбудова вимагає не тільки значних фінансових вливань, а й послідовного реформування державних інститутів та систем управління, що гарантуватиме прозорість, ефективність і сталий розвиток.

За даними Світового банку, Європейської комісії та ООН [3], прямі збитки України за період з 24 лютого 2022 року до 31 грудня 2024 року перевищили 176 млрд доларів США і стосуються пошкоджених будівель, інфраструктури та критичних об'єктів. Загальні втрати, включно з економічними, соціальними та непрямими збитками, оцінюються приблизно у 589 млрд доларів. Найбільші втрати припали на житловий сектор (33%), транспорт (21%), енергетику (12%), промисловість (10%) і сільське господарство (6%).

Потреби у відновленні та реконструкції на найближчі десять років оцінюються близько 524 млрд доларів, що майже в 2,8 рази перевищує номінальний ВВП України за 2024 рік. Найвищі потреби виявляються у житловому секторі (16%), транспорті (15%), енергетиці (13%) та промисловості (12%) [3].

Відповідно, для України важливим є врахування уроків Балканської відбудови – запровадження глибоких інституційних реформ, забезпечення політичної стабільності та ефективної

координації міжнародної допомоги. Поряд із цим, створення сприятливого інвестиційного середовища та активне залучення прямих іноземних інвестицій, у поєднанні з державними стимулами і партнерством із приватним сектором, мають стати фундаментом успішної повоєнної реконструкції і сталого розвитку країни в межах європейського економічного простору.

Повоєнна відбудова України має базуватися на максимальному використанні потенціалу ключових секторів економіки, поєднуючи їх модернізацію із системною інтеграцією у європейський економічний простір, що створить синергетичний ефект, сприятиме як прискоренню відновлення, так і довгостроковій конкурентоспроможності країни.

Сільське господарство України має значний ресурсний потенціал, здатний суттєво зміцнити продовольчу безпеку Європейського Союзу. Враховуючи глобальні ризики у ланцюгах постачання, Україна може стати стратегічним партнером ЄС у забезпеченні стабільних агропродовольчих потоків. Для цього необхідним є впровадження сучасних агротехнологій, підвищення продуктивності земель, модернізацію системи зберігання та логістики з дотриманням європейських стандартів якості та безпеки.

Промисловий сектор має зосередитися на відновленні та розвитку галузей, що забезпечують важливі для Європи матеріали: металургію, хімічну промисловість і машинобудування (особливо у сфер ВПК). Інтеграція виробничих ланцюгів із європейськими платформами дозволить знизити транзакційні витрати, підвищити інноваційний потенціал і стабілізувати постачання. Для цього необхідно інвестувати в модернізацію виробничих потужностей, впроваджувати цифрові технології (Індустрія 4.0) і активізувати співпрацю з європейськими інвесторами.

Особливе значення має енергетичний сектор – ключовий чинник енергетичної безпеки ЄС. Україна володіє унікальним потенціалом: значними запасами природного газу, розвиненою газотранспортною системою, а також перспективами видобутку сланцевого газу та виробництва «зеленого» водню й масштабування відновлюваної енергетики. Інтеграція української енергетичної системи з європейською (ENTSO-E) підвищить стійкість національної енергосистеми й посилить регіональну енергетичну безпеку. Модернізація енергетичної інфраструктури має враховувати вимоги «Зеленого курсу» ЄС, що стимулюватиме інвестиції в чисті технології, зменшить вуглецевий слід і сприятиме прискореній декарбонізації.

Відтак, в процесі євроінтеграції доцільно зосередитися на таких аспектах реформ:

1. Розробити цільові програми модернізації секторів із залученням міжнародних фінансових інститутів і прямих іноземних інвестицій з урахуванням євроінтеграційних стандартів.
2. Посилити технічну і технологічну взаємодію з європейськими партнерами – спільні дослідницькі проєкти, трансфер технологій, кооперація у впровадженні цифрових рішень.
3. Впроваджувати системи контролю якості та екологічної відповідальності згідно з директивами ЄС, що підвищить експортний потенціал і конкурентоспроможність продукції.
4. Розвивати інфраструктуру логістики та транспорту для оптимізації внутрішніх і зовнішніх ланцюгів постачання.
5. Підтримувати «зелені» інвестиції і розвиток ринків відновлюваної енергетики відповідно до глобальних трендів сталого розвитку та Паризької кліматичної угоди.

У підсумку, поєднання модернізації ключових секторів із глибинною інтеграцією у спільний ринок ЄС створить передумови для економічної стійкості, інноваційного зростання і підвищення якості життя в Україні, а також посилить її роль як надійного і стратегічно важливого партнера Європейського Союзу.

Література:

1. Міклош І. Уроки відбудови європейських країн та інтеграції до ЄС для України. EU4Ukraine. URL: <https://eu4ukraine.eu/media-ua/publications-ua/lessons-of-european-countries-reconstruction-ua.html>.
2. Vukadinovic N. The reconstruction of the Balkans: what lessons for Ukraine? Regard sur l'Est. URL: <https://regard-est.com/the-reconstruction-of-the-balkans-what-lessons-for-ukraine>.
3. Ukraine – Fourth Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA4) : February 2022 – December 2024. United Nations Development Programme, 2024. URL: <https://www.undp.org/ukraine/publications/ukraine-fourth-rapid-damage-and-needs-assessment-rdna4-february-2022-december-2024-english>

Куц В.В.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
модернізації механізмів управління економікою,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СТВОРЕННЯ РОБОЧИХ МІСЦЬ У ПРОМИСЛОВОСТІ В УМОВАХ ПАНДЕМІЧНОЇ КРИЗИ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15753561>

Економіка України на початку третього десятиліття XXI століття перебуває в ситуації багатовекторних загроз, зумовлених безпрецедентними викликами воєнного, геополітичного та фінансового характеру. У такому контексті державна політика забезпечення економічної стійкості набуває критичної залежності від здатності акумулювати зовнішні ресурси, передусім через іноземне інвестування у стратегічно важливі сектори національного виробництва. Одним із таких є машинобудівна галузь, яка зберігає базову роль у формуванні промислової цілісності, технологічної самодостатності та експортного потенціалу. Проте високий рівень ризиків у середовищі реалізації інвестиційних проєктів вимагає від держави переосмислення механізмів гарантування безпеки іноземного капіталу. Зазначене зумовлює необхідність формування нової парадигми державного гарантування інвестицій, що включає багатокомпонентну систему правових, фінансових, інституційних і безпекових важелів, які здатні забезпечити довгострокову інвестиційну присутність вітчизняного машинобудування в умовах глобальної нестабільності.

Підвищена турбулентність економічного середовища внаслідок широкомасштабної агресії, руйнування критичної промислової інфраструктури та інституційної невизначеності створює якісно нові умови функціонування машинобудівного комплексу. У цих умовах питання гарантування іноземних інвестицій трансформується із технічної компоненти інвестиційного менеджменту в стратегічну функцію державної економічної безпеки. Капіталовкладення, що супроводжуються захистом від політичних, економічних та правових ризиків, стають не лише джерелом фінансування модернізаційних проєктів, але й фундаментом відновлення довіри до держави з боку транснаціонального бізнесу. Питання привабливості інвестиційного

середовища безпосередньо пов'язане з ефективністю публічної політики в частині інституціонального захисту капіталу, прозорості регуляторних процедур, стабільності правового простору та наявності адекватних механізмів арбітражного вирішення спорів [1-5].

Становлення ефективної системи гарантування іноземних інвестицій у машинобудівну галузь України в умовах особливого періоду виявляється не лише прагматичним завданням економічного розвитку, а й стратегічною передумовою відновлення суверенних позицій держави у глобальному виробничому середовищі. Розв'язання проблеми не зводиться до окремих нормативно-правових актів чи фінансових стимулів, адже йдеться про створення нової інституціональної моделі, здатної діяти в умовах багаторівневих ризиків і забезпечувати передбачуваність економічної поведінки з боку зовнішніх партнерів.

Інвестиційна привабливість машинобудівного сектору формується не стільки обсягами економічного зростання, скільки стійкістю інституційних гарантій, які охоплюють правове, організаційне, інфраструктурне, кадрове, соціальне, екологічне та безпекове поле взаємодії між іноземними інвесторами й державою. За умов актуалізації глобальних викликів гарантійна система не може залишатися статичною – вона має еволюціонувати у бік мультиагентної конструкції, де гармонійно поєднуються інтереси держави, бізнесу, міжнародних партнерів і локальних громад [4-8].

Доведено, що лише за умов інтеграції правових механізмів із інструментами фінансового інжинірингу, ризик-менеджменту, цифрової взаємодії та інституційної доброчесності можна сформувати гарантійне середовище, здатне забезпечити довгострокову стабільність інвестицій у машинобудування. Така система не лише посилює економічну стійкість, а й трансформує логіку розвитку галузі від виживання до стратегічного відновлення, стимулюючи виробничу диверсифікацію, технологічну модернізацію та посилення експортної орієнтації [3-9].

У перспективі держава повинна рухатися у напрямі розбудови комплексної гарантійної політики, що не зводиться до пасивного регулювання, а передбачає проактивну участь у формуванні інституційної інфраструктури довіри. Лише за таких умов машинобудування може не лише втриматися як основа промислової ідентичності країни, але й стати точкою кристалізації нової економічної моделі, орієнтованої на інтеграцію в поствоєнну європейську систему технологічної співпраці.

Література:

1. Галасюк В.В. (2019). Методологічні основи оцінювання ефективності економічної спеціалізації країни. Формування ринкових відносин в Україні, №5, 39-48.

2. Пузирьова, П. В., & Синиця, С. В. (2023). Актуалізація інформаційних технологій як чинника розвитку та підтримки смарт-економічних процесів в інноваційній сфері. In Проблеми інтеграції освіти, науки та бізнесу в умовах глобалізації. Київський національний університет технологій та дизайну.

3. Гнатенко, І. (2021). Сучасні управлінські та інформаційно-безпекові підходи формування інноваційного кластерного угруповання в умовах COVID-19 на засадах сталості, децентралізації та євроінтеграції. Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації, (1-2), 68-77.

4. Пузирьова, П. В. (2020, December). Теоретико-методичні аспекти оцінювання інноваційного потенціалу як інтегрованої системи інноваційного розвитку підприємства. In Advancing in research and education: abstracts of XII International scientific and practical conference, La Rochelle, France (pp. 116-122).

5. Гнатенко, І., Бебко, С., Євсейцева, О., Шіковець, К., Квіта, Г., & Зось-Кіор, М. (2024). Кон'юнктурний аналіз ринку відновлюваних джерел енергії України в контексті змін фінансових та економічних процесів. Financial and credit activity problems of theory and practice, 5(58), 446-459.

6. Галасюк В.В. (2019). Драйвери економічного зростання та структурна трансформація економіки України. Актуальні проблеми економіки, № 4(214), 13-23.

7. Гнатенко, І. А., Попова, Ю. М., Бачкір, І. Г., & Нечипоренко, К. В. (2021). Стратегії державних пріоритетів в контексті сценарного форсайту управління інноваційною економікою: моделювання науково-технічного та інтелектуального потенціалу. Агросвіт, (17), 3-9.

8. Зось-Кіор, М. В. (2020). Оцінка персоналу організації в системі корпоративного тайм-менеджменту. Економічний форум, 1(3), 57-63.

9. Пузирьова, П. В., & Ковальська, Ю. Г. (2012). Теоретичні аспекти фінансових інвестицій, їхні особливості, форми та стратегічні напрями. Формування ринкових відносин в Україні, (6), 83-86.

Лазарева М.О.

*молодший науковий співробітник,
відділ аналізу і прогнозування міжнародної торгівлі,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

ІНСТИТУЦІЙНА ТА ПРАВОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ПЕРЕГОВОРІВ ПРО ВСТУП ДО ЄС

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15753464>

Сьогодні Україна перебуває на історичному перехресті - з одного боку, ми виборюємо право на існування як незалежна держава в умовах повномасштабної війни, а з іншого - цілеспрямовано просуваємося шляхом європейської інтеграції. У таких обставинах питання економічної трансформації набуває особливого значення. Економіка України повинна не просто адаптуватися до вимог ринку ЄС, а інтегруватися в політичну та правову архітектуру Європейського Союзу на засадах прозорості, відкритості та передбачуваності.

У контексті обговорення ключових викликів та можливостей, які постають перед нашою державою на шляху до європейської інтеграції особливе значення набуває питання інституціалізації представництва інтересів - легального лобізму як інструменту формування економічної політики та демократичного діалогу між державою, бізнесом і громадянським суспільством. В Україні наразі формується нормативно-правове поле, покликане забезпечити прозорі правила гри для всіх учасників економічних процесів. З огляду на досвід ЄС та США, легалізація лобістської діяльності може стати каталізатором економічної стабілізації і стимулювання інвестицій, особливо з урахуванням викликів воєнного часу [1, с. 191].

Одним із важливих кроків на цьому шляху стало ухвалення Закону України «Про лобіювання» у лютому 2024 року (№3456-IX), який вводить у правове поле інститут лобістської діяльності, забезпечує реєстрацію суб'єктів лобіювання, вимагає розкриття бенефіціарів і джерел фінансування та передбачає Кодекс етичної поведінки [2]. Закон орієнтований на стандарти ЄС: прозорість, підзвітність, відкритість взаємодії між владою, бізнесом і громадянським суспільством. Це дозволяє легалізувати механізми

впливу на економічну політику, вивести бізнес-адвокацію з тіні та інтегрувати її в інституційну рамку переговорного процесу за Кластером 3 «Конкурентоспроможність та інклюзивне зростання».

Однією з ключових передумов економічного відновлення є гарантування захисту інвестицій, зокрема від воєнних ризиків. Це потребує не лише міжнародних механізмів страхування, а й створення ефективної внутрішньої системи прозорості взаємодії між державними органами і приватним сектором. Впровадження етичних кодексів поведінки лобістів, створення відкритих реєстрів і формування культури підзвітності дозволить мінімізувати ризики політичного впливу та зловживань. У 2023 році було укладено угоду з Німеччиною про страхування інвестицій через державну агенцію Euler Hermes [4, с. 12].

Крім того, в межах платформи G7 - Ukraine Investment Platform було надано понад 500 млн євро гарантій та інструментів фінансового покриття. Законопроект №9015 передбачає створення внутрішнього фонду покриття воєнних ризиків із державною участю [5, с. 5]. Це надзвичайно важливо не лише як сигнал для зовнішніх інвесторів, а й як елемент внутрішнього інституційного захисту капіталу.

Водночас, підвищення економічної привабливості України можливе завдяки адаптації податкової та фінансової політики до стандартів ЄС. Йдеться про механізми стимулювання інвестицій, інновацій та підприємництва, які мають ґрунтуватися на аналізі впливу та врахуванні позицій бізнесу. Саме в цьому процесі важливо забезпечити включення інструментів лобіювання у правове поле, надавши змогу різним економічним гравцям публічно і відкрито впливати на розробку нормативно-правових рішень.

Податкове законодавство поступово гармонізується з *acquis* ЄС. Зокрема, норми Директиви 2006/112/ЄС щодо ПДВ вже імплементовані в частині електронних послуг [6, с. 97]. Програма «Резидент» відкриває можливості для фрілансерів з ЄС вести бізнес в Україні, сплачуючи 5% податку. Також готується гармонізація правил для мікропідприємств відповідно до Директиви 2011/96/ЄС. Це сигнал про перехід від репресивної до стимулювальної податкової політики, що відповідає європейській логіці сприяння інноваційності та підприємництва.

Значне місце у новій економічній моделі займає розвиток фондового ринку та доступ до ресурсів Європейського Союзу. Це не лише питання капіталізації, а й питання довіри, прозорості, наявності регуляторної інфраструктури. Легалізація професійної адвокатури дозволить сформувати ефективні канали комунікації між українськими

компаніями та європейськими інституціями, сприяючи залученню фінансових інструментів та участі у програмах підтримки [7, с. 55].

Україна вже бере участь у ключових програмах фінансування ЄС: Horizon Europe, Digital Europe, InvestEU, NDICI. За період 2022–2024 років через інструмент NDICI було спрямовано понад 1,6 млрд євро на реформи, цифровізацію, підтримку малого бізнесу [8, с. 2]. Закон України №2498-IX про участь у Horizon Europe забезпечує законодавчу основу для інтеграції українських дослідницьких та підприємницьких структур у європейський простір інновацій.

Після приєднання України до IOSCO як асоційованого члена у 2024 році відкриваються нові можливості для регуляторного співробітництва. Підготовка до імплементації MiFID II та Регламенту MiFIR (№600/2014) дозволить Україні інтегрувати свій ринок цінних паперів у європейську систему [9, с. 7]. Це ключ до довіри інвесторів та активізації біржової торгівлі.

За переговорною рамкою Україна зобов'язана імплементувати понад 34 директиви та регламенти у сферах антимонопольної політики, державної допомоги, захисту прав споживачів. Йдеться про модернізацію Антимонопольного комітету та підвищення його незалежності відповідно до Регламенту ЄС №1/2003 [10, с. 88]. Це не лише юридична вимога, а індикатор готовності України до європейського економічного середовища.

Таким чином, перехід від неформальних практик впливу до правового регулювання представництва інтересів відкриває можливості для системної участі бізнесу у формуванні політик, а також для посилення демократичності й ефективності управління. Україна, яка прагне до членства в ЄС, має продемонструвати, що її економічна політика базується на принципах публічності, прогнозованості та участі зацікавлених сторін.

Європейська інтеграція - це не лише політична декларація, а щоденна робота над правовими, економічними та інституційними перетвореннями. Інституціоналізація представлення інтересів, захист інвесторів, стимулювальна податкова політика, відкритість до європейських фінансів і гармонізація ринку - усе це частини одного цілісного процесу. Вони мають формувати систему, в якій українська економіка зможе не лише вижити, а й стати конкурентоспроможною та рівноправною у спільному європейському домі.

Література:

1. OECD. Lobbying in the 21st Century: Transparency, Integrity and Access. Paris: OECD Publishing, 2021. 244 p.
2. Закон України «Про лобіювання» від 23 лютого 2024 р. №3456-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3456-20> (дата звернення: 16.06.2025).
3. Federal Ministry for Economic Affairs and Climate Action (Germany). Investment Guarantee Scheme Report 2023. Berlin, 2023. 48 p.
4. G7 Ukraine Investment Platform. Annual Update 2024. Brussels/Kyiv, 2024. 19 p.
5. Верховна Рада України. Законопроект №9015 «Про особливості страхування інвестицій від воєнних ризиків». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40168> (дата звернення: 16.06.2025).
6. European Commission. VAT Directive 2006/112/EC and 2011/96/EU: Instruments for Harmonisation. Brussels, 2022. 88 p.
7. European Securities and Markets Authority (ESMA). Ukraine – Road to Market Integration. Paris, 2024.
8. European Commission. NDICI Financial Instrument Progress Report (2022–2024). Brussels, 2024. 34 p.
9. European Commission. MiFID II and MiFIR: Integration Guidelines for New Members. Brussels, 2024. 92 p.
10. European Commission. Antitrust and Competition Policy Reform for Enlargement Countries. Brussels, 2023.

Лапченко Є.І.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
відділ аналізу і прогнозування міжнародної торгівлі,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

РОЗВИТОК ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНОГО РИНКУ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15751559>

Телекомунікаційний ринок України переживає динамічні трансформації, пов'язані з процесами європейської інтеграції, які визначають напрямки його модернізації, лібералізації та гармонізації з європейськими нормами. У сучасному світі зв'язок і цифрові послуги

стали критично важливими елементами як економічної, так і соціальної інфраструктури. Україна, перебуваючи у стані структурних реформ, намагається вибудовувати сучасну телекомунікаційну систему, здатну відповідати на глобальні виклики та водночас інтегруватися у цифрову екосистему Європейського Союзу.

Європейська інтеграція вимагає не лише формального наближення до стандартів ЄС, а й практичного втілення політик, що забезпечують вільний рух інформації, рівноправний доступ до цифрових послуг та розвиток ринку на засадах справедливої конкуренції. У такому контексті важливо формувати телекомунікаційне середовище, яке не просто запозичує європейські підходи, а й адаптує їх до національних умов, створюючи гнучку, ефективну та інноваційно орієнтовану систему. Інтеграційні трансформації охоплюють як законодавчу площину, так і інфраструктурні, економічні й управлінські виміри. Законодавство України поступово гармонізується з нормативно-правовими актами Європейського Союзу, що регулюють електронні комунікації, ринок інтернет-послуг, регуляторну політику та захист прав користувачів. У цьому процесі держава відіграє ключову роль, виступаючи ініціатором змін і гарантуючи дотримання зобов'язань у межах Угоди про асоціацію з ЄС [1-2].

Зміни стосуються не лише формального регулювання, а й переосмислення принципів функціонування галузі. Український ринок поступово відходить від моделі домінування окремих гравців, переходячи до більш відкритої, конкурентної архітектури, де кожен учасник має можливість розвивати власну бізнес-модель на основі інновацій і технологічного зростання. Підтримка держави в цьому напрямку полягає у створенні умов для справедливої конкуренції, запровадженні механізмів стимулювання інвестицій та забезпеченні прозорості регуляторних процедур.

Важливим аспектом є розвиток інфраструктури зв'язку, яка є базовою умовою для розгортання сучасних телекомунікаційних послуг. Створення мереж нового покоління, зокрема впровадження 5G, оптичного інтернету, забезпечення покриття віддалених територій, сприяє розширенню доступу до цифрового середовища. Європейський досвід демонструє, що технологічна модернізація повинна поєднуватися з державним стимулюванням, зокрема через підтримку публічно-приватних партнерств, які дозволяють поєднувати ресурси та компетенції.

Окрему увагу варто приділити питанню цифрової інклюзії. У межах інтеграційного процесу Україна прагне забезпечити не лише технологічну доступність послуг, а й рівний доступ громадян до можливостей, які надає цифрова економіка. Підвищення цифрової грамотності, розвиток електронного урядування, удосконалення електронної ідентифікації формують нову цифрову реальність, що інтегрується у європейську інформаційну інфраструктуру

Регуляторна політика у сфері телекомунікацій має орієнтуватися на стабільність, передбачуваність та відкритість. Установи, відповідальні за нагляд і координацію дій у галузі, повинні діяти на засадах незалежності, прозорості та партнерства з учасниками ринку. Такий підхід дозволяє забезпечити рівновагу між потребами бізнесу, інтересами споживачів і стратегічними пріоритетами держави. Водночас важливо не зупинятися на формальному виконанні зобов'язань, а використовувати європейські принципи як платформу для постійного вдосконалення. Процес інтеграції також включає адаптацію до нових викликів, пов'язаних з кібербезпекою, захистом персональних даних, контролем за цифровим контентом. Гармонізація у цих напрямках сприяє підвищенню рівня довіри до телекомунікаційного середовища, формуванню стійкості цифрової інфраструктури та зменшенню вразливості до зовнішніх загроз. Технологічна складова повинна поєднуватися з розвитком правових механізмів, які забезпечують ефективний захист громадян та інтересів держави [2-3].

Важливим елементом залишається участь України у міжнародних цифрових ініціативах, проєктах транскордонної взаємодії та програмах розвитку цифрової інфраструктури. Таке співробітництво дозволяє інтегрувати національні процеси у глобальні тренди, забезпечити доступ до новітніх технологій, розширити ринки для вітчизняних телекомунікаційних компаній. Вихід за межі внутрішнього ринку відкриває нові горизонти для розвитку галузі та формує умови для технологічного прориву.

Інтеграційні трансформації телекомунікаційного ринку України мають стати не лише адаптацією до зовнішніх вимог, а й внутрішнім стимулом для побудови якісно нової цифрової економіки. Головним викликом залишається здатність поєднати швидкість змін із глибиною реформ, забезпечити рівновагу між глобальними стандартами та національними інтересами. Відповідь на цей виклик залежить від здатності держави, бізнесу та суспільства до стратегічного мислення,

гнучкого управління та ціннісного підходу до розвитку інформаційного простору.

Література:

1. Горбаль, Н. І., Дзюбіна, К. О., Моторнюк, У. І. (2017). Трансформація маркетингових комунікацій українських підприємств в умовах кризи, глобалізації та євроінтеграції. Маркетинг і менеджмент інновацій, (3), 96-110.
2. Yatsenko, O., Shvydanenko, O., & Shvydanenko, H. (2022). Циркулярна економіка як основа забезпечення сталого розвитку країни в контексті євроінтеграції. Економіка і регіон/Economics and region, (4 (87)), 150-167.
3. Залізнюк, В. П. (2024). Цифрова економіка України: управлінські аспекти. Актуальні питання економічних наук, (6).

Матицин І.В.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
відділ аналізу і прогнозування міжнародної торгівлі,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

АВТОМАТИЗАЦІЯ ТА ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТИ ПОДОЛАННЯ ВИКЛИКІВ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОГО БІЗНЕСУ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15751617>

Сучасні економічні процеси характеризуються посиленням глобалізаційних тенденцій, швидкими технологічними змінами та жорсткою міжнародною конкуренцією, що суттєво впливає на функціонування підприємств. В умовах відкритості ринків компанії змушені розробляти ефективні стратегії управління конкурентоспроможністю. Цифрова трансформація та автоматизація бізнес-процесів розглядаються як ключові фактори підвищення конкурентоспроможності підприємств, що є вирішальним завданням для успішної інтеграції в Єдиний ринок ЄС. Приєднання України до Єдиного ринку ЄС є двостороннім процесом, який вимагає не лише

гармонізації законодавства, а й здатності українського бізнесу ефективно функціонувати та конкурувати в європейському економічному просторі.

Автоматизація бізнес-процесів (Business Process Automation, BPA) стає все більшою необхідністю та ключовим інструментом для підвищення ефективності діяльності компанії. Вона означає використання технологій та програмних засобів для автоматизації та оптимізації рутинних та повторюваних завдань у бізнесі. Програмні засоби для автоматизації включають CRM-, ERP-системи, програми для автоматизації виробництва тощо.

Європейський ринок автоматизації бізнес-процесів зазнає зростання на рівні 12,4% у середньому протягом прогнозованого періоду (2020-2026)[3]. Згідно з опитуванням ЄІБ, 74% європейських підприємств використовують цифрові технології, зокрема штучний інтелект та великі дані, для підвищення конкурентоспроможності [15], а Європейська Комісія оголосила про інвестиції в розмірі €1,3 млрд у штучний інтелект, кібербезпеку та цифрові навички в рамках програми Digital Europe на 2025–2027 роки. Що свідчить про важливість цифровізації суспільства в ЄС[14].

Українські виробники вже демонструють високу конкурентоспроможність та потенціал для інтеграції в європейські ланцюги постачання, про що свідчать темпи зростання експорту харчових продуктів до ЄС прискорились до 19% на рік під час війни[12]. 10 найбільш перспективних товарних секторів для інтеграції в Єдиний ринок ЄС з фокусом на МСП, які здатні генерувати вищу додану вартість: харчові продукти, фармацевтична продукція, деревообробка та вироби з деревини, інші неметалеві мінеральні продукти, меблі, електрообладнання, напої, готові металеві вироби, текстиль, хімічна продукція[12]. Однак в інших галузях не все так добре, особливо усвідомлюючи реалії українського бізнесу.

Ось як автоматизація та цифровізація сприяють вирішенню викликів євроінтеграції:

1. *Підвищення ефективності і продуктивності.* Автоматизація та оптимізація рутинних завдань значно підвищують ефективність роботи підприємств, зменшують витрати та помилки. Використання сучасних цифрових технологій дозволяє автоматизувати виробничі процеси, оптимізувати управління ресурсами та підвищувати продуктивність. Дослідження KPMG свідчать, що інвестиції в технології допомогли 87% компаній у світі збільшити прибутки[8], а

компанії, які не лише впроваджують технології, а й переглядають бізнес-процеси, знижують операційні витрати. Це дозволяє компаніям стати більш продуктивними та конкурентоспроможними, що є критичним для успіху на європейських ринках з високою конкуренцією.

2. *Зменшення витрат.* Автоматизація дозволяє скоротити час виконання процесів, знизити витрати та ризики. Впровадження енергоефективних технологій сприяє зниженню собівартості продукції. Оптимізація витрат є необхідною умовою підвищення конкурентоспроможності. Програмні засоби для автоматизації дозволяють знизити витрати.

3. *Адаптивність та швидкість реагування.* Сучасний ринок змінюється швидко, і підприємства повинні мати здатність до оперативного реагування. Автоматизація дозволяє скоротити час, необхідний для виконання бізнес-процесів, забезпечуючи швидшу реакцію на зміни у зовнішньому середовищі та підвищуючи гнучкість бізнес-моделей.

4. *Покращення якості і зменшення помилок.* Людський фактор завжди несе можливість помилок. Автоматизація значно зменшує ймовірність помилок, особливо в рутинних процесах, що підвищує якість виконання завдань та продукції/послуг. Висока якість є ключовою для відповідності стандартам ЄС. Цифрові системи також забезпечують більш точні дані для аналізу та прийняття стратегічних рішень[8].

5. *Підтримка гармонізації законодавства та стандартів.* Хоча самі технології не замінюють гармонізацію законодавства, цифрові системи є інструментом для її реалізації та контролю. Підключення до спільних митних ІТ-систем ЄС (CCN, NCTS), використання електронної сертифікації у фітосанітарній політиці, автоматизація процесів на митниці – все це дозволяє вже зараз ефективно працювати з Єврозоною[16].

6. *Розвиток людського капіталу та навчання.* Впровадження цифрових технологій вимагає навчання персоналу. Освітні програми та курси допомагають підприємцям розвивати навички, необхідні для конкурентоспроможності та виходу на європейські ринки. Наприклад AgriAcademy для агросектору та відеокурс "Штучний Інтелект для підприємців в Україні"[11], Освітній портал Дія та бізнес акселератори Дія.Бізнес. Адже продуктивність персоналу забезпечує ефективність бізнесу в цілому.

7. *Зміцнення адміністративної спроможності (в тому числі державної).* Використання інструментів інформаційного суспільства (цифровізація) підвищує прозорість та ефективність державного управління. Україна має розвинену систему електронного урядування (e-governance), де громадяни можуть отримувати доступ до державних послуг через онлайн-платформи та застосунки[16]. Це може сприяти зміцненню адміністративної спроможності державних установ, відповідальних за регулювання та нагляд у різних секторах.

8. *Стимулювання розвитку бізнесу.* Цільовий сценарій цифровізації в Україні передбачає систематичну державну підтримку заходів щодо впровадження цифрових інструментів та стимулювання цифровізації секторів економіки та бізнесу. Це може допомогти подолати складнощі бізнес-середовища, такі як надмірне регулювання та бюрократія[16, с. 41]. ЄС також підтримує цифрову трансформацію МСП через різні програми.

Управління конкурентоспроможністю підприємства в умовах глобалізації є складним і багаторівневим процесом, і цифрова трансформація є ключовим фактором цього процесу. Автоматизація та цифровізація є не лише інструментами для внутрішнього вдосконалення українського бізнесу, але й необхідною умовою для підвищення його конкурентоспроможності та успішної інтеграції в Єдиний ринок ЄС.

Ці процеси сприяють адаптації до вимог європейського ринку, вдосконаленню процесів відповідно до міжнародних стандартів та підвищенню прозорості як бізнесу, так і державного управління. Вони дозволяють підвищити ефективність, знизити витрати, покращити якість та швидкість реагування, що є критичним у конкурентному європейському середовищі.

Незважаючи на позитивні тенденції та наявність потенціалу до впровадження новітніх цифрових інструментів, Україна все ще займає відносно низькі позиції у світових цифрових рейтингах, що вимагає подальших зусиль та інвестицій у цьому напрямку.

Таким чином, автоматизація та цифровізація є фундаментальними елементами стратегії інтеграції українського бізнесу до ЄС, забезпечуючи його здатність ефективно функціонувати, конкурувати та розвиватися на єдиному європейському ринку.

Література:

1. Бугас В. В., Руднічок В. С. Управління конкурентоспроможністю підприємства в умовах глобалізації //

European scientific journal of Economic and Financial innovation. 2025. №1(15). DOI: <http://doi.org/10.32750/2025-0118>. URL: <https://journal.eae.com.ua>

2. Europe Business Process Automation Market Report [Електронний ресурс] // *Cognitive Market Research*. – Режим доступу: <https://www.cognitivemarketresearch.com/regional-analysis/europe-business-process-automation-market-report>

3. Europe Business Process Automation Market Size Report, 2026 [Електронний ресурс] // *KBV Research*. – Режим доступу: <https://www.kbvresearch.com/europe-business-process-automation-market/>

4. Europe Process Automation Market Size & Share Analysis – Growth Trends & Forecasts (2025 – 2030) [Електронний ресурс] // *Mordor Intelligence*. – Режим доступу: <https://www.mordorintelligence.com/industry-reports/europe-process-automation-market>

5. Пришляк К. М. Increasing Companies' Competitiveness through Business Process Automation // *Ефективна економіка*. 2024. № 3. DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.3.60>.

6. Khodorkovskyi O. The Impact of AI Assistants on Optimising Business Processes and Increasing Productivity of Enterprises in Ukraine // *Здобутки економіки: перспективи та інновації*. 2024. № 13. Publ. date: 04.01.2025. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14598994>.

7. Workflow Automation Statistics & Trends in 2023 [Електронний ресурс] // *Cflow UK*. – Режим доступу: <https://www.cflowapps.co.uk/workflow-automation-statistics/>

8. Пикало О. Інвестиції у технології допомогли 87 % компаній у світі збільшити прибутки – KPMG [Електронний ресурс] // *Forbes.ua*. – Режим доступу: <https://forbes.ua/news/87-kompaniy-zafiksuvali-zrostannya-pributkiv-zavdyaki-investitsiyam-u-tekhnologii-kpmg-10022025-27014>

9. Близько третини іноземних компаній у Польщі створили українці [Електронний ресурс] // *Укрінформ*. – 14.03.2024. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3839789-blizko-tretini-inozemnih-kompanij-u-polsi-stvorili-ukrainci.html>

10. Зовнішня торгівля України товарами за 2024 рік (експрес-випуск) [Електронний ресурс] // *Державна служба статистики України*. – 14.02.2025. – Режим доступу:

<https://stat.gov.ua/uk/publications/zovnishnya-torhivlya-ukrayiny-tovaramy-za-2024-rik-ekspres-vypusk>

11.Можливості для українського бізнесу від членів Альянсу стійкості МСП [Електронний ресурс] // *Міністерство економіки України*. – 10.03.2025. – Режим доступу: <https://www.me.gov.ua/News/Detail/bae18868-45f8-43e4-989b-dc5c6ada636a?lang=uk-UA&title=MozhливostiDliaUkrainskogoBiznesuVidChlenivAliansustiikosti msp>

12.Українські виробники та Єдиний ринок ЄС: чи готовий бізнес до інтеграції [Електронний ресурс] // *Економічна правда*. – 28.04.2025. – Режим доступу: <https://epravda.com.ua/biznes/ukrajinski-virobniki-ta-yediniy-rinok-yes-chi-gotoviy-biznes-do-integraciji-805952/>

13.Який розвиток очікується в торгівлі Україна-ЄС у контексті Євроінтеграції? [Електронний ресурс] // *BDO в Україні*. – 24.03.2025. – Режим доступу: <https://www.bdo.ua/uk-ua/news-2/2025/on-ukraines-readiness-to-join-the-eu>

14.EU to invest €1.4 billion in artificial intelligence, cybersecurity, digital skills [Електронний ресурс] // Reuters. – 2025. – 28 березня. – Режим доступу: <https://www.reuters.com/technology/artificial-intelligence/eu-invest-14-billion-artificial-intelligence-cybersecurity-digital-skills-2025-03-28>

15.EIB Investment Survey 2024: More than 70% of European companies invested in digital transformation [Електронний ресурс] // European Investment Bank (EIB). – 2024. – Режим доступу: <https://www.eib.org/en/press/all/2024-386-eib-investment-survey-2024-more-than-60-of-european-companies-have-invested-in-climate-mitigation-and-adaptation-and-more-than-70-in-their-digital-transformation>

16.Аналітичний звіт до Повідомлення Комісії щодо заявки України на членство в ЄС. SWD(2023) 30 final [Електронний ресурс] / Європейська Комісія. – Брюссель, 01.02.2023. – Укр. мов. – Режим доступу: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/Analitychnyj-zvit-YEK-ukrayinskoyu.pdf>

Мельник В.М.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
аналізу і прогнозування міжнародної торгівлі,*

ПОВОЄННЕ ВІДНОВЛЕННЯ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ: СТРАТЕГІЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА МІЖНАРОДНА КООРДИНАЦІЯ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15753219>

Після широкомасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну у 2022 році інфраструктурні втрати країни набули безпрецедентного масштабу. Зруйновано або пошкоджено тисячі об'єктів транспортної, енергетичної, соціальної та комунальної інфраструктури. За даними Світового банку, станом на початок 2024 року сумарна вартість прямих збитків перевищила 150 млрд дол США, з них понад 50% – у сфері інфраструктури. У цьому контексті питання стратегічного державного регулювання повоєнного відновлення стає не лише технократичним завданням, а й складовою національної безпеки, економічної стійкості та міжнародної інтеграції України.

Державна політика відбудови повинна ґрунтуватися на системному, багаторівневому регулюванні, що охоплює стратегічне планування, правове забезпечення, інституційну координацію, а також залучення ресурсів. Прийняття у 2023 році Державної стратегії відновлення України, розробленої на основі принципів Build Back Better та зеленої трансформації, стало рамковим кроком у формуванні регуляторної парадигми [4].

Ключовими регуляторними функціями виступають:

- Пріоритизація відновлення критичної інфраструктури (енергетика, транспорт, водопостачання, ІТ);
- Цифровізація управління через створення єдиної платформи контролю за проєктами;
- Прозорість і підзвітність – як вимога донорів і суспільства (антикорупційні бар'єри, реєстри виконавців);
- Нормативна гнучкість – спрощення процедур тендерів і дозволів, без втрати якості чи екологічних стандартів.

Центральну роль у регуляторній архітектурі відіграє Кабінет Міністрів України, Мінінфраструктури, а також Агенція з відновлення та розвитку інфраструктури України, яка стала провідним виконавцем низки мегапроєктів у постраждалих регіонах.

Відновлення України – це не лише внутрішній, а й глобальний процес. Державне регулювання у цій сфері набуває багатовекторного міжнародного виміру. Ключовими елементами координації є:

- Механізм багатостороннього управління донорською допомогою (Multi-Agency Donor Coordination Platform, створена у 2023 р. за участі ЄС, США, Японії, Світового банку та МВФ)[1];
- Інтеграція у програми ЄС: зокрема, включення України до TEN-T (Транс'європейської транспортної мережі) та участь у механізмах Європейського зеленого курсу [2];
- Фінансове регулювання допомоги через багатосторонні банки розвитку – ЄБРР, ЄІБ, Світовий банк, а також через інструменти гарантування інвестицій (MIGA, DFC)[3].

Важливим аспектом є інституціоналізація міжнародного партнерства – шляхом укладання окремих міждержавних угод, рамкових меморандумів, а також запровадження «принципу країни-партнера» для відбудови окремих регіонів (наприклад, Німеччина – Чернігівська область, Данія – Миколаївська тощо).

Незважаючи на відчутний прогрес у створенні інституцій відновлення, держава продовжує стикатися зі структурними та управлінськими бар'єрами, які загрожують ефективності повоєнного відновлення. Розглянемо їх детальніше.

1. Фрагментарність регуляторного середовища. Сьогодні координація між ключовими учасниками процесу відновлення (Кабінет Міністрів, Міністерство інфраструктури, Агенція з відновлення, місцеві органи влади, міжнародні донори) залишається неповною. Відсутність єдиної вертикалі прийняття рішень призводить до дублювання функцій, бюрократичних затримок, неузгодженості стандартів проектної документації.

В цьому контексті, необхідно створити спеціалізований орган або міжвідомчу Раду з координації інфраструктурного відновлення при КМУ з широкими регуляторними повноваженнями, єдиним цифровим інструментом управління проектами (на основі DREAM) та процедурою узгодження проектів відповідно до національних і європейських стандартів.

2. Ризики корупції та нецільового використання коштів. Історичний рівень недовіри до державних закупівель в Україні, особливо в інфраструктурній сфері, викликає занепокоєння у донорів. Високі ризики зловживань, непрозорого вибору підрядників та

заниження вартості робіт шкодять іміджу України як надійного партнера.

Мінімізація ризиків корупції та нецільового використання коштів вимагає таких заходів, як:

- запровадження реєстру підрядників відновлення із сертифікацією технічної та фінансової спроможності;
- створення інституційно незалежної наглядової ради, куди входитимуть представники міжнародних організацій (ЄС, Світовий банк, G7), громадянського суспільства та Національного агентства з питань запобігання корупції;
- застосування в кожному проєкті механізму аудиту витрат *ex-ante* та *ex-post* з обов'язковим публічним розкриттям звітності.

3. *Обмеженість фінансового простору.* Фінансові потреби для відбудови інфраструктури оцінюються у понад 100 млрд дол США лише на найближчі 5–7 років. У структурі державного бюджету капітальні видатки скорочені до мінімуму, а більшість ресурсів спрямовано на оборону, соціальну підтримку та обслуговування боргу.

Відтак з метою розширення можливостей мобілізації фінансових ресурсів для відбудови доцільно:

- активно застосовувати інструменти залучення приватного капіталу, зокрема концесій, державно-приватного партнерства, інфраструктурних облігацій;
- створити Національний фонд інфраструктурного відновлення з мандатом на акумуляцію донорських, інвестиційних і грантових коштів на умовах суворої підзвітності;
- стимулювати муніципальне інвестування через гарантії уряду, які дозволять громадам залучати кошти на фінансування місцевих проєктів.

4. *Слабка інституційна спроможність місцевого самоврядування.* В умовах децентралізації органи місцевого самоврядування стали ключовими виконавцями проєктів відновлення. Однак більшість громад не мають достатнього технічного, юридичного та проєктного потенціалу для реалізації масштабних інфраструктурних ініціатив.

Серед кроків посилення інституційної спроможності місцевого самоврядування варто виділити наступні:

- створення мережі регіональних офісів технічної підтримки, які надаватимуть методологічну, проєктну та інженерну допомогу

громадам (на кшталт програм JICA або GIZ у країнах, що відновлювались після конфліктів);

- запровадження освітніх програм з інфраструктурного менеджменту для ОМС у співпраці з провідними університетами та міжнародними фондами;
- розробка типових проектних рішень для відбудови соціальної інфраструктури, які можна адаптувати під локальні умови.

У контексті вищезазначених викликів особливо актуальним є запровадження принципів оцінки ефективності публічних інвестицій. Застосування методів value-for-money, cost-benefit analysis, impact assessment дозволяє не лише обґрунтовувати доцільність проєктів, а й формувати довіру з боку громадськості та донорів.

Доцільним також видається запровадження національної системи оцінювання інфраструктурних проєктів, яка буде обов'язковою на етапах планування, реалізації та завершення, з публічним доступом до результатів.

Таким чином, стратегія державного регулювання повоєнного відновлення інфраструктури України має бути не лише технічно ефективною, а й системно інтегрованою у принципи відкритості, координації та багаторівневої взаємодії. Успіх цього процесу залежатиме від здатності держави подолати фрагментарність регуляторного середовища, мінімізувати ризики корупції, мобілізувати зовнішні і внутрішні фінансові ресурси, а також підвищити спроможність місцевого самоврядування реалізовувати складні проєкти. У поєднанні з цифровими інструментами управління, незалежним аудитом і міжнародною координацією така стратегія здатна забезпечити не лише фізичну реконструкцію, а й сталу модернізацію національної інфраструктури відповідно до стандартів ЄС і цілей довгострокового розвитку.

Література:

1. European Commission. Ukraine Facility and Integration to the TEN-T Network. 2023. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/news/ukraine-facility-ukraine-joins-ten-t-2023-07-11_en.
2. Recovery and Reconstruction Coordination Platform (G7 & EU). 2023. URL: <https://g7donorplatform.org>.
3. World Bank Group. Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment: February 2023 Update. 2023. URL:

<https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/099319402072320726/ukraine-rapid-damage-and-needs-assessment-february-2023-update>.

4. Лазор О. Я., Юник І. Г., Заболотний А. В. Державна стратегія повоєнного відновлення та розвитку критичної інфраструктури в Україні. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2024. № 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2024_4_4.

Нестерчук В.Ю.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
відділ модернізації механізмів управління економікою,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

СЦЕНАРНИЙ ПІДХІД ДО СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В СИСТЕМІ ПЕРЕРОБНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15751550>

У сучасних умовах економічної невизначеності стратегічне управління в системі переробної промисловості набуває особливого значення. Постійна динаміка зовнішнього середовища, зміна технологічних парадигм, глобалізація та ризики воєнного і соціального характеру вимагають нових підходів до планування та прийняття управлінських рішень. У цьому контексті сценарний підхід виступає як методологічна основа для побудови адаптивної та стійкої моделі розвитку галузі, що дозволяє враховувати широкий спектр можливих майбутніх станів середовища та відповідно коригувати стратегічні пріоритети.

Основою такого підходу є формування кількох альтернативних бачень майбутнього, кожне з яких базується на системному аналізі ключових факторів, що впливають на функціонування переробної промисловості. Створення моделей розвитку, орієнтованих на різні варіанти соціально-економічної динаміки, дозволяє підприємствам і галузевим об'єднанням зберігати гнучкість у прийнятті рішень та ефективно розподіляти ресурси в умовах змін.

Управління на основі сценаріїв дає змогу не лише прогнозувати можливі ризики, а й готуватися до них через розробку альтернативних стратегій реагування. Таким чином, формуються не жорсткі плани дій, а адаптивні рамки, що передбачають можливість швидкого коригування політик відповідно до нових викликів. Зазначене дозволяє підвищити стійкість системи, уникнути надмірної концентрації на одному векторі розвитку та створити простір для інноваційного мислення в управлінні.

Використання сценарного методу сприяє формуванню нових управлінських культур у промисловому секторі, де планування розглядається не як фіксований процес, а як безперервний цикл оцінки, прогнозування, корекції та впровадження. Такий підхід розвиває здатність організацій до саморегуляції та самонавчання, що є важливою перевагою в умовах нестабільності. Крім того, він дозволяє більш точно співвідносити стратегічні цілі з можливостями зовнішнього та внутрішнього середовища. Сценарне управління передбачає активну участь багатьох зацікавлених сторін, серед яких – представники бізнесу, наукового середовища, державного сектору та громадськості. Їхнє залучення до процесу формування бачень майбутнього створює широку платформу для узгодження інтересів, підвищує рівень довіри та сприяє появі більш збалансованих стратегічних рішень. Завдяки міждисциплінарному діалогу, розробляються комплексні сценарії, що відображають як економічні, так і соціальні, екологічні та технологічні чинники розвитку [1-5].

Ефективна реалізація стратегій, заснованих на сценарному підході, вимагає наявності відповідного інституційного середовища, в якому ключову роль відіграють інформаційна відкритість, підтримка наукових досліджень, доступ до актуальних статистичних даних та наявність платформ для обговорення стратегічних пріоритетів. Тільки в такому середовищі можливе формування обґрунтованих сценаріїв, здатних слугувати орієнтиром для практичної реалізації політик розвитку. Переробна промисловість, яка охоплює значний спектр галузей, від харчової до хімічної, є чутливою до змін у регуляторному полі, вартості сировини, коливань валютного курсу та геополітичних процесів. У зв'язку з цим застосування сценарного підходу дає змогу змодельовати наслідки різних варіантів розвитку подій і сформувати

стратегії, які враховуватимуть як можливості, так і загрози. Прийняття управлінських рішень на основі сценаріїв дозволяє збалансувати ризики та потенціал зростання.

Застосування такого методу вимагає від керівництва підприємств нової логіки мислення. Необхідно вміти оперувати з багатьма гіпотезами, аналізувати взаємозв'язки між трендами, розуміти наслідки слабких сигналів, які можуть свідчити про зародження нових явищ. У результаті формується стратегія, яка має не лише орієнтир у майбутнє, а й достатній рівень гнучкості для корекції на кожному з етапів реалізації.

Перспективи застосування сценарного підходу пов'язані також із розвитком цифрових технологій, які відкривають нові можливості для візуалізації, моделювання та оцінки наслідків управлінських рішень. Інтеграція аналітичних платформ, систем штучного інтелекту та великих даних дозволяє створювати складні динамічні моделі, які враховують широкий набір вхідних параметрів. Таким чином, стратегічне планування набуває нових якісних характеристик, які дозволяють підвищити точність прогнозів і зменшити часові лаги між аналізом та реалізацією заходів. Імплементация сценарного підходу на рівні державної промислової політики дає змогу узгоджувати стратегічні документи з реальними тенденціями та уникати декларативності у формуванні планів, що створює підґрунтя для активного розвитку партнерства між владою та приватним сектором, а також сприяє підвищенню ефективності використання бюджетних ресурсів через краще розуміння пріоритетів [4-8].

У підсумку, стратегічне управління в системі переробної промисловості, побудоване на основі сценарного підходу, відкриває нові горизонти для забезпечення адаптивності, конкурентоспроможності та стійкості галузі. Така модель дозволяє уникати реактивності, орієнтуючи управлінські зусилля на проактивні рішення, що відповідають складності сучасного економічного ландшафту. Вона формує інституційну культуру, здатну перетворювати виклики на нові можливості, тим самим створюючи стратегічні переваги для майбутнього розвитку.

Література:

1. Іванов Є.І. (2020). Інтеграція України у ланцюги доданої вартості автомобільної промисловості країн Європейського Союзу. *Формування ринкових відносин в Україні*, 12, 124-130.
2. Гнатенко, І. А., Попова, Ю. М., Бачкір, І. Г., & Нечипоренко, К. В. (2021). Стратегії державних пріоритетів в контексті сценарного форсайту управління інноваційною економікою: моделювання науково-технічного та інтелектуального потенціалу. *Агросвіт*, (17), 3-9.
3. Іванов Є.І. (2020). Вміст імпортової складової в експорті товарів і послуг України. *Формування ринкових відносин в Україні*, 2(225), 25-33.
4. Дьяченко, Ю. (2020). Формування механізму вибору конкурентної стратегії підприємств харчової та переробної промисловості. *Наукові перспективи (Naukovi perspektivi)*, (6 (6)).
5. Наумов, О. Б., & Стоянова-Коваль, С. С. (2017). Стратегічні пріоритети інституційного регулювання інноваційного розвитку харчової промисловості. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*, (1), 131-137.
6. Ципліцька, О. (2022). Стратегічні напрями державної політики відновлення та реструктуризації промисловості на інноваційній основі. *Науковий вісник Міжнародної асоціації науковців. Серія: Економіка, управління, безпека, технології*, 1(2).
7. Пузирьова, П. В., & Ковальська, Ю. Г. (2012). Теоретичні аспекти фінансових інвестицій, їхні особливості, форми та стратегічні напрями. *Формування ринкових відносин в Україні*, (6), 83-86.
8. Маркова, С. В. (2021). Стратегічні напрями розвитку інституціонально-інституційного управління життєзабезпечення діяльності підприємств промисловості. *Український журнал прикладної економіки*, 6(1), 337-343.

Носенко С.Р.

*старший викладач кафедри міжнародних відносин
факультету соціальних наук і соціальних технологій
Національного університету «Києво-Могилянська академія»*

АГРОПРОДОВОЛЬЧА ТА ПРОМИСЛОВА ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ ДО ЄС: ПЕРЕХІД ВІД КРИЗОВИХ РІШЕНЬ ДО СТРАТЕГІЧНОГО ПАРТНЕРСТВА

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15753175>

До червня 2025 року інтеграція України до спільного ринку ЄС у сфері агропродовольства відбувалася на тлі дії режиму автономних торговельних заходів (АТМ), що його ухвалив ЄС у відповідь на повномасштабну агресію Росії. Попри тимчасовий характер цих заходів, аграрний експорт України дозволив забезпечити макроекономічну стабільність та поглибив її прив'язку до внутрішнього ринку ЄС, що мало позитивні наслідки і для останнього.

У 2024 році агропродовольчий сектор сформував 14% ВВП України [1] та забезпечив 58% валютних надходжень від експорту [2]. Частка ЄС у загальному обсязі експорту української аграрної продукції зросла з 27,7% у 2021 р. до 52,4% у 2024 р. [3], що забезпечило сталі податкові надходження.

Україна продемонструвала готовність до збалансованої політики щодо експорту, запровадивши, зокрема, механізм «екстреного гальмування» та систему ліцензування експорту. Частка української продукції в обсягах споживання ЄС є незначною. Експорт з України традиційно не перевищує 5% від ринку ЄС, за винятком зернових та олійних культур, які мають попит. Така присутність не є загрозою для європейського ринку і є нижчою, ніж імпорту таких же товарів з Бразилії чи США. Усі поставки проходять перевірку відповідно до стандартів Союзу. Проведено понад 20 верифікаційних аудитів Європейської Комісії. З 1 січня 2026 року Україна впроваджує нові вимоги з благополуччя тварин.

Спрощений доступ до ринку ЄС значно зменшив потребу в додатковій фінансовій підтримці з боку ЄС українського бюджету завдяки стабільним податкам від експорту агропідприємств. Незважаючи на війну, економіка України зберігає стабільність, робочі місця, а отже зменшує негативні наслідки війни, зокрема і для держав ЄС. Продовження спрощеного доступу до ринку ЄС дозволить більшій кількості виробників інвестувати у відновлювані джерела енергії, що відповідає вимогам європейської інтеграції України в межах кластеру 4.

Український агроімпорт стримував продовольчу інфляцію в ЄС, яка в серпні 2022 року досягла 14% [4]. Завдяки поставкам з України вигоду отримали також європейські виробники кормів та переробники

за рахунок зниження собівартості та відновлення після спалахів хвороб. Торгівля з Україною також зменшила залежність ЄС від імпорту зі США рослинного білка, що останніми роками виведений у ранг стратегічного пріоритету [5].

Наведені дані свідчать, що Україна та ЄС – природні партнери в зміцненні продовольчої безпеки і це партнерство необхідно розвивати. Важливість останнього зростає у світлі сучасних умов. З огляду на військові ризики у світі, зокрема через дії РФ, продовольство перетворюється на фактор геополітики. Україна вже відіграє ключову роль у глобальній продовольчій безпеці, тож подальші втрати та збитки її агропромислового сектору і використання їжі як зброї державами-агресорами нестимуть загрози світовим ринкам. Україна та ЄС мають формувати стале партнерство для подолання цих викликів, що відповідатиме зусиллям Групи ООН з глобального реагування на кризи з питань продовольства, енергетики та фінансів та Глобального альянсу G7 з продовольчої безпеки. Воно також дозволить посилити дипломатичні зв'язки з країнами «Глобального Півдня», що найбільше потерпають від продовольчих загроз.

У цьому контексті слід розуміти, що повернення до тарифного режиму 2021 року без перехідних механізмів може призвести до: втрати валютної виручки, падіння ВВП, скорочення аграрного виробництва, зниження податкових надходжень, ефекту в суміжних галузях (хімічна промисловість, машинобудування, транспорт). В умовах продовження російської агресії та загрозу для українських портів, це наразить на небезпеку економічне відновлення України, головним вигодонабувачем від якого може стати ЄС.

Україна може запропонувати ЄС нову модель аграрної інтеграції, що не базується на субсидіях, а на розвитку конкурентоздатності, зменшенні залежності від інших регіонів світу та кліматичній відповідальності. Для цього слід передбачити взаємну, контрольовану та передбачувану лібералізацію торгівлі, що замінить застарілі положення торговельної частини Угоди про асоціацію, погодженої ще у 2010 році.

Щодо промислової взаємодії Єврокомісія наголошує на потребі в «структурованій рамці для стимулювання приєднання України до Єдиного ринку» – зокрема, у форматі сприяння інтеграції індустрій до ланцюгів доданої вартості ЄС ще до завершення переговорного процесу про вступ.

Питання інтеграції до європейських ланцюгів створення доданої вартості в промисловості вже тривалий час є актуальним. Практика

показує, що українські підприємства поволі доєднувалися до них, причому здебільшого це відбувалося на початкових (сировина) та кінцевих (імпорт готової продукції) етапах.

Водночас загроза нескоординованої промислової політики між державами-членами ЄС [6] і захист від зовнішніх ринків може вступити в протиріччя з вимогами розширення, тим самим уповільнивши європейську інтеграцію України.

Відповідно, зростає потреба в сталих механізмах секторальної інтеграції в промисловості. Як і у випадку аграрної сфери, вони можуть зменшити залежність ЄС від зовнішніх ринків із високим ступенем ризику та геополітичних конкурентів завдяки партнерству з Україною. Перенесення виробництва компаній ЄС з віддалених ринків на територію України скоротить транспортні витрати, на які припадає 20% світових викидів CO₂ [7], що сприятиме досягненню цілей кліматичної політики Союзу. Україна також може зайняти промислові ніші, що відкриваються внаслідок згортання торгівлі з Росією та Білоруссю, – у деревообробці, постачанні турбодвигунів, етилового спирту, первинних полімерів, гуми, пластмас тощо. Ця перспектива стала б логічним продовженням санкцій проти російської економіки і вже як наслідок сприяла б євроінтеграційному процесу.

Повноцінна участь України в Єдиному ринку може надати Євросоюзу поштовх до економічного розвитку. За підрахунками Центру розвитку ринкової економіки, інтегрування України та внесок у її відбудову дозволять ЄС наростити темпи зростання свого ВВП з 0.1–0.2% до 0.8%, а його загальний об'єм – на 8%. Простір для такої інтеграції суттєвий: в імпорті готових товарів з третіх країн у ЄС на Україну припадає лише 0.45%, що знімає питання про загрозу дисбалансу внаслідок поглиблення доступу до ринку.

Література:

1. Державна служба статистики України. Поточні зовнішньоекономічні операції України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.ukrstat.gov.ua/imf/arhiv/nr/nr_pot_u.htm (дата звернення: 23.06.2025).

2. Міністерство аграрної політики та продовольства України. Віталій Коваль: експорт української агропродукції у березні досяг 2,1 млрд доларів США [Електронний ресурс]. – 2025. – Режим доступу: <https://minagro.gov.ua/news/vitalii-koval-eksport-ukrainskoi->

ahroproduksii-u-berezni-dosiah-21-mlrd-dolariv-ssha (дата звернення: 23.06.2025).

3. Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки». 2024 року Україна продовжила посилювати європейський вектор аграрного експорту [Електронний ресурс] // Інститут аграрної економіки. – 2024. – Режим доступу: <http://www.iae.org.ua/presscentre/archnews/4032-2024-roku-ukrayina-prodovzhyla-posylyuvaty-yevropeyskyu-vektor-ahrarnoho-eksportu-mykola-puhachov.html> (дата звернення: 23.06.2025).

4. Ділова столиця. Міністр агрополітики Віталій Коваль – про експорт до ЄС без торговельного безвізу, новий рівень доступу до Китаю і стратегічну ставку на переробку [Електронний ресурс] // Ділова столиця. – 16.06.2025. – Режим доступу: <https://www.dsnews.ua/ukr/interviu/ministr-agropolitiki-vitaliy-koval-pro-eksport-do-yes-bez-torgovelnogo-bezvizu-noviy-riven-dostupu-do-kitayu-i-strategichnu-stavku-na-pererobku-16062025-523708> (дата звернення: 23.06.2025).

5. European Parliamentary Research Service. EU Protein Strategy [Електронний ресурс]. – Brussels: European Parliament, 2023. – 8 с. – Режим доступу: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/751426/EPRS_BRI\(2023\)751426_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/751426/EPRS_BRI(2023)751426_EN.pdf) (дата звернення: 23.06.2025).

6. Di Comite, F., Harasztosi, P., Mazzetti, P., & Valenza, A. Industrial Policy in Europe: A Single Market Perspective [Електронний ресурс] // IMF Working Paper WP/24/XXX. – Washington, D.C.: International Monetary Fund, 13.12.2024. – Режим доступу: <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2024/12/13/Industrial-Policy-in-Europe-A-Single-Market-Perspective-559457> (дата звернення: 23.06.2025).

7. Державний науково-дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки. Стратегічні орієнтири поглиблення торговельно-економічних відносин України з країнами Європейського Союзу в умовах набуття Україною офіційного статусу кандидата на вступ до ЄС [Електронний ресурс]. – Київ, 2025. – С. 162. – Режим доступу: https://fru.ua/images/doc/2025/EU_web.pdf (дата звернення: 23.06.2025).

Рогузько О.В.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
відділ модернізації механізмів управління економікою,
Державний науково-дослідний інститут*

ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ СТВОРЕННЯ ЕКОТЕХНОПАРКІВ В УКРАЇНІ: ОЦІНКА ТА ПЕРСПЕКТИВИ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15781701>

У глобальному контексті, де кліматичні зміни, деградація природних ресурсів та геополітична нестабільність спричиняють багатовекторну перебудову економік, екотехнопарки постають як ефективний інструмент синхронізації промислового розвитку з екологічною відповідальністю. Вони об'єднують виробництво, інновації та екологію в єдиний простір, орієнтований на повторне використання ресурсів і мінімізацію відходів. Для України, яка відбудовує зруйновану інфраструктуру та прагне вписатися в європейську модель зеленої економіки, створення екотехнопарків – не просто інноваційний підхід, а необхідна умова для досягнення кліматичної та економічної стійкості.

Концепція екотехнопарку ґрунтується на створенні територіального кластера, у якому підприємства, наукові інституції, логістичні та екологічні об'єкти взаємодіють на засадах промислового симбіозу. Побічні продукти одного підприємства – тепло, вода, відходи – використовуються як ресурс іншим, що дозволяє не тільки знизити собівартість продукції, але й підвищити екологічну ефективність у масштабах усього регіону. Цифрові системи екологічного моніторингу та стандартні механізми обміну ресурсами є ключовими елементами управління такою структурою.

Світовий досвід підтверджує ефективність таких моделей. Наприклад, Калундборг (Данія) – піонер індустріального симбіозу – довів, що горизонтальна самоорганізація підприємств може забезпечити стійку та економічно доцільну ресурсну взаємодію без централізованого втручання [1; 2]. В Ульсані (Південна Корея) така модель інтегрована в цифрову екосистему державного моніторингу, тоді як у Китаї та Німеччині переважає підхід централізованого планування та муніципального партнерства з бізнесом [3].

Економічна ефективність екотехнопарків вивчена на рівні міжнародних організацій. За оцінками Світового банку та UNIDO, реалізація принципів симбіозу дозволяє скоротити виробничі витрати на 10–20% у межах парку за рахунок повторного використання води, енергії та сировини [3]. Крім того, спільна інфраструктура поведження

з відходами знижує податкове навантаження та витрати на утилізацію. Малі та середні підприємства отримують нові можливості для включення в ланцюги створення вартості, а муніципалітети – стабільні джерела бюджетних надходжень.

Попри потенціал, в Україні існує низка стримувальних чинників. Насамперед це правова невизначеність, адже термін «екотехнопарк» відсутній у законодавстві, а отже, не існує чітких умов для їх створення, реєстрації чи підтримки. Зелені фінансові інструменти – як-от екологічні облігації, державні гранти чи спеціальні пільгові кредити – не мають широкого застосування, що унеможливорює масштабне фінансування подібних ініціатив. Банки не готові фінансувати довгострокові інфраструктурні проєкти через ризики та низьку ліквідність таких активів [4].

Інституційна фрагментація між центральною та місцевою владою, слабка взаємодія між наукою та бізнесом, а також низький рівень екологічної свідомості підприємців обмежують спроможність реалізовувати пілотні проєкти. Крім того, відсутня система навчання й підготовки фахівців у сфері екологічного управління, що ускладнює кадрове забезпечення таких парків.

Розв'язання цих проблем потребує державної політики нового покоління. Доцільним є ухвалення спеціального закону «Про екотехнопарки», який має визначати процедури створення, критерії екологічної ефективності, податкові пільги та механізми державно-приватного партнерства [5]. Важливим кроком є також створення Національного фонду підтримки екотехнопарків із залученням міжнародних фінансових інституцій (ЄБРР, KfW), який фінансуватиме пілотні проєкти, інженерну інфраструктуру, дослідження та інновації. Доцільно створити платформу публічного моніторингу ефективності таких парків, яка забезпечуватиме відкритість, контроль і обмін найкращими практиками.

Екотехнопарки мають бути інтегровані до стратегій промислової політики та кліматичної трансформації України, зокрема відповідати завданням Європейського зеленого курсу [6]. Їх реалізація зміцнить позиції України у глобальній конкуренції за зелені інвестиції, відкриє доступ до програм кліматичного фінансування, зокрема Climate Investment Funds та European Climate Infrastructure and Environment Executive Agency.

Дослідження Ellen MacArthur Foundation підтверджують, що лише інтеграція циркулярних моделей у виробничі ланцюги може забезпечити до 45% скорочення глобальних викидів, необхідного для досягнення

кліматичних цілей до 2050 року [7]. Отже, екотехнопарки – це не просто технологічна інновація, а необхідний компонент кліматичної політики.

У перспективі варто також розглянути створення регіональних платформ екотехнопаркової кооперації з країнами ЄС, зокрема Польщею, Словаччиною, Німеччиною, де вже діє низка подібних проєктів, що дозволить Україні не лише імплементувати найкращі практики, а й включитися у спільні ланцюги екологічно орієнтованої доданої вартості.

Отже, розвиток екотехнопарків в Україні є стратегічно необхідним кроком до сталого та інноваційного майбутнього. Він здатен забезпечити баланс між екологічною відповідальністю, економічною доцільністю та соціальною інклюзією. За наявності політичної волі, правової визначеності та інституційної підтримки екотехнопарки можуть стати точками зростання нової економіки України.

Література:

1. Ehrenfeld J., Gertler N. Industrial Ecology in Practice: The Evolution of Interdependence at Kalundborg. *Journal of Industrial Ecology*. 1997. Vol. 1, № 1. P. 67–79.
2. United Nations Industrial Development Organization. *Eco-Industrial Parks: Achieving the Circular Economy through Industrial Symbiosis*. Vienna, 2021. URL: <https://www.unido.org>
3. World Bank; UNIDO; GIZ. *An International Framework for Eco-Industrial Parks. Version 2.0*. Washington, DC, 2021. URL: <https://openknowledge.worldbank.org>.
4. European Bank for Reconstruction and Development. EBRD investments rise to record €16.6 billion in 2024. *Reuters*. 2025. 9 січ. URL: <https://www.reuters.com>
5. OECD. *Green Industrial Policies for the Net-Zero Transition*. Paris, 2024. URL: <https://www.oecd.org>
6. European Commission. *Circular Economy Action Plan: For a Cleaner and More Competitive Europe*. Brussels, 2020. URL: <https://environment.ec.europa.eu>
7. Ellen MacArthur Foundation. *Completing the Picture: How the Circular Economy Tackles Climate Change*. Cowes, 2019. URL: <https://content.ellenmacarthurfoundation.org>

Самойленко Р.Л.

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
модернізації механізмів управління економікою,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки

ІТ-СЕКТОР ЯК ІМПЕРАТИВНА СКЛАДОВА ЕКОНОМІКИ КРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЕКОНОМІЧНО-ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15753151>

Українська ІТ-індустрія стала потужною рушійною силою економіки, демонструючи надзвичайну стійкість та потенціал зростання попри повномасштабне вторгнення [1; 11]. Так, 98% українських ІТ-компаній зберегли свою діяльність, а експорт програмного забезпечення зріс на 23% протягом перших шести місяців 2022 р. [1; 11]. Експортні доходи ІТ-сектору досягли 7,3 млрд дол. у 2023 р., а його внесок у ВВП України зріс приблизно з 2% у 2020-2021 рр. до 4,5% у 2022 р., стабілізувавшись на рівні 3,5-3,7% у 2023-2024 рр. ІТ-індустрія є другою за величиною експортною галуззю України, забезпечуючи 37-42% експорту послуг.

Багато компаній перейшли від аутсорсингу до розробки власних продуктів, таких як Grammarly, GitLab, MacPaw та Ajax Systems [1; 11]. Україна активно зміцнює свої можливості в нових галузях, таких як штучний інтелект, кібербезпека та блокчейн. Унікальний та безцінний досвід, отриманий українськими технологічними компаніями в секторі оборонних технологій під час війни, має на меті позиціонувати Україну як потенційного лідера галузі у світі військових технологічних рішень.

Зростання ІТ-сектору підтримується урядовими ініціативами, такими як програма «Дія City», що пропонує сприятливий податковий режим та залучила понад 800 компаній. Надзвичайна стійкість ІТ-сектору позиціонує його як критичний економічний стабілізатор та ключовий компонент національної безпеки [1; 10; 11]. Ключові ІТ-кластери, такі як Харківський та Львівський, активно залучають фінансування та партнерства, зміцнюючи екосистему, що підтримує технологічний бізнес [3; 4]. Їхня відданість досконалості була міжнародно визнана – обидва кластери отримали бронзові знаки Європейської ініціативи передового досвіду кластерів (ECEI) за підтримки програми EU4Digital Facility [3; 4]. Київ залишається провідним ІТ-хабом України.

Також, ІТ-кластери відіграють важливу роль у розвитку «розвиненої мережі освітніх партнерств», що сприяє підвищенню якості освітніх програм та залученню нових талантів. Наприклад,

Львівський ІТ Кластер запустив 19 бакалаврських програм та ініціював проєкт «IT Generation» для шукачів роботи [11; 20]. Існує зростаюча потреба у фахівцях з апаратного забезпечення, включаючи тих, хто працює з БПЛА та робототехнікою. Кластери надають ключові послуги підтримки для малого та середнього бізнесу.

Отримання бронзових знаків ECEI та підтримка з боку EU4Digital Facility [3; 4], у поєднанні зі створенням європейських центрів цифрових інновацій (EDIH), свідчать про глибоке, практичне та оперативне узгодження з європейськими стандартами та ініціативами. ІТ-кластери є динамічними, спільними екосистемами, що активно залучають освітні установи, урядові структури та бізнес. Їхня доведена здатність адаптуватися та зростати навіть у найскладніших умовах воєнного часу підкреслює їхню невід’ємну стійкість та стратегічну важливість [3; 4].

Україна перебуває на шляху до статусу «Технологічного партнера», що означає відносини, побудовані на взаємній співпраці для просування спільних технологічних інтересів, що часто включає міжнародну співпрацю в галузі досліджень та розробок у високотехнологічних сферах. Витрати України на валові внутрішні витрати на дослідження та розробки у відсотках від ВВП становили 0,33% у 2022 р., що значно нижче середнього показника по Європейському Союзу (2,24%) [15; 16]. У 2021 р. Україна подала 1302 заявки на патенти від резидентів, посівши 41-е місце у світі. Хоча заявки на корисні моделі значно зросли на 46,2% у 2023 р., загальна частка університетських заявок у публікаціях РСТ становила лише 1%.

Окремо слід наголосити на тому, що Україна має повний статус асоційованого члена програми Horizon Europe (програма ЄС з досліджень та інновацій на 2021-2027 рр.) та Програми досліджень та навчання Євратом (2021-2025рр.), що дозволяє її учасникам брати участь на рівних умовах з суб’єктами з держав-членів ЄС [5; 7]. Українські учасники мають право на 100% покриття витрат на проєкти в рамках Horizon Europe. Концепція «технології для дипломатії», де технологічна співпраця активно зміцнює міжнародні зв’язки та відносини, надзвичайно актуальна для поточного контексту України. Унікальний досвід, отриманий українськими технологічними компаніями в секторі оборонних технологій під час триваючої війни, позиціонує її як безцінного та дуже затребуваного партнера.

Отже, поточні торговельні дані все ще вказують на значну залежність від сировини, надзвичайна стійкість та зростаюча складність українського ІТ-сектору забезпечують міцну основу для

прагнення стати «технологічним партнером». ІТ-кластери є критичним рушієм цієї трансформації. Існуючий розрив у загальних інвестиціях у НДДКР та відносно низька частка високотехнологічного експорту вказують на те, що перехід України є безперервним процесом, що вимагає постійних зусиль. Проте, проактивна державна політика України («Дія City»), її динамічна стартап-екосистема та глибока інтеграція в дослідницькі програми ЄС (Horizon Europe) демонструють чітку траєкторію. Унікальний досвід, отриманий технологічним сектором України в оборонних технологіях, пропонує виразну конкурентну перевагу.

Література:

1. Digital State UA. (2025). Ukraine's IT Powerhouse: Innovation Without Limits. Retrieved from <https://digitalstate.gov.ua/news/it-outsourcing/ukraines-it-powerhouse-innovation-without-limits>
2. Diplomacy.edu. (n.d.). About tech diplomacy. Retrieved from <https://www.diplomacy.edu/resource/tech-diplomacy-practice-in-the-san-francisco-bay-area/about-tech-diplomacy/>
3. EU Neighbours East. (2024). Frontline digitalisation: Kharkiv IT Cluster collaborations for Ukraine's technology businesses. Retrieved from <https://euneighbourseast.eu/news/stories/frontline-digitalisation-kharkiv-it-cluster-collaborations-for-ukraines-technology-businesses/>
4. EU4Digital. (2024). Promoting IT during war: Lviv IT Cluster and how EU4Digital helps. Retrieved from <https://eufordigital.eu/promoting-it-during-war-lviv-it-cluster-and-how-eu4digital-helps/>
5. EU4Ukraine. (n.d.). New opportunities for Ukrainian teams. Retrieved from <https://eu4ukraine.eu/en/opportunities-en/calls-for-proposals-en/new-opportunities-for-ukrainian-teams.html>
6. Eurostat. (2025). EU trade with Ukraine - latest developments. Retrieved from https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=EU_trade_with_Ukraine_-_latest_developments
7. European Commission. (2025). Ukraine: Association to Horizon Europe and Euratom Research and Training Programme. Retrieved from https://research-and-innovation.ec.europa.eu/strategy/strategy-research-and-innovation/europe-world/international-cooperation/association-horizon-europe/ukraine_en
8. IGI Global. (n.d.). Technological partnership. Retrieved from <https://www.igi-global.com/dictionary/technological-partnership/54248>
9. Kommerskollegium. (2024). Trade Effects of the EU–Ukraine Deep and Comprehensive Free Trade Agreement. Retrieved from

<https://www.kommerskollegium.se/en/analyses-and-seminars/publications/reports/2024/trade-effects-of-the-eu-ukraine-deep-and-comprehensive-free-trade-agreement/>

10. KyivGovTechCentre. (2025). IT-sector UA. Retrieved from <https://www.kyivgovtechcentre.org/it-sector-ua>

11. Nucamp. (2024). Inside Ukraine's Thriving Tech Hub: Startups and Success Stories. Retrieved from <https://www.nucamp.co/blog/coding-bootcamp-ukraine-ukr-inside-ukraines-thriving-tech-hub-startups-and-success-stories>

12. Politico.eu. (2025). Values based partnership: Why the EU needs to accelerate trade with Ukraine. Retrieved from <https://www.politico.eu/sponsored-content/values-based-partnership-why-the-eu-needs-to-accelerate-trade-with-ukraine/>

13. TheGlobalEconomy.com. (2022). High tech exports, percent of manufactured exports in Europe. Retrieved from https://www.theglobaleconomy.com/rankings/high_tech_exports_percent_of_manufactured_exports/Europe/

14. Trading Economics. (2022). Ukraine: Research and development expenditure. Retrieved from <https://tradingeconomics.com/country-list/research-and-development-expenditure-percent-of-gdp-wb-data.html>

15. Trade.gov.pl. (2025). Tripling high-tech exports in the last 15 years. Retrieved from <https://www.trade.gov.pl/en/news/tripling-high-tech-exports-in-the-last-15-years/>

16. WIPO. (2024). IP Facts and Figures 2024: Patents and utility models. Retrieved from <https://www.wipo.int/web-publications/ip-facts-and-figures-2024/en/patents-and-utility-models.html>

17. WIPO. (2024). WIPO IP Statistics Data Center: Ukraine. Retrieved from <https://www.wipo.int/edocs/statistics-country-profile/en/ua.pdf>

18. ClusterAtlas.org.ua. (n.d.). Lviv IT Cluster. Retrieved from <https://clusteratlas.org.ua/en/clusters/lviv-it-cluster>

19. Hinrich Foundation. (2023). Technological innovation as a pathway to sustainable trade. Retrieved from <https://www.hinrichfoundation.com/research/wp/sustainable/technological-innovation-as-a-pathway-to-sustainable-trade/>

20. European Innovation Scoreboard. (2023). Methodology Report. Retrieved from https://research-and-innovation.ec.europa.eu/system/files/2023-07/ec_rtd_eis-2023-methodology-report.pdf

Себало А.О.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
відділ аналізу і прогнозування міжнародної торгівлі,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

РОЛЬ ЕКСПОРТНОГО КРЕДИТУВАННЯ І СТРАХУВАННЯ В СИСТЕМІ ПІДТРИМКИ УКРАЇНСЬКОГО АГРАРНОГО ЕКСПОРТУ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15752928>

У сучасних умовах трансформації глобальних аграрних ринків, воєнних викликів та потреби відновлення національної економіки, питання державної підтримки експорту продукції агропромислового комплексу України набуває стратегічного значення. Зокрема, експортне кредитування та страхування відіграють ключову роль у зниженні фінансових ризиків, підвищенні доступу до міжнародних ринків і забезпеченні ліквідності вітчизняних виробників. У структурі державної експортної політики ці інструменти формують ядро механізмів стабілізації та стимулювання експорту, що особливо актуально для малого та середнього бізнесу в агросекторі.

Теоретично експортне кредитування передбачає надання фінансових ресурсів (через пряме або опосередковане фінансування) з відтермінуванням платежу імпортеру або експортеру, тоді як страхування експортних ризиків охоплює покриття як комерційних, так і політичних загроз невиконання контракту. Успішне функціонування цих інструментів потребує не лише фінансового ресурсу, а й наявності ефективної інституційної інфраструктури – зокрема, експортно-кредитного агентства (ЕКА), здатного не лише адмініструвати програми, а й оцінювати ризики, проводити андеррайтинг та залучати міжнародне партнерство.

Експортно-кредитне агентство України (ЕКА), створене з метою підтримки національного експорту, поступово зміцнює свої позиції у системі державної фінансово-кредитної політики [1; 3]. Його діяльність спрямована на зменшення ризиків вітчизняних експортерів, розширення доступу до міжнародних ринків та стимулювання виробничого потенціалу національних компаній. Фінансові показники агентства за останні п'ять років демонструють як зростання його

активів, так і нарощення власного капіталу, що вказує на послідовне інституційне становлення.

Нижче наведена таблиця з динамікою активів, зобов'язань та власного капіталу ЕКА у 2020–2024 рр.

Таблиця 1

Фінансова структура ЕКА, млн грн

Рік	Активи	Зобов'язання	Власний капітал
2020	229,00	1,15	227,85
2021	2084,76	13,85	2070,91
2022	1793,15	30,94	1762,21
2023	2888,99	43,22	2845,77
2024	3225,48	102,81	3122,67

Джерело: Побудовано автором за даними [2].

Протягом 2020–2024 років активи ЕКА зросли майже в 14 разів – з 229 млн грн у 2020 році до понад 3,2 млрд грн у 2024 році. Це зростання супроводжувалося істотним приростом власного капіталу, який зріс з 227,85 млн грн до 3,12 млрд грн відповідно. Зобов'язання, хоча й збільшувалися, залишаються незначними у структурі балансу – лише близько 3% від загальних активів у 2024 році. Така структура свідчить про стабільну фінансову позицію ЕКА, достатній рівень автономності та потенціал для розширення обсягів гарантійної та страхової підтримки експортерів.

Водночас ефективність експортно-кредитного агентства не можна оцінювати лише за фінансовими показниками – критично важливо проаналізувати його фактичну операційну активність: кількість підтриманих експортерів, укладених угод, обсяги експорту та фінансування. Ці дані дозволяють зробити висновки про масштаб впливу ЕКА на зовнішньоекономічну діяльність вітчизняного бізнесу, зокрема в аграрному секторі.

Таблиця 2

Операційна діяльність ЕКА, 2021–2024 рр.

Рік	Підтримано експортерів	Укладено угод	Підтримано експорт, млн грн	Отримано фінансування, млн грн
-----	------------------------	---------------	-----------------------------	--------------------------------

2021	6	6	82,30	12,55
2022	35	46	3176,00	274,67
2023	74	93	7839,17	1065,41
2024	69	98	7530,00	1040,00

Джерело: Побудовано автором за даними [1].

Протягом 2021–2024 років ЕКА демонструє помітне зростання масштабів операційної діяльності. Зокрема, кількість підтриманих експортерів зросла з 6 у 2021 році до 74 у 2023-му, а обсяг підтриманого експорту збільшився у 95 разів – із 82,3 млн грн до понад 7,8 млрд грн. Водночас, у 2024 році спостерігається дещо нижчий показник підтриманого експорту порівняно з попереднім роком (7,53 млрд грн), що може бути наслідком змін у фокусі політики, обмежень фінансування або воєнно-політичного контексту. Обсяг отриманого фінансування для експортерів у 2024 році залишається на високому рівні (1,04 млрд грн), що свідчить про стабільну кредитну підтримку, хоча темпи зростання сповільнилися.

Ці дані свідчать про поступове нарощування інституційного потенціалу ЕКА, однак фактичний масштаб підтримки експорту залишається критично низьким. За умови, що загальний обсяг експорту України у 2023 році перевищив 140 млрд грн щомісячно (або понад 1,5 трлн грн за рік), частка підтриманого експорту через ЕКА становила менше 0,6% від загального обсягу, а навіть у відносно активному 2024 році – лише близько 0,5%. Таким чином, агентство охоплює менш як 3% потенційних експортерів, зокрема, практично не працюючи з мікро- та малими підприємствами, які домінують у структурі агропромислового виробництва.

З огляду на те, що агропродовольча продукція формує понад 50% валютної виручки країни, створення цільових фінансово-страхових продуктів для АПК, а також розширення регіональної присутності ЕКА є стратегічно необхідними. Без суттєвого масштабування інструментів експортного кредитування та страхування національна експортна стратегія залишатиметься фрагментарною й не зможе повною мірою реалізувати потенціал українського сільського господарства як драйвера економічного зростання та валютної стабільності.

Порівняння з міжнародною практикою демонструє, що провідні аграрні держави застосовують комплексні моделі підтримки. Наприклад, у Канаді Export Development Canada пропонує як пряме кредитування експортерів, так і страхування на випадок неплатежів

іноземних партнерів. У США програми USDA та Ex-Im Bank поєднують субсидоване кредитування, страхування й технічну допомогу аграріям. Нідерланди використовують державні гарантії для банків, які кредитують агроекспортерів [4]. Україна може адаптувати ці практики, насамперед шляхом розширення портфеля інструментів ЕКА, запровадження спільних програм з ЄБРР, МФК, FAO тощо.

Для забезпечення ефективної та масштабної підтримки українського аграрного експорту в умовах обмеженого доступу до фінансових ресурсів, фрагментарної страхової інфраструктури та високих геополітичних ризиків, доцільним є комплексне реформування наявного інструментарію. Зокрема, пропонуємо:

- Інституційне посилення ЕКА з формуванням окремого аграрного підрозділу, який би спеціалізувався на ризиках, властивих саме аграрному експорту (сезонність, кліматичні ризики, цінова волатильність тощо), і мав відповідну експертизу для оцінки аграрних проєктів, укладання страхових угод та формування спеціалізованих продуктів для малих і середніх агровиробників. Це дозволить підвищити адресність державної підтримки та зробити інструменти ЕКА більш релевантними для аграрного сектору.
- Створення спеціальних ліній експортного кредитування через державні банки з гарантією уряду, зокрема у вигляді портфельних гарантій або часткової компенсації відсоткових ставок. Такий підхід дозволить мінімізувати кредитні ризики для банківських установ, розширити доступ до фінансування для аграріїв та активізувати експортну активність малих виробників, які не мають значної заставної бази чи довгої кредитної історії.
- Впровадження моделі страхування політичних ризиків у форматі державно-приватного партнерства, що особливо актуально в умовах воєнного стану та нестабільного зовнішньоекономічного середовища. Це дозволить компенсувати ризики, пов'язані з обмеженням доступу до ринків, невиконанням контрактів іноземними покупцями або змінами регуляторного середовища у країнах-партнерах, підвищивши впевненість експортерів у зовнішньоекономічній діяльності.
- Створення цифрової платформи експортної підтримки, яка б поєднувала функції інформаційного хабу, агрегатора продуктів ЕКА та банків-партнерів, а також включала інтерактивний калькулятор вартості покриття, рейтингову оцінку контрагентів та поетапний супровід заявок. Це підвищить прозорість, доступність

та швидкість отримання експортних гарантій і страхового покриття, особливо для невеликих фермерських господарств і кооперативів.

Таким чином, експортне кредитування та страхування постають не лише як технічні фінансові інструменти, а як ключові елементи державної політики інтернаціоналізації українського агропромислового комплексу. У поєднанні з ефективним управлінням ризиками, інтеграцією до глобальних ланцюгів доданої вартості, розширенням партнерства з міжнародними фінансовими інституціями та стратегічною інституційною реформою, інструменти здатні сформувати стійку до ризиків модель аграрного експорту, що підтримуватиме розвиток галузі навіть в умовах воєнної або економічної турбулентності. Розбудова такої моделі є не лише питанням економічної доцільності, а й складовою національної продовольчої та фінансової безпеки.

Література:

1. Експортно-кредитне агентство України. URL: <https://www.eca.gov.ua/>
2. ПРАТ «Експортно-кредитне агентство». URL: <https://opendatabot.ua/c/42644659>
3. Юхта О. І. Експортно-кредитне агентство як ефективний інститут організації фінансово-кредитної підтримки експортерів. Інвестиції: практика та досвід. 2019. № 11. С. 76–81. DOI: 10.32702/2306-6814.2019.11.76
4. Trade Finance Guide. Chapter 13. Government-Backed Agricultural Export Financing. URL: <https://www.privacyshield.gov/ps/article?id=Trade-Finance-Guide-Chapter-13-Government-Backed-Agricultural-Export-Financing>

Семенов О.С.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
відділ фінансової політики,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

БЮДЖЕТНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15753081>

Бюджетне регулювання – це один із найважливіших фінансових методів бюджетного механізму соціально-економічного розвитку держави, спрямований на забезпечення фінансової стабільності та збалансованості бюджетної системи, шляхом перерозподілу фінансових ресурсів між бюджетами різних рівнів.

О. Кириленко зазначає, що бюджетне регулювання – це діяльність щодо збалансування бюджетів усіх рівнів та видів, яке обмежується лише перерозподільчими процесами, що суттєво впливає на ідентифікацію інструментів його здійснення [2, с. 159].

В. Опарін трактує бюджетне регулювання як сукупність заходів, що здійснюються органами державної влади вищого рівня з метою збалансування бюджетів нижчого рівня задля забезпечення права всіх громадян на отримання рівноцінних суспільних благ незалежно від місця їх проживання [3, с. 35-36].

В. Хлівний та З. Мацук розглядають бюджетне регулювання переважно у звуженому контексті як систему заходів органу влади вищого рівня стосовно збалансування бюджетів нижчого рівня [5, с. 69].

Отже, бюджетне регулювання – це процес надання коштів із загальнодержавних джерел бюджетам нижчих рівнів для покриття їх дефіциту та забезпечення виконання відповідних повноважень та планів соціально-економічного розвитку.

Бюджетне регулювання призначене для досягнення збалансованості місцевих бюджетів, тобто забезпечує реалізацію тактичних завдань управління державними фінансами.

До інструментів бюджетного регулювання відносять закріплені доходи (здебільшого закріплені за відповідними бюджетами загальнодержавні податки і збори у повному обсязі або їх частка) та міжбюджетні трансферти [1, с. 134].

Бюджетне регулювання в умовах воєнного стану в Україні спрямоване на забезпечення фінансової стабільності, підтримку обороноздатності та соціально-економічного розвитку країни. Воно передбачає перерозподіл бюджетних коштів, зміни в податковій політиці та використання фінансових інструментів для мобілізації ресурсів на потреби оборони та відновлення.

Основні особливості бюджетного регулювання в умовах воєнного стану:

– прискорення бюджетного процесу. В умовах воєнного стану скорочуються строки розгляду та прийняття бюджету, а також можуть

вноситися зміни до бюджету протягом року. Для ефективного планування та виконання бюджету, орієнтованого на досягнення конкретних цілей, особливо у сферах відновлення та розвитку, застосовується програмно-цільовий метод;

- пріоритетність видатків. Значна частина бюджетних коштів перенаправляється на фінансування Збройних Сил України, інших військових формувань та забезпечення життєдіяльності населення, відновлення інфраструктури;

- забезпечення фінансової стабільності. В умовах воєнного стану уряд вживає заходів для стабілізації фінансової системи, зокрема, стабілізує валютний курс, контролює інфляцію та забезпечує ліквідність банківської системи;

- податкові зміни. З метою збільшення надходжень до бюджету, можуть запроваджуватися зміни до податкового законодавства, зокрема, підвищення податків, зміна ставок акцизного податку, введення нових податків;

- перерозподіл коштів. Можливість перерахування коштів між загальним та спеціальним фондами бюджету, а також між місцевими бюджетами для потреб оборони та підтримки населення;

- підтримка соціально-економічної сфери. Бюджетне регулювання в умовах воєнного стану передбачає заходи щодо підтримки населення, зокрема виплату пенсій, соціальних допомог, заробітних плат працівникам бюджетної сфери, а також фінансування програм відновлення інфраструктури;

- залучення міжнародної фінансової допомоги, зокрема грантів та кредитів для покриття дефіциту бюджету та фінансування програм відновлення;

- підтримка місцевих бюджетів. Забезпечення можливості перерахування коштів з місцевих бюджетів до державного бюджету для забезпечення обороноздатності країни.

Таким чином, бюджетне регулювання в умовах воєнного стану є складним та динамічним процесом, який вимагає гнучкості та здатності швидко адаптуватися до змін в економічній та безпековій ситуації.

Література:

1. Лободіна З.М. Бюджетне регулювання та перспективи його вдосконалення в контексті бюджетної децентралізації. Економічний простір. 2018. № 133. С. 130–143. URL: <https://prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/233>

2. Місцеві фінанси : підруч. / за ред. д.е.н., проф. О.П. Кириленко. Тернопіль : Економічна думка ТНЕУ, 2014. 448 с.

3. Опарін В.М. Домінанти і пріоритети фінансового вирівнювання в Україні. Фінанси України. 2015. № 6. С. 29–43.

4. Особливості бюджетного процесу в умовах воєнного стану.
URL: <https://association.kharkov.ua/aktyalne/novyny/1512-osoblyvosti-biudzhethnoho-protsesu-v-umovakh-voiennoho-stanu-onovliuietsia-2>

5. Хлівний В., Мацук З. Форми, методи та інструменти бюджетного регулювання. Світ фінансів. 2011. № 4. С. 68.

Усачов А.І.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
відділ фінансової політики,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

ВИМУШЕНА МІГРАЦІЯ ТА ЇЇ ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ ДЛЯ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15752882>

Переговори України про вступ до ЄС мають значний вплив на економіку України, відкриваючи нові можливості для розвитку та інтеграції в єдиний ринок. Проте на цьому шляху Україна знаходиться в стані війни, який накладає сильні економічні та соціальні обмеження.

Еміграція великої кількості населення України через повномасштабне вторгнення Російської Федерації є великим економічним та гуманітарним викликом як для країни, так і для держав-партнерів, що прийняли мільйони українських біженців.

За оцінками уряду станом на 1 грудня 2019 року в Україні без урахування окупованих територій та громадян, які живуть за кордоном, проживало 37 мільйонів 289 тисяч осіб [1]. В свою чергу Держстат оцінював демографічну ситуацію у січні 2022 року (без урахування тимчасово окупованої АР Крим) у 41,1 мільйонів людей з річним скороченням понад 420 тисяч осіб [2, с. 1]. Приблизно такі самі оцінки наводить у своїй статистиці ООН [3].

Таким чином, за 30 років незалежності, за різними оцінками, Україна втратила від 11 до 15 мільйонів населення, оскільки станом на момент здобуття незалежності, населення становило 52 мільйони осіб [4].

Після початку повномасштабного вторгнення за оцінками МЗС Україну покинуло 8 мільйонів 177 тисяч українців (станом на червень 2023 року).

Найбільше українців перебуває у трьох країнах: Польща — 22%, Німеччина — 14,6% та США — 11%. Багато громадян України прихистились у Чехії — 7,9%, Італії — 5%, Канаді — 4,9%, Іспанії — 3,4% та Ізраїлі — 2,75%. Майже 63% українців, що перебувають за кордоном, повнолітні, 22% — діти до 18 років. Вік ще 15% осіб не уточнюється. Наведена статистика демонструє, що внаслідок війни за кордоном перебуває близько 20% населення України до 24 лютого 2022 року [5].

Враховуючи заборону на виїзд за кордон, що стосується переважної більшості чоловічого населення України віком від 18 до 60 років, можна зробити припущення, що переважна більшість українців за кордоном — жінки та діти до 18 років. Невідомим залишається скільки чоловіків також забажають емігрувати, якщо матимуть таку можливість, але інтеграція жінок у суспільства країн, де вони перебувають може призвести до значного відтоку чоловічого населення України для возз'єднання сімей після завершення воєнного стану. Крім того, значна частина чоловічого населення залучена до Сил Оборони України або до оборонних зусиль, що створює додаткові демографічні ризики.

Народжуваність в країні може критично зменшитися, а частина дітей, що виростуть в країнах ЄС, може не повернутися до України після закінчення війни. Це призведе до того, що старіння населення, яке залишилося в Україні, буде збільшувати навантаження на пенсійну систему та систему охорони здоров'я.

Окрім виїзду закордон Україна стикається з масовою внутрішньою міграцією. За даними Міністерства соціальної політики, статус внутрішньо переміщених мають трохи менш як 4,9 млн осіб (60% — жінки, 40% — чоловіки).

Зовнішня та внутрішня міграція викликані бойовими діями та поєднані з тимчасовою окупацією територій, знищенням промислових підприємств у регіонах з важкою промисловістю, а також втратою сільськогосподарських угідь є критичним викликом як для процесів

євроінтеграції України, так і для внутрішньоекономічних процесів. Скорочення економічно активного населення України ускладнює виконання економічних критеріїв членства ЄС, зокрема забезпечення стабільного ВВП та податкових надходжень. Адже без достатнього економічно активного населення Україна не зможе мати функціонуючу ринкову економіку зі здатністю впоратись з конкуренцією на європейському ринку.

До основних галузей, що постраждали від вимушеної еміграції кваліфікованих кадрів можна віднести охорону здоров'я, освіту, ІТ, важку промисловість та сільське господарство.

ІТ-галузь, що є одним із найдинамічніших секторів української економіки, зазнає значних втрат людського капіталу через еміграцію до країн ЄС, де громадяни України переходять на європейське оподаткування, що призводить до скорочення податкових надходжень до державного бюджету України [6].

Схожі втрати спостерігаються й у сільськогосподарській сфері. За даними Державної служби статистики України, у першому півріччі 2024 року (порівняно з аналогічним періодом в 2023 році) ця сфера продемонструвала найбільше зростання прибутку до оподаткування – 502% [7]. Втрата робочої сили та знищення угідь в аграрному секторі ставить під загрозу подальший розвиток цієї стратегічно важливої галузі.

Масова еміграція несе в собі не тільки негативні наслідки для економіки України та її інтеграційних процесів в ЄС, але і деякі переваги. Директива про тимчасовий захист надає українцям права порівняні з правами які мають громадяни країн в які емігрували українці. Цей режим забезпечує українцям доступ до ринку праці, що дозволяє українцям легально працювати, здобувати досвід та навички які згодом можуть бути перенесені в Україну.

Така присутність на ринку праці створює нові можливості для економічної співпраці. Спеціалісти, що інтегруються в європейську економіку підвищують кваліфікацію і отримують досвід роботи з європейськими стандартами, що можуть бути застосовані на українських виробництвах. Це включає знайомство з регулятивними вимогами, стандартами, технологіями, менеджментом. Ці знання є важливими для України в процесі євроінтеграції.

Окрім того формування діаспори є потенційним економічним активом для України в умовах переговорів про вступ до ЄС. Присутність великої кількості українців закордоном, може слугувати каналом залучення інвестицій в українську економіку; трансферу

технологій, інновацій; розвитку торгівельних зв'язків; лобіювання українських інтересів у європейських інституціях.

Історичний досвід демонструє, що формування діаспор є дієвим інструментом, яким Україна може скористатись. Так до прикладу уряд Ірландії запустив Global Irish Economic Forum та Global Irish Network після фінансової кризи 2008 року, що дозволили повертати інвестиції через 70-мільйонну діаспору ірландців [8].

Південна Корея використовує діаспору у 173 країнах для економічного розвитку через грошові перекази, інвестиції, особливо в ІТ-галузі.

Для зменшення економічних негаразд від міграційних процесів Україна може розробити міграційну стратегію і скористатися міжнародним досвідом країн які змогли використати еміграцію собі на користь. В рамках такої стратегії можна створити стимули для повернення громадян, що включатимуть податкові пільги для створення бізнесу. Також можна залучати українських спеціалістів до віддаленої роботи над українськими проєктами з ЄС і розвивати процеси зворотної міграції кадрів. В рамках євроінтеграції держава може гармонізувати освітні стандарти і визнавати кваліфікацію отриману в ЄС для полегшення трудової мобільності. Також Україна може переглянути питання подвійного громадянства, що є поширеним в ЄС. Це дозволить зберегти українське громадянство, при отриманні громадянства країни ЄС, зберігаючи можливість повернення та залучення в економічний розвиток України.

Ефективна міграційна політика має стати частиною переговорів про вступ до ЄС. враховуючи виклики які змушують українців емігрувати. Також варто приділити увагу демографічній політиці та розвитку соціальної сфери. Враховуючи факт, що більшість емігрантів є жінки та діти, Україна може впровадити програми повернення біженців додому. У грудні 2024 року було створено Міністерство національної єдності, головним завданням якого є розробка стратегії та стимулів щодо повернення українців із-за кордону. Також деякі європейські країни готові платити українцям, які мають бажання повернутися до України.

Масштабна вимушена міграція та її економічні наслідки є критичною проблемою для України та її євроінтеграції. Виїзд близько 20% населення України несе втрату кваліфікованих кадрів у ключових для економіки України галузях, що ускладнює виконання економічних

критеріїв євроінтеграції та загрожує здатності України конкурувати на ринку ЄС.

Демографічні наслідки несуть довгострокові системні ефекти. Вийзд жінок та дітей, поєднаний з мобілізацією до Сил Оборони України чоловіків, створює загрозу зниження народжуваності і як результат прискорення старіння населення зі збільшенням навантаження на соціальні системи.

Для мінімізації негативних наслідків міграції Україна потребує комплексної стратегії, яка включатиме стимули повернення українців, розвиток віддаленої роботи, гармонізацію освітніх стандартів, перегляд питання подвійного громадянства, а також ефективну демографічну політику.

Спланована міграційна стратегія має стати важливою частиною переговорного процесу з ЄС, перетворюючи виклики міграції на можливості для спрощення євроінтеграції України, за прикладом країн, які перетворили діаспору на економічний актив.

Література:

1. В Україні проживає 37 млн 289 тис осіб – Кабмін. Українська правда. 2020. 23 січ. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2020/01/23/7238191/> (дата звернення: 03.06.2025).

2. Демографічна ситуація у січні 2022 року : експрес-випуск / Державна служба статистики України. Київ : Держстат України, 2022. 3 с.

3. Total Population – Both Sexes. United Nations Department of Economic and Social Affairs. Population Division. URL: <https://population.un.org/dataportal/data/indicators/49/locations/804/start/1990/end/2023/line/linetimeplot?df=2b90b390-71b2-4402-848c-08df8bbc9b89> (дата звернення: 03.06.2025).

4. Населення України. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Населення_України (дата звернення: 03.06.2025).

5. Кількість українців та їх міграція за кордон через війну : дослідження громадянської мережі ОПОРА. Громадянська мережа ОПОРА. URL: <https://www.oporaua.org/viyna/kilkist-ukrayintsiv-ta-yikh-migratsiia-za-kordon-cherez-viinu-doslidzhennia-gromadianskoyi-merezhi-opora-24791> (дата звернення: 04.06.2025).

6. Експорт ІТ-послуг з України знову впав у липні на 6% нижче від червня – НБУ. Forbes.ua. 2024. 30 серп. URL:

<https://forbes.ua/news/eksport-it-poslug-z-ukraini-znovu-vpav-u-lipni-na-6-nizhche-vid-cherhvnya-nbu-30082024-23347> (дата звернення: 04.06.2025).

7. Сільське господарство. Державна служба статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/cg.htm (дата звернення: 04.06.2025).

8. Connecting with the Diaspora and Promoting Economic Development: Ireland's Diaspora Strategy [Electronic resource]. URL: <https://journals.openedition.org/lisa/15693> (дата звернення: 05.06.2025).

Шевчук А.Л.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
відділ аналізу і прогнозування міжнародної торгівлі,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БУДІВЕЛЬНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15751473>

Будівельна галузь є однією з ключових складових економічного розвитку України, яка не лише визначає темпи зростання національного виробництва, але й впливає на загальний соціально-економічний стан країни. Розвиток інфраструктури, житлового фонду, комунальних послуг і промислових об'єктів значною мірою залежить від ефективної державної підтримки, зокрема фінансової.

За останні роки будівельна галузь України зазнала значних змін, зокрема через складні економічні умови та воєнний стан, що потребують адекватних механізмів фінансування і підтримки з боку держави. Одним із найважливіших аспектів є розробка і впровадження державних програм, що стимулюють інвестиції в будівництво, надають субсидії та кредити для розвитку інфраструктури, а також підтримують малий та середній бізнес у будівельному секторі [1-4]. Важливість державного фінансування у будівництві також полягає у забезпеченні доступного житла для населення, відновленні після воєнних дій та реалізації населення, які сприяють соціальній стабільності та економічному зростанню. Державна підтримка фінансового забезпечення будівельної галузі України є ключовим елементом для забезпечення стабільного розвитку та модернізації цієї

важливої для економіки країни сфери. Будівельна галузь має значний вплив на ВВП, створення робочих місць та розвиток інфраструктури, тому ефективна підтримка з боку держави є надзвичайно важливою [2-5].

Залежно від економічних умов та поточних проблем галузі, держава використовує різноманітні фінансові інструменти для стимулювання розвитку будівельного сектору:

1. Державні програми фінансування – передбачають надання кредитів під низькі відсотки або грантів для будівельних підприємств, які займаються важливими інфраструктурними проєктами, що можуть включати як підтримку житлового будівництва, так і об'єктів інфраструктури (мости, дороги, соціальні об'єкти тощо).

2. Податкові пільги та преференції – держава надає будівельним компаніям податкові знижки або звільнення від певних податків, щоб зменшити фінансове навантаження на підприємства, що дозволяє знижувати вартість будівельних проєктів, роблячи їх більш доступними для громадян.

3. Програми доступного житла – в Україні існують програми, спрямовані на зменшення вартості житла для молодих сімей, багатодітних родин та інших соціальних категорій, що включає в себе субсидії, пільгові кредити на придбання житла та зниження ставки за кредитами для забудовників.

4. Державні інвестиційні проєкти – участь держави в інвестуванні великих інфраструктурних проєктів, які мають стратегічне значення для країни. Державні інвестиції допомагають залучити додаткові кошти в будівельну галузь та забезпечити виконання важливих проєктів на локальному та національному рівнях.

Також, сьогодні одним із пріоритетних напрямків є підтримка будівництва енергоефективних та екологічних об'єктів, а саме [6-9]:

- інвестиції в модернізацію існуючих об'єктів – програми, що передбачають фінансування заходів з енергозбереження, зокрема утеплення будівель, встановлення енергозберігаючих технологій. Це дозволяє не тільки знизити споживання енергоресурсів, але й зменшити витрати на експлуатацію об'єктів;

- введення «зелених» стандартів будівництва – держава стимулює будівельні компанії до застосування інноваційних рішень, які відповідають принципам сталого розвитку, що включає в себе будівництво з використанням екологічно чистих матеріалів та впровадження відновлювальних джерел енергії на об'єктах.

Незважаючи на численні державні ініціативи, будівельна галузь в Україні стикається з кількома серйозними проблемами:

1. Нестабільність економічної ситуації – сучасні економічні умови, включаючи високі інфляційні темпи, дефіцит державного бюджету та економічну кризу, створюють труднощі у забезпеченні стабільного фінансування будівельних проєктів.

2. Нерозвинена інфраструктура фінансових інструментів – системи фінансування будівельних проєктів, особливо на рівні місцевих органів влади, ще потребують удосконалення. Зокрема, важливо забезпечити доступність кредитування та підвищити ефективність фінансових інструментів для малих і середніх підприємств.

3. Корупція та бюрократія – часто бюрократичні перепони та корупційні схеми затримують впровадження державних ініціатив і знижують ефективність використання фінансових ресурсів [7-10].

Для подальшого розвитку будівельної галузі в Україні необхідно вдосконалити систему державної підтримки. Необхідно провести: модернізацію системи фінансування (розвиток доступних кредитів для малих і середніх будівельних компаній та розвиток нових фінансових інструментів, які дозволять збільшити обсяги інвестицій у сектор); покращити моніторинг та контроль за використанням коштів (створення ефективних механізмів моніторингу та контролю використання державних коштів, що допоможе знизити корупційні ризики та підвищити довіру до державних програм); залучати міжнародні інвестиції (стимулювання іноземних інвестицій у будівельну галузь через створення сприятливих умов для міжнародних компаній та інвесторів).

У контексті сучасних економічних викликів, таких як війна, економічна нестабільність та високий рівень інфляції, державні інвестиції в будівництво є одними з основних шляхів підтримки галузі, що включає:

1. Фінансова підтримка через кредити та субсидії – важливу роль у підтримці будівельного сектора відіграють програми державного фінансування, зокрема, надання пільгових кредитів та субсидій для підприємств, що займаються житловим будівництвом, що дозволяє знизити вартість будівництва, зменшуючи фінансовий тягар на підприємств і споживачів.

2. Інфраструктурні проєкти – важливим напрямом державної підтримки є фінансування великих інфраструктурних проєктів, таких як будівництво доріг, мостів, лікарень та шкіл, що створює не тільки робочі місця, але й покращує інвестиційний клімат, сприяючи розвитку регіонів.

3. Податкові пільги – встановлення податкових пільг для будівельних компаній дозволяє залучати більше інвесторів та спрощує ведення бізнесу в умовах економічної нестабільності.

4. Нормативно-правова база – ефективна державна підтримка будівельної галузі також залежить від стабільності нормативно-правової бази, яка повинна забезпечувати прозорість процесів і захист прав інвесторів. Важливими є ініціативи щодо спрощення адміністративних процедур та боротьби з бюрократією.

5. Необхідність реформи – попри наявні програми підтримки, будівельна галузь в Україні стикається з низкою проблем, таких як недостатня ефективність управління коштами, нецільове використання фінансів, а також корупція. Тому важливою є реформа системи державної підтримки, яка сприятиме більш ефективному використанню ресурсів [4-7].

Загалом, державна підтримка будівельної галузі є важливим чинником економічного зростання України, але для досягнення стійких результатів необхідно посилювати контроль за ефективністю витрат, поліпшувати інвестиційний клімат та забезпечувати чесну конкуренцію на ринку.

Таким чином, державна підтримка є важливою складовою розвитку будівельної галузі в Україні, яка дозволяє не тільки стабілізувати економічну ситуацію в країні, а й створювати нові можливості для розвитку інфраструктури та зростання. Державна підтримка будівельної галузі України є важливим інструментом для стимулювання економічного розвитку країни, створення нових робочих місць та забезпечення стабільності в секторі.

Література:

1. Галасюк В.В. Актуальні проблеми виходу України на позитивну траєкторію економічного зростання. Вісник НУБГП. Серія: «Економічні науки». 2018. Вип. 4(84). С. 32-43.

2. Галасюк В.В. Реформування системи приєднання до інженерних мереж в Україні. Причорноморські економічні студії. 2018. Вип. 28. Ч.1. С. 61-67.

3. Ганцяк М. О. Ринок державного боргу та інструменти фінансування дефіциту бюджету. Наукові записки Національного університету «Острозька академія» серія «Економіка». 2020. № 19(47). С. 80–84. URL: <https://journals.oa.edu.ua/Economy/article/view/3055>.

4. Гужва І.Ю., Гончаренко К.О. Промисловість України: сучасні тенденції та фактори розвитку. Формування ринкових відносин в Україні. 2020. № 1. С. 18-24.

5. Гужва І.Ю., Іллічов Р.В. Запровадження локалізації у публічних закупівлях як інструмент розвитку промисловості України. Формування ринкових відносин в Україні. 2020. № 12. С. 77-84.

6. Мамонова Г. В., Ганцяк М. О. Підходи до оцінки залучення фінансування державного боргу в довоєнний та повоєнний періоди. Управління економічними процесами, на макро- і мікрорівні: проблеми та перспективи вирішення : матеріали V Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції молодих учених (25-26 травня 2022 р.). Львів : Національний університет «Львівська політехніка», 2022. С. 40-41.

7. Разумова Г. В. Організаційні та фінансові аспекти державного регулювання регіонального житлового будівництва / Г. В. Разумова // Економічний простір. - 2014. - № 85. - С. 144-152 .

8. Рибак А. І. Аналіз механізмів фінансування будівельних проектів в галузі житлового будівництва. Частина 1. Державні програми та фінансування / А. І. Рибак, І. Б. Азарова // Управління розвитком складних систем. - 2014. - Вип. 17. - С. 52-59.

9. Різва Л. А. Державне та недержавне фінансування житлового будівництва: проблеми, перспективи та нові продукти вітчизняного ринку нерухомості / Л. А. Різва // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. - 2019. - Вип. 25(2). - С. 91-96.

10. Тригуб О. В. Іпотечне фінансування будівництва житла як інструмент удосконалення житлової політики держави / О. В. Тригуб // Формування ринкових відносин в Україні. - 2012. - № 4. - С. 199-204.

СЕКЦІЯ 2. ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА, СТРАХУВАННЯ ТА ФОНДОВИЙ РИНОК

Антків В.В.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
відділ фінансової політики,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

ПУБЛІЧНІ ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ ЯК ДЖЕРЕЛА ЕКСТРАОРДИНАРНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ НЕФІНАНСОВИХ КОРПОРАЦІЙ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15747542>

Війна стала не лише шоком для економіки України, а й лакмусовим папірцем ефективності її фінансових інституцій та здатності до мобілізації ресурсів на межі виживання. У цьому контексті нефінансові корпорації – як ядро реального сектора – постали перед викликами, які вимагали не лише внутрішньої перебудови, а й екстраординарних зовнішніх механізмів підтримки. Одним із таких механізмів є публічні фінансові інструменти, які в умовах війни трансформуються з традиційних макроекономічних регуляторів у рушії економічної стійкості, відновлення та адаптивного розвитку.

У класичному підході, публічні фінанси мають три функції: алокаційну, розподільчу та стабілізаційну. В умовах війни та поствоєнної трансформації набуває актуальності четверта – функція антикризового каталізатора, що включає мобілізацію бюджетних і позабюджетних ресурсів, стимулювання приватних інвестицій, компенсацію зовнішніх ризиків. Нефінансові корпорації стають об'єктом дії нових моделей фінансової підтримки, де акцент робиться не лише на пряме субсидування, а й на активізацію ринку через гібридні фінансові інструменти, гарантії, податкові моделі стимулювання.

На практиці однією з ключових форм екстраординарного фінансового забезпечення нефінансових корпорацій в Україні в умовах війни та пандемії COVID-19 стала державна програма «Доступні кредити 5-7-9%», яку доцільно кваліфікувати як компенсаційно-гарантійний інструмент підтримки банківського кредитування. Первинна концепція програми передбачала стимулювання

інвестиційного кредитування та фінансування переробної промисловості, з акцентом на формування економіки, орієнтованої на створення високої доданої вартості. Втім, реалізація програми продемонструвала зсув фокусу в бік короткострокового фінансування – насамперед, поповнення обігових коштів підприємств, що в умовах високої невизначеності свідчить про пріоритети виживання бізнесу над довгостроковим розвитком (табл. 1).

Таблиця 1

Структура та обсяги кредитування нефінансових корпорацій в межах державної програми «Доступні кредити 5-7-9»

Напрями кредитування	Млн грн	У % до підсумку
Інвестиційний	52 918	14,06%
Поповнення обігових коштів, у т.ч.:	298 628	79,33%
– Антикризовий	62 681	16,65%
– Підтримка ФОП	706	0,19%
– Підтримка посівної (с/г)	47 693	12,67%
– Антивосінний	57 298	15,22%
– Обігові	77 332	20,54%
Переробка (с/г)	39 642	10,53%
Відбудова бізнесу	83	0,02%
Кредити ЗВВР (експортноорієнтований бізнес)	35 396	9,40%
Енергосервіс	2 630	0,70%
ОСББ та ЖБК	50	0,01%
Всього	376 429	100,00%

Джерело: Побудовано автором за даними [3].

Аналізуючи дані таблиці 1, можна зробити висновок, що програма «5-7-9» трансформувалася із передбаченого інструменту довгострокового інвестування у механізм короткострокового підтримання ліквідності бізнесу. Близько 80% кредитних коштів спрямовано на поповнення обігових коштів, що свідчить про прагматичну адаптацію програми до реальних умов воєнної економіки, де підприємства, насамперед, борються за виживання, а не за структурну модернізацію. Водночас інвестиційне кредитування, яке повинно було стати ядром програми, отримало лише 14% загального обсягу, а кредити на розвиток переробної промисловості – трохи більше 10%, що вказує на розбалансування між декларованими стратегічними

цілями та фактичним спрямуванням ресурсів, що потребує як переоцінки параметрів програми, так і запровадження диференційованих підходів до ризик-менеджменту та пріоритетності галузей.

Разом з тим, в умовах стриманої кредитної активності банків, обумовленої режимом інфляційного таргетування Національного банку України, державну програму «Доступні кредити 5-7-9%» слід оцінювати позитивно як єдиний системний інструмент підтримки банківського кредитування нефінансових корпорацій на мінімально допустимому рівні. На фоні високих облікових ставок, ставок за кредитами рефінансування та депозитними сертифікатами НБУ, відбулося витіснення приватного інвестиційного капіталу з кредитного ринку та перерозподіл банківської ліквідності на користь безризикових фінансових інструментів. Як наслідок, упродовж останнього десятиліття коефіцієнт банківського кредитування економіки (відношення кредитів до ВВП) знизився з близько 60% у 2013 році до лише 15% у 2025 році, що є критично низьким показником у порівнянні з країнами Центрально-Східної Європи (наприклад, Польща – 45%, Чехія – 55%, Словаччина – 48%). Така ситуація засвідчує структурну недосконалість існуючої моделі грошово-кредитної політики, що потребує перегляду з урахуванням цілей економічного відновлення та інвестиційного зростання в умовах війни.

Водночас, альтернативним та інституційно менш ризикованим інструментом державного фінансового втручання стали прямі грантові трансферти на розвиток малого підприємництва, зокрема у форматі програми «Власна Справа». Цей механізм є ключовим компонентом державної політики мікрофінансування та відповідає цілям формування підприємницького середовища в умовах втрати традиційних джерел доходу та деформованого кредитного ринку. Загалом, від початку реалізації програми понад 25,5 тис. українців отримали гранти на загальну суму 6 млрд грн, що дозволило створити понад 47 тисяч нових робочих місць. Середній обсяг одного гранту склав близько 235 тис. грн, при цьому податкові надходження від діяльності грантоотримувачів уже перевищили 7,4 млрд грн, тобто на кожну гривню бюджетної підтримки держава отримала 1,23 грн фіскального зиску. Особливо показовою є значна частка новостворених компаній (20%), що свідчить про зниження бар'єрів входу на ринок, активізацію самозайнятості та горизонтальну децентралізацію бізнес-активності [1]. Найпоширенішими секторами, в яких функціонують

учасники програми, стали торгівля, сфера послуг, переробна промисловість і громадське харчування.

Таким чином, гранти постають як гнучкий і адаптивний інструмент публічного фінансування, який у воєнних умовах забезпечує не лише соціальну стабільність, але й інституційну інфраструктуру для розширення податкової бази, створення робочих місць та формування мікроекономічної стійкості територіальних громад. У поєднанні з кредитними інструментами, цей механізм має потенціал формувати нову модель державного підприємницького стимулювання, орієнтовану на ефект мультиплікатора та довгострокову віддачу для публічних фінансів.

У воєнних умовах компенсаційні механізми державної підтримки відіграють важливу роль у модернізації промисловості та АПК, компенсуючи високі витрати на придбання основних засобів виробництва. Зокрема, програма 25% компенсації вартості аграрної техніки охопила 4 000 аграріїв, включаючи 2 289 позицій від 44 українських виробників, при бюджеті 1 млрд грн. Аналогічно, програма «Зроблено в Україні» передбачає 15% компенсації вартості енергетичного, транспортного та спеціалізованого обладнання, стимулюючи попит на українську продукцію з локалізацією понад 40% [2]. Обидві програми водночас підтримують споживчий попит, сприяють технічному оновленню підприємств та активізують внутрішнє виробництво.

Попри фіскальний характер, такі механізми мають довгострокову індустріальну спрямованість. Вони знижують енергозалежність бізнесу, підтримують внутрішнє машинобудування та створюють ефект економічного мультиплікатора на регіональному рівні. В умовах дефіциту приватного інвестування та стриманого банківського кредитування компенсаторні програми можуть розглядатися як опосередковані інвестиційні інструменти, здатні підтримати структурну стійкість реального сектору без емісійного навантаження на економіку.

Незважаючи на позитивну динаміку розвитку окремих інструментів публічного фінансування – таких як програма «Доступні кредити 5-7-9%», гранти для МСП у межах програми «Власна Справа» чи механізми компенсації вартості вітчизняної техніки й обладнання, масштаб цих програм залишається незрівнянно малим щодо реальних потреб нефінансового сектору України в умовах воєнної економіки. Вони не здатні повною мірою задовольнити запит на інвестиційне

фінансування, модернізацію технологічної бази, забезпечення розширеного внутрішнього виробництва, особливо в таких критично важливих напрямках, як озброєння, переробка, логістика, енергетика та критична інфраструктура. З огляду на високий рівень імпортої залежності та обмеженість традиційного кредитного каналу, постає необхідність фундаментального оновлення архітектури державного фінансування розвитку нефінансових корпорацій.

У цьому контексті пропонується впровадження стратегічних інституційних і фінансових механізмів, спрямованих на глибоку трансформацію національної економіки в умовах війни:

1. Розробка механізму розподілу кредитних ризиків між державою, банками та позичальниками через створення або трансформацію одного з наявних державних банків у банк розвитку, що водночас виконував би функції гарантійного інституту – своєрідного мультифункціонального кредитно-гарантійного фонду, орієнтованого на фінансування ВПК, переробки, логістики та інноваційного підприємництва.

2. Подальша трансформація програми «5-7-9%» у кредитно-інвестиційний інструмент, зі збільшенням термінів та обсягів фінансування, орієнтацією на капітальні проекти та індустріальну модернізацію, включаючи стимулювання експортоорієнтованих секторів.

3. Активізація фіскальних механізмів прямого фінансування інвестиційних проектів через модель проектного співфінансування у межах Фонду розвитку підприємництва, з участю банків, іноземних донорів і приватного сектору.

4. Субсидування підприємств військово-промислового комплексу (ВПК), зокрема – впровадження нульових ставок податку на прибуток і земельного податку для інноваційних стартапів і підприємств, що працюють на оборону, з метою стимулювання внутрішніх інвестицій у сектор, що набуває системного значення.

5. Підвищення рівня локалізації в державних закупівлях – не лише як елемент протекціонізму, але і як інструмент національної безпеки та економічного суверенітету, що дозволить зменшити залежність від зовнішніх ринків, стимулювати розвиток українського виробника та закріпити економічну роль держави в умовах воєнної економіки.

Таким чином, у воєнний час публічні фінансові інструменти мають перетворитися на архітектоніку економічної трансформації, що

поєднує макрофінансову стійкість із прискореним розвитком секторів стратегічного значення. Без масштабного інституційного перезапуску фінансової політики Україні буде складно подолати не лише наслідки війни, але й перейти до моделі стійкого інвестиційного зростання.

Література:

1. «Власна Справа»: 6 млрд грн інвестувала держава у розвиток малого бізнесу через гранти. Міністерство економіки України. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail/aed75024-b7c4-4a02-9623-81df66a33f91?lang=uk-UA>.

2. «Зроблено в Україні»: Держава частково компенсуватиме купівлю української техніки та енергообладнання. Міністерство економіки України. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=764b83ca-3ab1-46e8-b9d2-b254612e9ae9&title=UkrainskaTekhnika>

3. Інформація про результати Державної програми Доступні кредити 5-7-9. Фонд розвитку підприємництва. URL: <https://bdf.gov.ua/publiczna-informatsiia/informatsiia-pro-rezultaty-dierzhavnoi-prohramy-dostupni-kredyty-5-7-9/>.

Бойко І.В.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
відділ фінансової політики,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

ФІНАНСОВІ МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО ВПЛИВУ НА РОЗВИТОК ПЕРЕРОБНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15751605>

Економічна трансформація, що відбувається в Україні в умовах сучасних викликів, потребує посиленої уваги до розвитку ключових секторів, серед яких переробна промисловість займає одне з провідних місць. Вона є джерелом доданої вартості, робочих місць і технологічного оновлення. Ефективність її розвитку значною мірою залежить від якості фінансової політики держави. Формування дієвих фінансових механізмів стає основою для стимулювання структурних

змін, модернізації виробництва і підтримки конкурентоспроможності національного продукту на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Роль державного фінансового регулювання полягає у формуванні умов, за яких економічні суб'єкти отримують ресурси для зростання, впровадження інновацій та адаптації до змін у ринковому середовищі. Заначене охоплює системи бюджетного фінансування, кредитно-гарантійні програми, інструменти податкової політики, а також спеціальні фонди розвитку, які орієнтуються на підтримку певних напрямів або галузей. Ефективне застосування таких інструментів дозволяє переробним підприємствам подолати бар'єри, пов'язані з недоступністю капіталу, високими виробничими витратами та нестабільністю економічного середовища [1-3].

Фінансове регулювання є важливою складовою державного впливу на темпи й напрями галузевого зростання. Залежно від стратегічних цілей, які визначає уряд, механізми підтримки можуть змінюватися у напрямку посилення інвестиційної привабливості, зменшення податкового навантаження чи забезпечення участі у спільних проєктах з міжнародними партнерами. Вибір інструментів має враховувати галузеві особливості, зокрема рівень технологічної відсталості, доступ до сировини та логістичних можливостей, а також рівень зовнішньої конкуренції.

Стабільність і прозорість у фінансовій сфері виступають базою для довіри бізнесу до держави. Коли підприємства можуть прогнозувати свої витрати і доходи в умовах зрозумілих фінансових правил, це стимулює їх до розширення діяльності, інвестування в нові потужності та вдосконалення внутрішніх процесів. Фінансові інструменти набувають ще більшого значення в періоди нестабільності, коли приватний капітал схильний уникати ризиків. У таких умовах роль держави посилюється, оскільки вона здатна виступати як гарант стабільності та джерело ресурсів.

Успішність фінансових заходів визначається не лише їхнім обсягом, а й адресністю, доступністю і системною підтримкою. Переробна промисловість потребує довгострокових зобов'язань з боку держави, зокрема у вигляді стимулювання експорту, підтримки локалізації виробництва, співпраці з науковими установами. Сучасна фінансова політика має враховувати глобальні тренди цифровізації, декарбонізації та розвитку циркулярної економіки. Зазначене вимагає від державних органів адаптації підходів до фінансування з урахуванням міжнародного досвіду та вимог сталого розвитку.

Механізми державної фінансової підтримки мають формувати економічне середовище, в якому переробні підприємства здатні діяти на випередження. Йдеться не лише про реагування на наявні проблеми, а про формування довгострокового бачення, яке охоплює розвиток людського капіталу, підтримку інфраструктурних проєктів, стимулювання ділової активності та розширення внутрішнього ринку. Через стратегічне планування фінансова політика здатна спрямовувати ресурси туди, де вони створюють найбільшу додану вартість.

Національний досвід підтверджує, що фінансові програми, орієнтовані на малий та середній бізнес у сфері переробки, мають високий мультиплікативний ефект. Вони сприяють розвитку регіональних економік, підвищують зайнятість і зменшують соціальну напругу. Тому державна фінансова політика має поєднувати загальнонаціональні цілі з урахуванням місцевої специфіки, дозволяючи гнучко реагувати на потреби конкретних територій та галузей. Такий підхід формує сталість у розвитку і підвищує адаптивність економічної системи в цілому. Умови міжнародної інтеграції створюють нові можливості та водночас ставлять нові вимоги до фінансової політики. Відкритість економіки вимагає узгодженості внутрішніх інструментів підтримки з нормами і стандартами міжнародних організацій та торговельних союзів. Це означає необхідність підвищення прозорості, ефективності та цільової спрямованості фінансових інструментів. Участь у міжнародних програмах, співпраця з інституціями розвитку, використання фінансових ресурсів донорів посилюють спроможність держави досягати цілей економічного зростання [2-4].

Фінансова політика держави має бути гнучкою, здатною до адаптації та відкритою до інновацій. Вона повинна слугувати не лише засобом регулювання, а й інструментом розвитку, який формує умови для стабільного й динамічного зростання переробної промисловості. Тільки завдяки скоординованим, науково обґрунтованим і довгостроково орієнтованим діям можливо забезпечити перехід до більш ефективної, конкурентоспроможної та стійкої моделі економічного розвитку, в якій фінансові механізми відіграють центральну роль.

Література:

1. Гужва І.Ю. (2019). Використання циклічності розвитку трудових відносин в організації оплати праці. Актуальні проблеми економіки, 2, 93-100.

2. Гнатенко, І. А., Попова, Ю. М., Бачкір, І. Г., & Нечипоренко, К. В. (2021). Стратегії державних пріоритетів в контексті сценарного форсайту управління інноваційною економікою: моделювання науково-технічного та інтелектуального потенціалу. Агросвіт, (17), 3-9.

3. Ivanov E. (2022). Asian Tigers' Experience of Export-Oriented Industrialization: Is It Relevant for Modern Ukraine? Economic Bulletin of National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnical Institute", 21, 16-23.

4. Ivanov E. (2021). Economic Growth through Export Diversification: Data from the Four Asian Tigers and Central & Eastern European Countries. Odesa National University Herald, 26, 5(90), 8-18.

Бруцький Є.Й.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
відділ фінансової політики,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

РЕГУЛЯТОРНА ПОЛІТИКА ДЛЯ СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ФОНДОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15753506>

У розвинених економіках фондовий ринок відіграє ключову роль у перерозподілі капіталу та регулюванні грошової маси, однак в умовах неефективної економіки створення дієвого фондового ринку є складним завданням. Український ринок цінних паперів залишається молодим, низькокапіталізованим і обмежено ефективним, що посилилося через воєнний стан, який негативно впливає на економіку та функціонування ринку. Динамічні зміни у правовому регулюванні свідчать про незрілість ринку та зусилля держави у розкритті його фінансово-інвестиційного потенціалу. Регуляторна політика має сприяти стимулюванню розвитку фондового ринку шляхом посилення його безпеки, підвищення ліквідності та залучення інвестицій. Стабільність фондового ринку безпосередньо впливає на економічну

безпеку країни, оскільки його нестійкість створює ризики для всіх секторів економіки, що підкреслює необхідність ефективних регуляторних заходів для забезпечення сталого розвитку.

Основним державним регулятором фондового ринку України є Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, яка повинна створювати належні умови для його ефективного функціонування в контексті забезпечення потреб економіки грошовим капіталом через акумуляцію, розподіл та перерозподіл фондів фінансових ресурсів. Правову основу діяльності НКЦПФР у сфері регулювання фондового ринку становить Закон України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» [1]. Окремо регулюється сукупність складових ринку капіталів України, зокрема фондовий ринок, грошовий ринок та ринок деривативних фінансових інструментів, де цілі та форми державного регулювання можуть відрізнятися.

Сучасні умови вимагають значного підвищення ефективності механізмів державного регулювання фондового ринку України, щоб сприяти його розвитку та інтеграції у глобальні фінансові системи. Система підтримки емісійної активності учасників ринку потребує ґрунтового реформування, адаптації до міжнародних стандартів і створення умов для залучення інвестицій. Кризові явища підкреслюють необхідність упровадження інструментів антикризового управління у внутрішні механізми моніторингу фондового ринку. Впровадження дієвих механізмів пруденційного нагляду, спрямованих на підвищення прозорості, стабільності та довіри інвесторів, є ключовим для зміцнення ринку цінних паперів. Такі заходи не лише посилять стійкість фондового ринку, а й сприятимуть економічній безпеці країни, мінімізуючи ризики для всіх секторів економіки [2].

Макроекономічні проблеми України посилюють проблематику стимулювання розвитку фондового ринку. Тому звернемо увагу лише на ті проблеми, що притаманні виключно самому фондовому ринку. До них, на нашу думку, слід віднести [3]:

- низька інструментарна диверсифікованість з переважанням державних облігацій;

- нерозвиненість корпоративного сегменту фондового ринку;

- низька інвестиційна привабливість національних інструментів власності;

- низький рівень ліквідності та довіри інвесторів;

- низька фінансова грамотність та обмежена участь роздрібних інвесторів.

Зазначені проблеми піддаються вирішенню шляхом впровадження застосування різноманітних заходів із системи державного регулювання серед них: лімітування обсягу емісії окремих видів цінних паперів, підтримка корпоративного сегменту на ринку цінних паперів шляхом застосування спрощеної системи доступу до ринку капіталів, державно-приватне партнерство як стимулюючий інструмент пріоритетних галузей економіки, застосування інноваційних фондових інструментів, що активізує інвесторів та зменшить трансакційні витрати, запровадження освітніх програм для населення з метою активізації їх участі в інвестування на фондовому ринку.

Обмеження емісії ОВДП відповідно до ємності фондового ринку України сприятиме його збалансованому розвитку. Надмірна пропозиція державних облігацій витісняє корпоративні інструменти, знижуючи ліквідність ринку [4]. Регулювання обсягів емісії на основі ринкового попиту та економічних показників стимулюватиме розвиток недержавного сегмента й диверсифікацію інструментів.

Державна підтримка пріоритетних секторів, як-от ІТ чи зелена енергетика, через пільги та гранти поживатиме емісійну активність. Спрощення процедур випуску цінних паперів і зниження вимог до лістингу полегшить підприємствам доступ до капіталу, розширить пропозицію на ринку та залучить нових інвесторів.

Державно-приватне партнерство для надання гарантій інвесторам, які купують інструменти реального сектору, підвищить довіру до ринку [5]. Страхування ризиків чи часткова компенсація втрат зменшить бар'єри для інвесторів, стимулюючи вкладення в корпоративні цінні папери та підтримуючи економічно значущі галузі.

Спрощення доступу приватних інвесторів до фондового ринку через цифрові платформи та нові фінансові продукти сприятиме його популяризації. Тотальна цифрова трансформація, зокрема створення зручних онлайн-сервісів, підвищить доступність ринку для населення, стимулюючи інвестиційну активність.

Запровадження освітніх програм підвищить фінансову грамотність населення, сприяючи залученню нових інвесторів. Зменшення мінімальних порогів інвестицій і надання податкових пільг зроблять фондовий ринок привабливішим, стимулюючи приплив капіталу та активізацію торгів.

У контексті регуляторної політики для стимулювання розвитку фондового ринку України його вдосконалення є ключовим для

забезпечення економічної стабільності та відновлення в умовах воєнного часу та глобальних фінансових викликів. Державне регулювання має зосередитися на розкритті фінансово-інвестиційного потенціалу ринку через створення сприятливих умов для залучення капіталу. Це включає стимулювання накопичення довгострокових фінансових ресурсів шляхом пільгових програм та спрощення процедур емісії цінних паперів. Розвиток механізмів довірчого управління, таких як інвестиційні фонди, сприятиме підвищенню довіри та ефективному розподілу капіталу. Крім того, заохочення участі індивідуальних інвесторів через освітні ініціативи, зниження інвестиційних порогів і цифровізацію ринкових процесів розширить базу учасників, підвищить ліквідність і зміцнить позиції фондового ринку як основи економічного зростання України.

Література:

1. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України від 23.02.2026 №3480-IV (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text>
2. Сатир Л. М., Шевченко А. О., Кепко В. М., Новікова В. В. (2020). Емісійна активність суб'єктів фондового ринку України. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2020. Is. 3(34), P. 84–93. URL: <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/view/2955>
3. Verheliuk, Y., & Brutskyi, Y. (2024). ІНСТИТУЦІЙНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ФОНДОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*, 2(14), 295-303. <https://doi.org/10.32750/2024-0227>
4. Вергелюк Ю. Ю., Ганцяк М. О. Діяльність банків України на ринку ОВДП як чинник фінансово-інтермедіаційного парадоксу. *Проблеми економіки*. 2025. №1. С. 288–295. <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2025-1-288-295>
5. Verheliuk, Y., & Hantsiak, M. (2024). ДЕРЖАВНІ ГАРАНТІЇ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БОРГОВОЇ БЕЗПЕКИ. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*, 2(14), 95-102. <https://doi.org/10.32750/2024-0210>

Глухов В.В.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
відділ аналізу і прогнозування міжнародної торгівлі,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

БАНКІВСЬКЕ КРЕДИТУВАННЯ АПК В УКРАЇНІ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15753600>

Державні кредитні програми є ключовим інструментом подолання фінансових перешкод, з якими зіштовхується агропромисловий комплекс України. Вони забезпечують доступ до коштів для відновлення зруйнованої інфраструктури, закупівлі засобів виробництва, впровадження інноваційних технологій та адаптації до нових викликів. Така підтримка не лише стабілізує роботу аграрного сектору, але й відіграє стратегічну роль у відновленні економічного потенціалу країни, підвищенні її конкурентоспроможності на світовій арені та забезпеченні сталого розвитку сільського господарства. Створення й реалізація дієвих кредитних ініціатив є першочерговим завданням для підтримки АПК у сучасних реаліях. Агропромисловий комплекс України є одним із ключових секторів реальної економіки. Він відіграє важливу роль у забезпеченні соціальної інклюзивності, створюючи робочі місця та підтримуючи добробут сільських громад, а також формує значну частку ВВП, сприяючи зміцненню економічного потенціалу країни. Частка АПК в структурі ВВП є відносно стійкою та значною: у 2022 році – 8,6%, 2023 – 7,6%, 2024 – 7,1% [1]. В Україні АПК серед інших секторів економіки займає пріоритетні позиції не лише через значний потенціал галузі, а й суттєвий вклад у продовольчу безпеку країни в умовах воєнного стану.

Формування України як важливого учасника світової економічної системи значною мірою залежить від ефективності її пріоритетних галузей, зокрема агропромислового комплексу. У контексті повномасштабної військової агресії РФ державна підтримка АПК стає критично важливою, що вимагає застосування різноманітних фінансових інструментів. Вітчизняні науковці наголошують на ключовій ролі кредитування у стимулюванні зовнішньоекономічної діяльності та модернізації господарського комплексу України в умовах глобальних викликів [2].

Нові економічні реалії в яких Україна перебуває сьогодні, мали значний вплив на доступ до різних джерел фінансування. Їх структура суттєво змінилася, якщо власні та запозичені джерела скоротилися, то залучені навпаки стали доступнішим. Зокрема, міжнародні фінансові інституції, такі як Світовий банк (проєкт ARISE: \$550 млн для 90,000 фермерів у 2023–2024 роках) та ЄС (EU Ukraine Facility: €9.3 млрд до 2027 року), разом із мультидонорськими фондами (URTF: \$320 млн у 2024 році), надають гранти та пільгові кредити для відновлення інфраструктури та

підтримки малого бізнесу. Прямі іноземні інвестиції (IFC: €200 млн у 2023 році, EU Ukraine Investment Framework: до €40 млрд до 2027 року) та грантові програми (FAO та ЄС: до \$10,000 для індивідуальних виробників і \$25,000 для мікро- та малих ферм до 24 січня 2025 року) сприяють модернізації. Страхові та гарантійні механізми від MIGA (покриття до 75% ризиків через SURE Trust Fund) зменшують інвестиційні ризики, що є особливо важливим в умовах війни. Втім, не заперечуючи важливість та дієвість грантів та прямих іноземних інвестицій як джерела фінансування АПК, розвиток внутрішніх механізмів фінансування продовжує залишатися важливим з позиції збереження економічного суверенітету.

У цьому контексті ключову роль відіграє розвиток надійних внутрішніх джерел фінансування, зокрема традиційних банківських кредитів та державних кредитних програм, які мають значний потенціал для підтримки АПК. Ці інструменти сприяють ефективному перерозподілу фінансових ресурсів у межах країни, стимулюють зростання внутрішнього ринку капіталу та забезпечують довгострокову стабільність і автономність аграрного сектору.

Динаміка банківського кредитування АПК зображена на діаграмі (рис. 1).

Рис. 1. Динаміка банківського кредитування АПК у 2022-2025 рр.

Джерело: побудовано автором за [3].

З початку повномасштабного вторгнення до 2024 року обсяг кредитування АПК скорочується як в абсолютному, так і у відносному вираженні. У 2023 році темп приросту кредитів знизився на 1%, у 2024 – на 2,4%. Однак за перші чотири місяці 2025 року обсяг кредитування АПК зріс майже на 5% порівняно з попереднім періодом. Незважаючи на це, коливання кредитної активності в АПК залишаються незначними із

загальною помірною спадною тенденцією. Дані 2024 року особливо показові: загальний обсяг банківських кредитів значно зріс, тоді як кредити для АПК скоротилися. Це позначилося на частці кредитів АПК у портфелях українських банків, яка знизилася з 15,9% до 14,6%.

Слід підкреслити, що основну роль у забезпеченні банківської кредитної активності в АПК відіграла Програма «Доступні кредити 5-7-9». У 2024 році обсяг кредитів за Програмою досяг 104,5 млрд грн, що становить 92,3% від загальної суми кредитів, виданих банками для АПК. У регіональному розрізі найбільші обсяги аграрних кредитів за цією програмою отримали Київська, Чернігівська, Кіровоградська, Одеська та Вінницька області [4].

На діаграмі (рис. 2) зображено структуру банківських кредитів в АПК у розрізі строків погашення станом на кінець квітня 2025 року. Ця структура відносно стабільна та притаманна і попереднім періодам. Для неї характерне є суттєве переважання середньострокових кредитів з терміном 1-5 років. Їх частка склала 62,6%. Значна частка припадає на короткострокові банківські кредити – 31%. Зовсім незначними є довгострокові кредити – 6,4%.

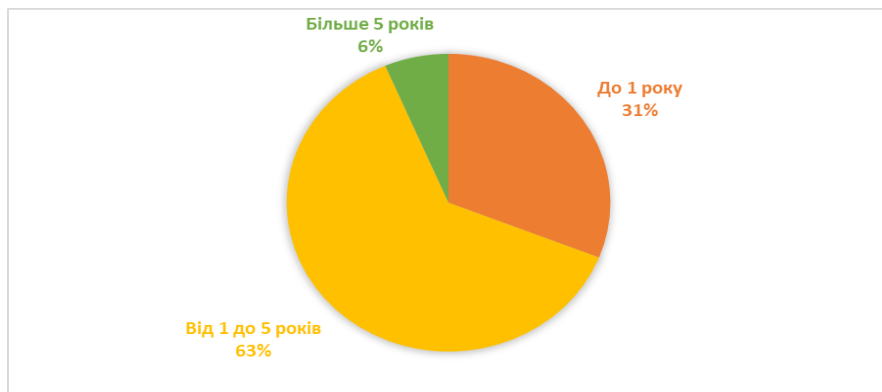

Рис. 2. Кредити в АПК у розрізі строків погашення станом на кінець квітня 2025 року, %

Джерело: оброблено автором за [3].

Це свідчить, що в більшій мірі аграрії залучали банківські кредити для фінансування поточних потреб та поповнення оборотного капіталу. Довгострокові інвестиційні цілі за рахунок банківських кредитів – не фінансуються, що пояснює низьку частку кредитів понад 5 років.

Розвитку диверсифікації джерел фінансування АПК України сприяє впровадження сучасних кредитних механізмів державної

підтримки. Однак традиційні інструменти, такі як субсидіювання кредитів чи надання поворотної фінансової допомоги, втрачають ефективність і актуальність в умовах підвищених ризиків через геополітичну нестабільність. Модернізація державної програми «Доступні кредити 5-7-9» є важливим кроком для покращення доступу до позикових ресурсів. Подальші зусилля необхідно зосередити на інших формах стимулювання кредитної підтримки, зокрема через використання державних гарантій повернення кредитів для пріоритетних секторів економіки [5].

Отже, агропромисловий комплекс України відіграє важливу роль у забезпеченні економічної стабільності, продовольчої безпеки та соціальної інклюзивності, особливо в умовах війни. Державні кредитні програми, такі як «Доступні кредити 5-7-9», разом із міжнародною фінансовою підтримкою сприяють подоланню фінансових бар'єрів, модернізації та відновленню аграрного сектору.

Водночас, для забезпечення довгострокової стійкості АПК необхідно розвивати внутрішні джерела фінансування та вдосконалювати механізми державної підтримки, зокрема через державні гарантії та сучасні кредитні інструменти, щоб адаптуватися до нових викликів і зміцнити позиції України на глобальній арені.

Література:

1. Валовий внутрішній продукт у фактичних цінах. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Гужва І.Ю. Україна в глобальній торгівлі: монографія. Київ: Зовнішня торгівля, 2015. 236 с. URL: <https://dndiime.org.ua/wp-content/uploads/2025/05/Gujva.pdf>
3. Кредити надані депозитними корпораціями. Грошово-кредитна і фінансова статистика НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial>
4. «Доступні кредити 5-7-9%»: 12,5 млрд грн уже залучено аграріями у 2025 році. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/dostupni-kredyty-5-7-9-125-mlrd-hrn-uzhe-zalucheno-ahriariami-u-2025-rotsi>
5. Verheliuk, Y., & Hantsiak, M. (2024). Державні гарантії в контексті забезпечення боргової безпеки. Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій. №2(14). С.95-102. DOI: <https://doi.org/10.32750/2024-0210>

Ільченко В.О.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
відділ аналізу і прогнозування міжнародної торгівлі,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15751600>

Ринок цінних паперів є важливою частиною національної економіки, що визначає стабільність фінансової системи та забезпечує ефективне залучення інвестицій. Проте, на шляху до європейської інтеграції, український ринок стикається з численними проблемами, такими як недостатня довіра інвесторів, нестабільність законодавчої та регуляторної бази, а також неефективність корпоративного управління. Євроінтеграційні процеси в Україні вимагають значних змін в економічній структурі держави, зокрема в фінансовому секторі. З урахуванням прагнення до інтеграції з Європейським Союзом, Україні необхідно вдосконалити свої фінансові ринки, зокрема ринок цінних паперів, щоб відповідати високим стандартам ЄС, що включає покращення законодавчої бази, підвищення рівня прозорості та надійності фінансових інструментів, а також інтеграцію в міжнародні фінансові структури [1-3].

Одним з ключових елементів європейської інтеграції для України є приведення національного законодавства у відповідність до європейських стандартів, а саме:

- законодавчої адаптації – ринок цінних паперів в Україні потребує гармонізації з європейським законодавством, зокрема у сфері фінансової прозорості, регулювання ринку капіталу, захисту прав інвесторів та емітентів, що передбачає адаптацію до Європейських норм фінансової регуляції (наприклад, директиви MiFID II щодо ринків фінансових інструментів);

- прозорість та інформування – Україна має поступово запроваджувати обов'язкові стандарти розкриття інформації, що підвищить довіру інвесторів і зробить ринок більш прозорим та

стабільним. Зокрема, це стосується вимог до емітентів цінних паперів щодо публікації фінансових звітів, відомостей про корпоративне управління та стратегічні плани [4-7].

Європейська інтеграція стимулює розширення асортименту фінансових інструментів на ринку цінних паперів України, що проявляється в наступному:

- розширення ринку облігацій – впровадження стандартів щодо облігаційних випусків, що забезпечує більшу привабливість для іноземних інвесторів. Зокрема, Україна може почати випускати єврооблігації в європейських валютах, що дозволить залучати більш вигідні умови фінансування;

- деривативи та похідні фінансові інструменти – Європейська інтеграція відкриває можливості для розвитку ринку деривативів, що підвищує ліквідність і дає можливість хеджувати ризики, пов'язані з волатильністю цін на сировину та інші ресурси;

- розвиток фондового ринку – адаптація до стандартів ЄС дозволить українським компаніям активніше залучати капітал через публічні розміщення акцій та облігацій, що створює нові можливості для інвесторів [2-5].

Європейська інтеграція відкриває нові можливості для підвищення інвестиційної привабливості українського ринку:

- привабливість для іноземних інвесторів – гармонізація регуляційної бази, підвищення стандартів корпоративного управління та фінансової прозорості робить українські підприємства більш привабливими для міжнародних інвесторів;

- інструменти залучення інвестицій – в умовах європейської інтеграції Україна може використовувати нові механізми залучення фінансування, такі як публічні облігаційні випуски та краудфандинг, що дозволить залучити інвестиції для розвитку інфраструктури, модернізації підприємств та стимулювання інноваційного потенціалу [3-6].

Україна повинна пристосовувати свою регуляторну систему до міжнародних стандартів для забезпечення стабільності і довіри до ринку. В Україні повинні функціонувати регулятори, які відповідають європейським стандартам, що включає Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР), яка повинна активно співпрацювати з європейськими регулюючими органами. Впровадження практик нагляду, аналогічних стандартам ЄС, дозволить

забезпечити високий рівень довіри до ринку та підвищити ефективність його функціонування. Це включає підвищену прозорість операцій на ринку, боротьбу з маніпуляціями, корупцією та відмиванням коштів.

Також Європейська інтеграція сприяє більш активній взаємодії українського ринку з міжнародними фінансовими ринками, що включає:

- інтернаціоналізацію капіталу – гармонізація стандартів дозволяє українським підприємствам виходити на європейські фондові ринки, залучати капітал та застосовувати європейські фінансові інструменти;

- спільні інвестиційні проекти – українські компанії, особливо в енергетичному та інфраструктурному секторах, можуть отримати доступ до фінансування ЄС для реалізації спільних інвестиційних проектів, що має важливе значення для розвитку економіки країни.

Особливим є те, що Європейська інтеграція вимагає від України забезпечення високих стандартів захисту прав інвесторів, яких можна досягти через:

- захист прав інвесторів – адаптація до європейських стандартів передбачає значне посилення законодавчого захисту прав акціонерів та інвесторів, що стимулює розвиток корпоративного управління та підвищує довіру до ринку цінних паперів;

- судова та позасудова допомога – важливим аспектом є забезпечення правової захищеності інвесторів через доступ до ефективних судових механізмів та альтернативних методів вирішення спорів [2-4].

Окрім позитивних аспектів, європейська інтеграція ставить перед українським ринком цінних паперів ряд перешкод:

1. Конкуренція з європейськими ринками – оскільки ринок цінних паперів в Європі є набагато більш розвиненим, Україні потрібно активно працювати над поліпшенням конкурентоспроможності власного ринку.

2. Високий рівень регуляторного навантаження – виконання європейських стандартів може вимагати значних ресурсів для адаптації, що може створити додаткові витрати для українських компаній і регуляторів.

3. Вплив глобальних економічних процесів – інтеграція в європейський ринок цінних паперів означає, що український ринок

буде більше залежати від глобальних економічних коливань і ринкових криз.

Одним з важливих аспектів інтеграції є посилення механізмів захисту прав інвесторів та покращення корпоративного управління, що є важливою вимогою ЄС. Введення нових регуляцій, зокрема щодо розкриття фінансової інформації та забезпечення ефективної боротьби з маніпуляціями на ринку, допомагає зробити ринок більш прозорим і зрозумілим для міжнародних інвесторів. Однак, попри численні досягнення, існують певні виклики, які стоять перед Україною. Зокрема, це питання нестабільності економічного середовища, а також необхідність вдосконалення інфраструктури фінансового ринку. Більш глибока інтеграція з ЄС вимагає від України постійного вдосконалення своїх регуляторних механізмів та інфраструктури для відповідності європейським стандартам [1-3].

Отже, процес європейської інтеграції України має значний вплив на функціонування її ринку цінних паперів, зокрема у сфері гармонізації регулювання та покращення інвестиційної привабливості. Україна активно адаптує своє законодавство до європейських стандартів, що включає в себе зміни в корпоративному управлінні, підвищення вимог до прозорості та відповідальності компаній, а також удосконалення регулювання фінансових ринків. Ці зміни, в свою чергу, повинні сприяти підвищенню довіри інвесторів до українського ринку, покращенню його ліквідності та розширенню доступу до капіталу для підприємств.

Перспективи розвитку ринку цінних паперів України в умовах європейської інтеграції залежать від успіху в реалізації низки реформ, направлених на підвищення стабільності фінансового сектору та поліпшення інвестиційного клімату, де важливу роль відіграють заходи з інтеграції в міжнародні фінансові ринки та забезпечення відповідності національних стандартів міжнародним вимогам. Таким чином, європейська інтеграція суттєво змінює ринок цінних паперів України, надаючи йому нові можливості для розвитку, водночас вимагаючи посиленої роботи щодо адаптації до європейських стандартів і принципів.

Література:

1. Галасюк В.В. Концептуальні засади трансформації економіки України: монографія. К.: Національна академія управління, 2019. 188 с.

2. Галасюк В.В. Драйвери економічного зростання та структурна трансформація економіки України. Актуальні проблеми економіки. 2019. № 4(214). С. 13-23.

3. Ганцяк М. О. Боргові інструменти держави на ринку цінних паперів України. Публічне управління та адміністрування у процесах економічних реформ : матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції (24 березня 2021 р.). Херсон : Херсонський державний аграрно-економічний університет, 2021. С. 125-127.

4. Ганцяк М. О. Сучасний стан залучення фінансування бюджетного дефіциту на ринку державних боргових цінних паперів України. Економіка та суспільство. 2022. № 44. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1797/1732>.

5. Ганцяк М. О., Вергелюк Ю. Ю. Ключові тенденції ринку цінних паперів в Україні. Розвиток банківських систем світу в умовах глобалізації фінансових ринків : матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції (25 жовтня 2019 р.). Черкаси : ДВНЗ «Університет банківської справи» Черкаський навчально-науковий інститут, 2019. С. 75-77.

6. Пехота А. В. Гармонізація моделі функціонування біржового ринку цінних паперів України в умовах євроінтеграції / А. В. Пехота // Причорноморські економічні студії. - 2018. - Вип. 30(2). - С. 102-107.

7. Тіпкін-Головко Н. О. Сутність приватного та публічного розміщення криптоактивів для залучення капіталу у порівнянні з цінними паперами: підхід Європейського Союзу та України / Н. О. Тіпкін-Головко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. - 2024. - Вип. 86(2). - С. 227-233.

Колодяжний О.В.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
відділ фінансової політики,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

ГЕОПОЛІТИЧНІ РИЗИКИ ТА ВОЄННЕ СТРАХУВАННЯ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ГЛОБАЛЬНОГО РИНКУ СТРАХОВИХ ПОСЛУГ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15751627>

У ХХІ столітті ринок страхових послуг вступив у фазу глибокої трансформації, спричиненої не лише технологічними інноваціями та глобалізацією фінансових потоків, а й ескалацією геополітичних ризиків. Збройні конфлікти, гібридні загрози, міжнародні санкції, руйнування логістичних ланцюгів та зростання нестабільності в регіонах із високим політичним навантаженням створили нові виклики для світової страхової галузі. У цьому контексті воєнне страхування – раніше нішовий сегмент – набуває системного значення, формуючи нову архітектуру глобального страхового ринку.

Традиційна модель страхування, що базувалась на принципі ідентифікації, оцінювання та розподілу передбачуваних ризиків, зазнає кризового тиску з боку непередбачуваних і складних для калькулювання загроз. На прикладі російсько-української війни, конфліктів у Близькому Сході, ескалації в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні спостерігається гіперболізація політико-військових чинників, які створюють як прямі збитки (знищення інфраструктури, зупинка виробництва), так і опосередковані наслідки (ріст премій, обмеження перестраховування, втрата доступу до іноземних ринків).

В умовах глобальної взаємопов'язаності, локальні конфлікти швидко масштабуються у транснаціональні фінансові ризики. Приміром, війна в Україні призвела до суттєвого переформатування авіаційного, морського та вантажного страхування не лише в регіоні, а й у всьому світі. Lloyd's of London, Swiss Re та інші ключові перестраховики змушені були переглянути підходи до покриття збитків у зонах військових дій.

Воєнне страхування як окремий продукт охоплює широкий спектр страхових інструментів, що покликані зменшити негативний економічний

ефект збройних конфліктів та пов'язаних із ними загроз. Йдеться про покриття ризиків, пов'язаних зі знищенням або пошкодженням інфраструктури, перериванням ланцюгів постачання, ризиками для транспорту, судноплавства, експортно-орієнтованої продукції, а також збитками від терористичних актів, кібератак, актів піратства чи воєнних ембарго [3]. Воєнні ризики відзначаються високою частотою, значною кореляцією між різними активами та системним впливом на макрофінансову стабільність, що унеможливило їх ефективне покриття за допомогою лише приватного сектору.

У зв'язку з цим актуалізується концепція державно-приватного партнерства (Public-Private Partnership, PPP) у сфері страхування. Ця модель передбачає надання державою перестраховувальних гарантій, субсидування страхових премій або створення спеціалізованих фондів компенсації. У практиці країн НАТО, США та ЄС такі інструменти застосовуються для забезпечення безперервності критичних поставок, зокрема в аграрному секторі. Наприклад, ініціатива UK Export Finance у партнерстві з міжнародними страховиками надала страхове покриття для експорту українського зерна у 2022–2023 роках, включно з воєнними ризиками судноплавства через Чорне море [5].

Крім того, уряд Німеччини через Euler Hermes (тепер Allianz Trade) реалізував програму забезпечення страхового супроводу критичних німецьких інвестицій в Україні в умовах війни, надаючи державні гарантії для компенсації ризиків, спричинених бойовими діями, мобілізацією або порушенням договорів [1]. У США урядова агенція Overseas Private Investment Corporation (OPIC) (нині DFC) історично підтримувала страхування політичних і воєнних ризиків для американських інвесторів, зокрема в Іраку, Афганістані та на Балканах, що створює прецедент для аналогічної підтримки в Україні [4].

На системному рівні такі механізми також інтегруються у фінансову архітектуру міжнародних організацій. Наприклад, Міжнародна фінансова корпорація (IFC) у співпраці з Європейським банком реконструкції та розвитку (ЄБРР) розробляє War Risk Guarantee Instruments, які поєднують гарантії, страхові продукти та технічну допомогу для бізнесу в умовах воєнних конфліктів [2].

Глобальний страховий ринок стикається з необхідністю переосмислення своєї інституційної архітектури. З'являються нові ініціативи типу Conflict Risk Insurance Facility (CRIF), що фінансуються МБРР, IFC та приватними інвесторами. Такі інструменти покликані забезпечити страхову підтримку бізнесу в умовах високої турбулентності.

Водночас на глобальному рівні зростає роль інтегрованих оцінок геополітичних ризиків у підходах до формування страхових премій. Наприклад, у 2024 році Swiss Re представила оновлений Risk Landscape Index, де геополітика стала ключовим індикатором для ціноутворення.

Окрему роль відіграє кіберстрахування, яке дедалі більше пов'язане з воєнною тематикою. Кібератаки на енергосистеми, банки чи державні бази даних у період військових конфліктів стають каталізаторами розвитку спеціалізованих страхових продуктів, що поєднують фізичні та цифрові активи.

В умовах нової геополітичної реальності ринок страхових послуг перетворюється з класичного механізму розподілу ризиків на стратегічний інструмент забезпечення стійкості глобальної економіки. Воєнне страхування вже не є периферійним сегментом, а стає ключовим елементом національної безпеки та економічної мобілізації в умовах гібридних загроз, енергетичної вразливості, кібератак і порушення критичних ланцюгів поставок. Його інтеграція у глобальні фінансові архітектури через державні гарантії, перестраховальні пули та транснаціональні партнерства засвідчує системну зміну підходів до управління воєнно-політичними ризиками.

У найближчі роки очікується подальший розвиток багаторівневих моделей страхового покриття, зокрема через синергію державних, приватних і наднаціональних ресурсів. Активізація таких інституцій як Світовий банк, ЄБРР, Міжнародна фінансова корпорація (IFC) та OECD у підтримці спеціалізованих страхових механізмів свідчить про поступовий перехід до проактивного управління ризиками, де головну роль відіграє не відшкодування збитків, а запобігання їх виникненню. Цей підхід вимагає розвитку інструментів геополітичного стрес-тестування, цифрового моніторингу ризиків, а також інституційної взаємодії між страховими компаніями, фінансовими регуляторами та оборонними структурами.

Для України, як країни, що перебуває у стані повномасштабної війни, пріоритетним є формування національної моделі воєнного страхування, яка включатиме: (1) створення державного перестраховального агентства або гарантійного фонду для покриття високоризикових сегментів (транспорт, енергетика, будівництво); (2) залучення міжнародних партнерів до спільного фінансування страхових механізмів (через UK Export Finance, DFC, EBRD тощо); (3) розвиток InsurTech-рішень для швидкої оцінки та виплат у реальному часі; (4) інтеграцію елементів ESG та воєнної відповідальності до практики страхування. Водночас Україна може стати тестовою платформою для апробації гібридних моделей воєнного

страхування, які в подальшому можуть бути масштабовані для інших країн, що перебувають у зонах конфлікту.

Література:

1. BMWK – Bundesministerium für Wirtschaft und Klimaschutz. Hermes Cover for Ukraine Investment Projects. 2023. URL: <https://www.bmwk.de>.
2. International Finance Corporation (IFC). Innovative financial instruments for conflict-affected regions. 2023. URL: <https://www.ifc.org>.
3. Swiss Re Institute. Global insurance risks report: Special focus on geopolitical and war risks. Zurich, 2024. URL: <https://www.swissre.com/institute>.
4. U.S. Development Finance Corporation (DFC). Political Risk Insurance Overview. 2023. URL: <https://www.dfc.gov/what-we-offer/political-risk-insurance>.
5. UK Government. UK Export Finance backs Ukraine's Black Sea grain corridor insurance scheme. 2023. URL: <https://www.gov.uk/government/news>.

Краснопьоров О.Г.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
відділ фінансової політики,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ РИНКУ ДЕРИВАТИВІВ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНОГО ДОСВІДУ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15753499>

Похідні фінансові інструменти є ключовою складовою сучасного глобального фінансового ландшафту, про що свідчить зростання обсягів транзакцій із їх використанням. Завдяки гнучкості та різноманітності фінансових опцій, деривативи відіграють важливу роль у розвитку ринків капіталу. Їхня унікальність полягає в здатності мінімізувати ризики, пов'язані з базовими активами, такими як акції, облігації, сировинні товари, валюти, процентні ставки, фондові індекси

чи цифрові активи. Водночас деривативи приваблюють інвесторів завдяки значним можливостям для спекулятивної діяльності.

Зі збільшенням різновидів деривативів, зокрема кредитних, відсоткових та тих, що пов'язані з віртуальними активами, спостерігається дедалі більша автономізація динаміки ринку деривативів від ринку цінних паперів. Глобальний ринок похідних інструментів активно зростає, залучає значний капітал і відкриває нові перспективи. Натомість в Україні цей ринок залишається слаборозвиненим, характеризується низькою ліквідністю та обмеженою капіталізацією. Причини такого стану мають різноманітний характер і потребують ґрунтовного наукового аналізу, щоб сприяти активізації розвитку ринку деривативів та ефективному використанню його потенціалу.

Торгівля похідними фінансовими інструментами відбувається на глобальному рівні як на регульованих біржових ринках, так і на позабіржовому (OTC) ринку. Деривативи є ключовими інструментами в провідних фінансових хабах, таких як Нью-Йорк, Лондон, Токіо та Гонконг. Залежно від їхньої специфіки, найпоширенішими типами деривативів є: ф'ючерси, опціони, форварди, свопи, контракти на різницю (CFD) [1].

Українське законодавство визначає деривативні фінансові інструменти як деривативні цінні папери та деривативні контракти. Фінансовими інструментами, що перебувають в обігу на ринку України можуть бути: «опціони, ф'ючерси, свопи, контракти на майбутню відсоткову ставку та будь-які інші деривативні контракти, базовим активом яких є цінні папери, валюта або інші деривативні контракти, базовим показником яких є процентні ставки, дохідність, індекси або курс, та які можуть бути виконані у вигляді фізичної поставки (поставні деривативні контракти) або розрахунків (розрахункові деривативні контракти)» [2]. З прийняттям змін Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки», що вступили в дію у 2024 році, регулювання та можливості розвитку ринку деривативних фінансових інструментів значно розширилися. Також в рамках змін до цього нормативного акту мало місце усестороннє врахування європейських норм та стандартів.

Тенденції формування регуляторного середовища ринку деривативних фінансових інструментів у світі є досить жорстким. Це обумовлюється високою волатильністю та спекулятивними властивостями цього ринку. Саме тому світові регулятори чітко

визначають вимоги до професійної діяльності ринку деривативних інструментів. Часто встановлюються вимоги до обов'язкового клірингу деривативів, та лімітуванні маржі за операціями з ними. Країни транслюють світовий досвід регулювання ринку деривативів, імплементуючи загальноприйняті норми чи норми провідних країн світу. Це сприяє формуванню єдиного регуляторного поля для визначення правил функціонування світового ринку деривативів. Ключове місце в системі світових суб'єктів регулювання посідають: Комісія з торгівлі товарними ф'ючерсами США (U.S. Commodity Futures Trading Commission, CFTC); Європейське управління з цінних паперів і ринків (European Securities and Markets Authority, ESMA); Агентство фінансових послуг Японії (Financial Services Agency of Japan, FSA); Управління з фінансового регулювання та нагляду Великобританії (Financial Conduct Authority, FCA); Валютне управління Сінгапуру (Monetary Authority of Singapore, MAS).

Зважаючи на те, що зазвичай біржовий ринок є більш «зарегульованим», що визначено в самому принципі організації біржової торгівлі, останнім часом звертають увагу і на підвищення відповідальності на неорганізованому ринку деривативів. На біржах, що працюють в чітко визначених правових рамках, права інвесторів та емітентів є більш захищеними, а етапи процедури торгівлі чітко визначені, де біржа також гарантом. Ринок ОТС потребує врегулювання взаємовідносин учасників ринку деривативних інструментів. Часто додатковими суб'єктами виступають брокери, що допомагають здійснювати операції на неорганізованому ринку.

Обсяги капіталізації світового ринку деривативів поступово збільшуються. В поточному періоді розміри операцій є значними. Динаміка вартості операцій з похідними фінансовими інструментами, що визначає рівень капіталізації світового ринку деривативів зображена на діаграмі (рис. 1). У 2024 році загальний обсяг транзакцій із похідними фінансовими інструментами склав 729,8 трлн дол. США, що на 16,9 трлн дол. США більше, ніж у 2023 році, та на 97,7 трлн дол. США перевищує показник 2022 року. Найбільшу частку стабільно займають процентні деривативи, частка яких становила: 79,5% у 2022 році, 80,5% у 2023 році та 79,3% у 2024 році.

Рис. 1. Обсяг торгівлі на світовому ринку деривативних фінансових інструментів у 2022-2024 рр., трлн дол. США

Джерело: побудовано автором за [3].

Валютні деривативи посідають друге місце за обсягом операцій, із частками: 17,3% у 2022 році, 16,6% у 2023 році та 17,8% у 2024 році. Значно меншу частку ринку займають кредитні, товарні деривативи та деривативи власності.

Різноманітність типів похідних фінансових інструментів на глобальному ринку є значною, а темпи зростання їхньої капіталізації залишаються високими. Загальний обсяг капіталізації цього ринку підкреслює його ключову роль як важливого компонента світового фінансового ринку.

В Україні видова структура торгівлі деривативами характеризується низьким різноманіттям, а обсяги торгівлі, в порівнянні зі світовими, є дуже незначними (рис. 2). Обсяг торгівлі деривативами в Україні представлено статистикою біржової торгівлі, адже позабіржова статистика не ведеться. Динаміка є варіативною, обсяги капіталізації ринку мінімальні. Втім, деяке пожвавлення спостерігається з 2024 року, коли вступили в дію оновлені правила зафіксовані Законом України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки». Нерозвиненість ринку деривативних інструментів України підтверджує видова диверсифікація торгівлі. Присутні лише державні деривативи, свопи та ф'ючерси.

Рис. 2. Динаміка торгівлі деривативами на біржовому ринку України у 2021-2025 рр., млн грн

Джерело: побудовано автором за [4].

Хоча у світі різноманітні інноваційні види інструментів набувають дедалі більшої популярності, в Україні вони непоширені. Проте українське законодавство дозволяє торгівлю різними видами деривативних контрактів та інструментів, де базові активи не обмежуються традиційними цінними паперами. Втім, такими диспропорційностями можна описати не лише ринок деривативів, а й весь фондовий ринок України, що зосереджений на торгівлі державними борговими інструментами, які значно переважають корпоративні [5].

Таким чином, глобальний ринок деривативів стрімко зростає, пропонуючи різноманітні інструменти (ф'ючерси, опціони, форварди, свопи, CFD) та можливості для хеджування і спекуляцій. В Україні цей ринок слаборозвинений, з низькою ліквідністю та обмеженою диверсифікацією, переважно державними інструментами. Оновлення законодавства 2024 року створює перспективи, але для розвитку потрібні регуляторні покращення та залучення учасників, що сприятиме інтеграції у світовий ринок.

Література:

1. Capital Markets & Derivatives. Chambers and Partners. 2024. URL: <https://practiceguides.chambers.com/practice-guides/capital-markets-derivatives-2024>

2. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України від 23.02.2026 №3480-IV (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text>

3. Key Trends in the Size and Composition of OTC Derivatives Markets in the First Half of 2024. ISDA. URL: <https://www.isda.org/a/Gpbge/Key-Trends-in-the-Size-and-Composition-of-OTC-Derivatives-Markets-in-the-First-Half-of-2024.pdf>

4. Інформаційна довідка щодо ринків капіталу. НКЦПФР. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/news/insights/>

5. Вергелюк Ю. Ю., Ганцяк М. О. Діяльність банків України на ринку ОВДП як чинник фінансово-інтермедіаційного парадоксу. Проблеми економіки. 2025. № 1. С. 288–295. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2025-1-288-295>.

Кучеренко Н.П.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
відділ фінансової політики,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

МОНЕТАРНА ТА ФІСКАЛЬНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ГАРМОНІЗАЦІЇ З ВИМОГАМИ ЄС

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15756363>

Україна, здобувши статус країни-кандидата на вступ до ЄС у 2022 році, зобов'язана поступово узгоджувати свою монетарну та фінансову політику з європейськими нормами та критеріями. Таке узгодження відбувається на тлі безпрецедентних викликів: повномасштабна війна спричинила глибокий економічний спад, стрибок інфляції та різке зростання дефіциту бюджету. Тим не менш, набуття членства в ЄС вимагає забезпечення макроекономічної стабільності, відповідності Маастрихтським критеріям (щодо дефіциту бюджету, державного боргу, інфляції та стабільності валюти) та впровадження найкращих практик ЄС у монетарній і фінансовій сферах.

У процесі євроінтеграції визначальними є Маастрихтські критерії згідно з якими бюджетний дефіцит не має перевищувати 3% ВВП,

державний борг — 60% ВВП (якщо не знижується стабільно); інфляція повинна бути низькою та близькою до середнього рівня країн ЄС, а валютний курс — стабільним. Важливою є і незалежність центрального банку — зокрема, заборона прямого фінансування бюджету (відповідно до ст. 123 Договору про функціонування ЄС) [4]. Гармонізація політик України з ЄС передбачає дотримання цих засад у бюджетній, борговій та монетарній сферах.

З початку повномасштабної війни НБУ зафіксував валютний курс, підвищив облікову ставку до 25 % та здійснив екстрене фінансування бюджету шляхом купівлі військових облігацій на суму близько 400 млрд грн, що призвело до інфляції понад 20 %. У 2023–2024 роках політика нормалізувалася, адже інфляція знижена до 5 %, облікова ставка поступово зменшена до 15 %, введено кероване плавання курсу. У червні 2025 року ставку знову підвищено до 15,5 % у відповідь на інфляційні ризики. Міжнародні резерви перевищили 40 млрд дол. США, що створює передумови для валютної лібералізації. НБУ заявив про повернення до інфляційного таргетування та скасування валютних обмежень [1].

У 2024 році доходи держбюджету становили 3,12 трлн грн (40,8 % ВВП), видатки – 4,49 трлн грн (58,6 % ВВП), дефіцит – 1,36 трлн грн або 17,7 % ВВП. Основна частина видатків спрямована на сектор безпеки та оборони. Покриття дефіциту забезпечувалося передусім зовнішньою допомогою, яка у 2023–2024 роках перевищила 42 млрд дол. США, з яких близько 11,6 млрд дол. – гранти [2]. Монетарне фінансування уряду припинено, що відповідає стандартам ЄС та умовам МВФ.

Станом на кінець 2024 року сукупний держборг сягнув 6,98 трлн грн при ВВП 7,66 трлн грн, тобто 91,2 % ВВП (порівняно з 48,9 % у 2021 році). Близько 73 % боргу номіновано в іноземній валюті [2]. Переважна частина зобов’язань – пільгові кредити з довгими термінами погашення, надані міжнародними організаціями. Попри це, зростаючий обсяг обслуговування боргу вимагає довгострокової стратегії фінансової консолідації.

Таким чином, монетарна і фінансова політика України у 2022–2024 роках функціонували в умовах глибокої кризи та значно відхилялися від Маастрихтських критеріїв. Водночас, завдяки гнучким рішенням НБУ, бюджетній стабілізації та зовнішній підтримці на суму понад 80 млрд дол. США, вдалося уникнути фінансової катастрофи, що

створює передумови для поступової гармонізації з нормами ЄС у післявоєнний період.

Попри об'єктивне відхилення поточних макрофінансових показників України від критеріїв ЄС, важливо оцінювати її потенціал через призму адаптивності та історичного досвіду інших держав, які проходили шлях євроінтеграції після кризових потрясінь. Досвід країн Центрально-Східної Європи та Західних Балкан свідчить, що дотримання Маастрихтських вимог не є однозначною умовою «на старті», але вимагає політичної волі, гнучкої макроекономічної політики та поступових реформ.

Так, вступивши до ЄС у 2013 році, а до Єврозони — в 2023-му, Хорватія пройшла шлях глибокої фінансової консолідації. Незважаючи на борг у межах 80 % ВВП у 2021 році, країна досягла стійкого зниження дефіциту нижче 3 % ВВП і утримувала стабільність національної валюти. Єврокомісія, визнавши позитивну динаміку, підтвердила формальну відповідність країни критеріям для переходу до євро, навіть на тлі інфляції 10–12 % у 2022 році [6]. Хорватський досвід свідчить, що ключовим чинником є не стільки рівень показників у певний момент часу, скільки довготривала тенденція до їх зближення з нормативами ЄС.

Подібну траєкторію демонструє і Сербія, яка перебуває у статусі країни-кандидата. Тут реалізується політика інфляційного таргетування та жорсткої фінансової дисципліни. У 2022 році бюджетний дефіцит вже був знижений до 3,3 % ВВП, а державний борг стабілізувався на рівні 55–60 %. Центральний банк оперативно реагував на зростання інфляції, підвищуючи ключову ставку до 6 % у 2023 році [3]. Уряд Сербії спирається на середньострокові бюджетні правила, що дозволяє забезпечити прогнозованість фінансової політики, утримувати довіру інвесторів та поступово наблизитися до маастрихтських параметрів.

Цікавий приклад демонструє Чорногорія, яка хоч і не є членом ЄС, але з 2002 року використовує євро як національну валюту, що позбавляє країну інструментів монетарної політики, тому вона змушена концентрувати зусилля на фінансовій стабільності. Після стрибка державного боргу до 107 % ВВП у 2020 році внаслідок пандемії та масштабних інфраструктурних інвестицій, Чорногорія провела жорстку економію, скоротила дефіцит і зменшила борг до 59–62 % у 2023 році. Інфляція, що сягала 17 %, знизилася до 4,3 %, а надходження до бюджету перевищили очікування, що дозволило тимчасово досягти

профіциту [5]. Такі тенденції підкреслюють важливість гнучкого управління в умовах обмеженого інструментарію.

Загальний досвід країн Центрально-Східної Європи та Західних Балкан демонструє, що відповідність критеріям ЄС є досяжною через поєднання жорсткої політики, структурних реформ та адаптивної взаємодії з інституціями Євросоюзу. При цьому Брюссель виявляє гнучкість у тлумаченні маастрихтських параметрів, враховуючи специфіку кожної країни — від тимчасового перевищення боргових меж до інфляційних сплесків, спричинених глобальними шоками.

З огляду на виявлені дисбаланси та досвід інших країн, трансформація макроекономічної політики України повинна спиратися на чіткий план фінансової та монетарної адаптації до європейських норм. Ключовим першим кроком є поступова фінансова консолідація. Одразу після завершення активної фази війни варто розробити середньострокову траєкторію зниження дефіциту бюджету до рівня близького до 3% ВВП, що вимагатиме як зростання податкових надходжень за рахунок відновлення економіки й розширення податкової бази, так і перегляду структури видатків. Зокрема, після перемоги частку оборонних витрат необхідно знижувати, водночас нарощуючи інвестиції в інфраструктуру та соціальні послуги. Доцільно законодавчо зафіксувати фінансові правила, що обмежуватимуть дефіцит і борг, як це передбачено у країнах ЄС.

Наступним стратегічним вектором має стати забезпечення боргової стійкості. Україна вже працює над реструктуризацією частини своїх зобов'язань, і цей процес має завершитися зі збереженням репутації платоспроможного боржника. Нові запозичення мають здійснюватися переважно на пільгових умовах. Ключовим інструментом зниження боргового навантаження повинне стати економічне зростання. Саме зростання номінального ВВП — найефективніший механізм скорочення співвідношення боргу до ВВП у середньостроковій перспективі.

Щодо монетарної політики, НБУ поступово повертається до класичного режиму інфляційного таргетування, що означає необхідність відновлення гнучкого валютного курсоутворення та поступової лібералізації валютного ринку. Зміцнення резервів та помірна інфляція дозволяють у 2025–2026 роках перейти до повної відмови від фіксованого курсу. Критично важливо зберегти незалежність НБУ та дотримуватися заборони на його пряме

фінансування уряду. Центральний банк має чітко сигналізувати свої наміри ринку та координувати дії з ЄЦБ.

У сфері доходів і витрат необхідні комплексні структурні реформи. Реальна імплементація Національної стратегії доходів до 2030 року, реформування адміністрування податків та митниці, розширення податкової бази й обмеження пільг є ключовими умовами стійкого фіскального відновлення. Одночасно слід посилити ефективність видатків: впровадити середньострокове бюджетне планування та механізми оцінки ефективності (*spending reviews*), особливо в соціально важливих секторах — охороні здоров'я, освіті, соціальному захисті. Реформа пенсійної системи також потребує продовження з переходом до накопичувального рівня.

Кошти міжнародної допомоги повинні бути спрямовані не лише на підтримку поточних видатків, а й на інвестиції у відновлення. За зменшення потреб у воєнному фінансуванні, все більше зовнішніх ресурсів слід направляти на розвиток інфраструктури, підтримку бізнесу та модернізацію енергетики. Важливо забезпечити максимальну прозорість використання допомоги через цифрові платформи, аудит і залучення громадськості, що стане підґрунтям для довіри партнерів.

Гармонізація правової бази України з нормативно-правовою базою ЄС — ще один критичний напрям переговорного процесу. Мова йде про повну імплементацію європейських директив у фінансовому секторі, стандартах бухгалтерського обліку, державній допомозі, статистиці. Участь України в механізмах економічного управління ЄС, як-от Європейський семестр, навіть на правах спостерігача, дозволить пришвидшити інституційну конвергенцію.

Окрім цього, стійкість банківського сектору має бути збережена та посилена. Українські банки продемонстрували гнучкість і стабільність у воєнних умовах. Уряд і НБУ повинні надалі підтримувати капіталізацію, розширювати кредитування, зокрема через програми гарантій та партнерство з європейськими фінансовими інституціями.

Таким чином, успішна макроекономічна інтеграція України до ЄС вимагатиме не лише політичної волі, а й системного впровадження стратегічних змін у фіскальній, монетарній та інституційній площинах. Це довгий шлях, однак він є єдиною можливістю для побудови сталої, конкурентної економіки в європейському просторі.

Література:

1. Біла книга реформ 2025. Розділ 4. Монетарна політика і банківський сектор. VoxUkraine. URL: <https://voxukraine.org/bila-knyga-reform-2025-rozdil-4-monetarna-polityka-i-bankivskyj-sektor>
2. Державний бюджет України. Minfin. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/>
3. Commission staff working document. Economic Reform Programme of Serbia (2023–2025). Commission assessment. European Commission, 2023. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/8de2f821-f453-4fd5-9cad-f9aa90c6ef9d_en.
4. Convergence criteria. European Central Bank. URL: <https://www.ecb.europa.eu/ecb/orga/escb/html/convergence-criteria.en.html>.
5. Montenegro: Staff Concluding Statement of the 2024 Article IV Mission. International Monetary Fund, 12 Feb. 2024. URL: <https://www.imf.org/en/News/Articles/2024/02/11/cs02122024-Montenegro-Staff-Concluding-Statement-of-the-2024-Article-IV-Mission>.
6. STRÖHM B. C. Croatia: Within a whisker of adopting the euro. The Vienna Institute for International Economic Studies, 2022. URL: <https://wiiw.ac.at/croatia-within-a-whisker-of-adopting-the-euro-dlp-6376.pdf>

Куява Б.М.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля*

РОЛЬ БАНКІВ У ІННОВАЦІЙНОМУ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15753477>

У сучасних умовах повоєнного відновлення національної економіки особливого значення набуває здатність підприємств адаптуватися до нових викликів через інноваційний розвиток. Саме інновації здатні забезпечити структурну модернізацію, підвищення продуктивності, розширення ринків збуту та зростання доданої вартості. Водночас ефективна реалізація інноваційних рішень вимагає

доступу до фінансових ресурсів, довгострокового партнерства та стабільної інституційної підтримки. У цьому контексті банки виступають не лише як класичні фінансові посередники, але й як ключові агенти трансформаційного розвитку, що сприяють формуванню інноваційної економіки на нових засадах.

Фінансова система після війни зазнає кардинальних змін. З одного боку, зростає попит на інвестиційні ресурси з боку підприємств, які відбудовують зруйновані виробничі потужності або здійснюють реструктуризацію своєї діяльності. З іншого – банківський сектор опиняється під тиском макроекономічної нестабільності, ризиків платоспроможності, проблеми капіталізації та динаміки процентних ставок. У таких умовах виникає парадоксальна ситуація, коли попит на інноваційне кредитування високий, але інституційна готовність банків до фінансування ризикованих проектів залишається обмеженою. Зазначене потребує нових моделей взаємодії між банками та підприємствами, в яких фінансова підтримка доповнюється аналітичним супроводом, технологічною експертизою та стратегічним баченням розвитку.

Роль банківського сектору у післякризовий період полягає в тому, щоб виступати як мультифункціональний посередник, який не лише акумулює фінансові ресурси, а й транслює інституційну довіру, формує стандарти відповідальності та стимулює інвестиції в інновації. Банки можуть забезпечувати підприємствам доступ до фінансування через класичне кредитування, механізми лізингу, венчурного супроводу або спільного фінансування з інституційними інвесторами. Водночас вони здатні впливати на інноваційну активність не прямо, а через стимулювання бізнесу до проходження аудитів, оцінки ризиків, сертифікації продуктів, що відповідають критеріям, і впровадження цифрових інструментів управління [1-5].

Особливо важливо, що саме банки мають можливість виступати архітекторами нових фінансових продуктів, які відповідають нестандартним запитам бізнесу, що розвивається в умовах невизначеності. Йдеться про інструменти із розширеними гарантійними механізмами, проектне фінансування, кредитування під інтелектуальну власність, залучення до програм співфінансування з міжнародними донорами. Банківський сектор у повоєнний період може і має створювати інфраструктуру підтримки інновацій – наприклад, через відкриття банківських хабів у співпраці з технопарками,

акселераторами стартапів, бізнес-інкубаторами або центрами трансферу технологій [4-9].

Іншим важливим напрямом трансформації є цифровізація банківських послуг. Автоматизація процесів кредитування, використання штучного інтелекту для аналізу ризиків, впровадження смарт-контрактів і блокчейн-рішень у платіжну інфраструктуру – усе це дозволяє банкам значно розширити спектр послуг для підприємств, знизити транзакційні витрати та підвищити швидкість обслуговування. У цьому контексті банки стають не лише постачальниками грошей, а партнерами з технологічного прориву, сприяючи оцифруванню бізнес-моделей та підвищенню їх конкурентоспроможності [8-11].

Сучасна банківська система повинна навчитися оцінювати інноваційні проекти не лише за критеріями класичного фінансового аналізу, але і за потенціалом їх впливу на регіональну економіку, ринки праці, екологічну ситуацію та соціальну інклюзію. У цьому сенсі банки стають провідниками ціннісного зсуву в економіці – від короткострокової прибутковості до довгострокової результативності, орієнтованої на стійкість. Вони також мають відігравати роль експертного арбітра, який допомагає підприємствам структурувати інноваційні проекти, адаптувати їх до умов ринку, оптимізувати ризикову модель і вбудовувати у ширші регіональні або національні програми модернізації.

Особливу вагу в повоєнний період мають малі та середні підприємства, які найчастіше виступають джерелом інновацій, але мають обмежений доступ до ресурсів. У такому випадку банки можуть відігравати роль фінансових фасилітаторів, які не лише надають ресурси, а й сприяють укладанню партнерських угод, створенню коопераційних ланцюгів і запуску кластерних проектів. Таким чином формується інклюзивна фінансова екосистема, в якій інновація розглядається як соціальне благо, а не лише як комерційний продукт.

З огляду на вищеописане, роль банків у стимулюванні інноваційного розвитку підприємств виходить далеко за межі фінансових операцій. Вони трансформуються в агентів економічного впливу, які здатні мобілізувати ресурси, активізувати інституційні зв'язки, генерувати нові практики управління ризиком і стимулювати інвестиційний прорив. Успішна банківська стратегія в умовах післякризової реконструкції економіки полягає не лише у відновленні довіри та ліквідності, а й у побудові нових механізмів підтримки підприємництва, зорієнтованих на проривний розвиток через інновації.

У довгостроковій перспективі саме здатність банків до інтеграції у процеси структурної трансформації визначатиме рівень економічної стійкості країни та її глобальну конкурентоспроможність.

Література:

1. Орлова-Курилова, О. В. (2016). Теоретико-методичні аспекти управління персоналом інноваційного підприємства. Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: Економічні науки, (19 (2)), 86-91.
2. Ходаківська, О. В., Орлова-Курилова, О. В., Кирилюк, Є. М., & Бучнів, М. М. (2021). Моделювання системи управління інноваційним потенціалом та фінансової системи економіки: компенсаторні інструменти державного впливу в умовах глобалізації. Агросвіт, (19), 10-15.
3. Гнатенко, І., Бебко, С., Євсейцева, О., Шіковець, К., Квіта, Г., & Зось-Кіор, М. (2024). Кон'юнктурний аналіз ринку відновлюваних джерел енергії України в контексті змін фінансових та економічних процесів. Financial and credit activity problems of theory and practice, 5(58), 446-459.
4. Орлова-Курилова, О. В. (2018). Сучасні методи оцінювання інноваційного потенціалу. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки, (4), 143-146.
5. Небрат, В. В., & Корніяка, О. В. (2022). Особливості механізмів капіталоутворення та інвестування в Україні як чинник фінансових ризиків в умовах війни та післявоєнного періоду. Грааль науки, 16, 31-34.
6. Орлова-Курилова, О. В. (2017). Детермінанти інноваційної діяльності в умовах системної кризи. Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: Економічні науки, (25 (1)), 186-189.
7. Гнатенко, І. А., Попова, Ю. М., Бачкір, І. Г., & Нечипоренко, К. В. (2021). Стратегії державних пріоритетів в контексті сценарного форсайту управління інноваційною економікою: моделювання науково-технічного та інтелектуального потенціалу. Агросвіт, (17), 3-9.
8. Зеленська, О., & Руснак, Д. (2024). Фінансові інструменти інноваційного розвитку туристичної інфраструктури в Україні. Проблеми і перспективи економіки та управління, (4 (40)), 257-266.

9. Орлова-Курилова, О. В. (2019). Генеза парадигми розвитку інноваційного підприємництва в національній економіці. Інтелект XXI, (1), 97-101.

10.Сергійчук, С. (2024). Сучасні виклики і перспективи для розвитку вітчизняного підприємництва в умовах війни і повоєнного відновлення. Економіка та суспільство, (63).

11.Орлова-Курилова, О. В., Березовський, Д. О., Пастернак, Л. Ф., & Рій, М. М. (2021). Державне управління інноваційним підприємництвом: регулювання оновлення інституціонального середовища та інвестиційного стимулювання в умовах Covid-19. Економіка та держава, (10), 20-23.

Лисенко Т.І.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
відділ фінансової політики,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

БАЗЕЛЬ III ТА БАНКІВСЬКА ЛІКВІДНІСТЬ У ПЕРІОД СИСТЕМНИХ ШОКІВ: КОМПРОМІС МІЖ СТАБІЛЬНІСТЮ ТА ГНУЧКІСТЮ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15753426>

Світова фінансова криза 2007–2009 років виявила критичні прогалини в управлінні ризиками ліквідності банків, що спонукало Базельський комітет з банківського нагляду (BCBS) до перегляду регуляторних принципів та запровадження Базель III – посиленого пакету заходів із підвищення капітальної адекватності, ліквідності та загальної стійкості банків. Основними інструментами регулювання ліквідності в рамках Базель III стали Liquidity Coverage Ratio (LCR) – норматив короткострокової ліквідності, та Net Stable Funding Ratio (NSFR) – норматив структурного фондування [2]. В умовах мирного часу ці показники слугують важливою запобіжною подушкою для зменшення ризиків втрати платоспроможності. Однак у періоди системних шоків – війни, пандемії, гіперінфляції – виникає питання: чи

не надмірною є жорсткість таких вимог, і чи не обмежують вони гнучкість банків у реагуванні на кризи?

Базель III формально орієнтований на стабільність. LCR вимагає від банків підтримувати обсяг високоліквідних активів, достатній для покриття чистих відтоків грошових коштів протягом 30 днів. NSFR, у свою чергу, гарантує наявність стійкого фондування в горизонті понад рік. Однак в умовах воєнної економіки, як в Україні після 2022 року, ці вимоги часто вступають у суперечність з практичною необхідністю швидко рефінансувати критичні галузі, забезпечити обіг готівки, підтримати тимчасово збиткові, але стратегічні підприємства.

У таких умовах жорстке дотримання нормативів ліквідності може призводити до консервації капіталу у високоліквідних і, на фоні кризи, високодохідних та безризикових активах (як-от державні облігації або депозитні сертифікати в НБУ) [1], в той час як реальний сектор потерпає від дефіциту кредитних ресурсів. Це створює ризик "регуляторного парадоксу" – коли дотримання правил формально підвищує стійкість банків, але фактично посилює фінансову нестабільність на макrorівні через поглиблення рецесії.

Під час війни змінюється структура ризиків: домінуючими стають політичний, інституційний та логістичний ризики, що не повністю враховані в методології розрахунку LCR чи NSFR. Наприклад, у перші місяці повномасштабного вторгнення в Україну відбулося різке зростання попиту на готівку, ускладнення міжбанківських операцій, тимчасова втрата банківської інфраструктури на окупованих територіях. Національний банк України був змушений впроваджувати тимчасові регуляторні послаблення, зокрема – дозволити тимчасове невиконання окремих нормативів, аби забезпечити ліквідність і не допустити паніки серед вкладників.

Подібну гнучкість демонстрували й інші країни у період COVID-19: Банк Англії, ЄЦБ та Федеральна резервна система тимчасово пом'якшували вимоги до LCR для збереження кредитної активності. Це дозволяє стверджувати, що Базель III не є догмою, а скоріше – рамковою архітектурою, у межах якої можливе калібрування стандартів відповідно до контексту.

Для країн, що перебувають у стані війни, гуманітарної катастрофи чи структурної перебудови після системного шоку, – як у випадку України після 2022 року – класичні стандарти ліквідності, встановлені Базель III

(LCR, NSFR), повинні застосовуватись з урахуванням принципу пропорційності [3]. Базельський фреймворк дозволяє національним регуляторам адаптувати вимоги до рівня розвитку фінансового ринку, структури ризиків та фази економічного циклу. В умовах високої невизначеності збереження банківської гнучкості є пріоритетом для забезпечення системної життєздатності економіки.

З цією метою доцільно:

- Адаптувати LCR та NSFR на період кризи або відновлення через механізм регуляторних «буферів»: дозволити тимчасове зниження нормативів до рівня, за якого зберігається платоспроможність, але вивільняється ліквідність для цільового рефінансування економіки. Наприклад, у разі мобілізаційних потреб або масового відтоку депозитів, допускається використання «базельських резервів» за умов подальшого плану їх відновлення.
- Використовувати макропруденційні та квазіфіскальні інструменти в координації з бюджетною політикою. Це включає:
 - державні гарантії для банків, які кредитують критичні галузі (сільське господарство, логістика, енергетика);
 - пільгові лінії рефінансування від центробанку;
 - субсидування частини процентної ставки з державного бюджету (як інструмент зниження ризику неплатежу та відновлення довіри).
- Послабити вимоги до формування резервів за кредитними ризиками, зокрема для позик, що підпадають під державне гарантування або підтримку. У мирний час банкам вимагається створення резервів відповідно до оцінки ймовірності дефолту (PD) та втрат при дефолті (LGD). Проте в умовах війни:
 - слід переглянути критерії визнання знецінення активів, враховуючи тимчасові фактори (наприклад, затримки з платежами через воєнні дії);
 - дозволити часткове або повне звільнення від резервування під окремі державні програми (аналог «0% risk weight» за державними облігаціями);

- уніфікувати класифікацію кредитів, гарантованих або субсидованих державою, в окрему категорію, яка дозволяє зниження регуляторного тиску.
- Запровадити сценарний підхід до управління ліквідністю з урахуванням:
 - ризиків втрати фізичного доступу до відділень та філій (окуповані або прифронтові території),
 - втрати зв'язку з позичальниками через мобілізацію або релокацію,
 - порушень логістики, постачання або інфраструктурної деградації (блекаути, дефіцит пального, знищення складів тощо).

У комплексі ці заходи дозволяють створити адаптивну модель банківського регулювання, де ліквідність, ризикові нормативи та підтримка кредитування узгоджуються з національними економічними цілями. Це також відкриває простір для синергії між центральним банком, міністерством фінансів та експортно-кредитними агентствами в розробці спільних антикризових фінансових продуктів (наприклад, програма портфельних гарантій з компенсацією ставок та часткового резервування).

Таким чином, за умов високого системного ризику, компроміс між регуляторною стабільністю та функціональною гнучкістю є не лише виправданим, а й необхідним для економічного виживання.

Література:

1. Корнєєв В., Забчук Г., Івашук О., Винник Т., Рудан В. Компаративний аналіз банківського кредитування підприємств України в умовах війни. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2024. № 6(59). С. 11–23. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptop.6.59.2024.4533>.
2. Basel Committee on Banking Supervision. *Basel III: International Framework for Liquidity Risk Measurement, Standards and Monitoring*. Basel : BIS, 2010. URL: <https://www.bis.org/publ/bcbs188.pdf>.
3. World Bank. *Resilience in Banking Systems in Conflict Zones: Case Study of Ukraine*. 2023.

Луговой П.І.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
відділ фінансової політики,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ ІНВЕСТИТОРІВ НА РИНКУ ОБІГОВИХ ФІНАНСОВИХ ІНСТИТУТІВ В УМОВАХ ПРАВОВОГО ЗБЛИЖЕННЯ З ЄС

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15753293>

Захист інвесторів є ключовим елементом функціонування будь-якої розвиненої фінансової системи. В умовах євроінтеграції Україна стикається з викликами щодо трансформації національного ринку обігових фінансових інститутів відповідно до європейських норм і стандартів. У тезах проаналізовано сучасні підходи до захисту прав інвесторів, окреслено європейське нормативне поле у цій сфері, а також розглянуто стан його імплементації в українському законодавстві.

Захист прав інвесторів виступає не лише фактором підвищення привабливості фінансових ринків, але й системною гарантією довіри до інститутів, що оперують на ринку капіталу. У країнах Європейського Союзу механізми такого захисту базуються на комплексному правовому регулюванні, передбаченому рядом директив та регламентів, які зобов'язують фінансові установи дотримуватися принципів прозорості, доброчесності, професійної етики та належного розкриття інформації. У цьому контексті особливого значення набуває Директива ЄС 2014/65/ЄС, відома як MiFID II, що є основоположною у сфері захисту інвесторів та функціонування ринків фінансових інструментів [1].

У межах процесу правового зближення з ЄС Україна розпочала реформування національного законодавства, яке має забезпечити відповідність вимогам європейського ринку. Одним із ключових етапів стало прийняття Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» у 2020 році, що передбачає низку механізмів регулювання діяльності учасників ринку, зокрема обігових фінансових інститутів — банків, інвестиційних компаній, страхових організацій, а також фондів колективного інвестування [2]. Однак попри нормативне

оновлення, на практиці існують численні ризики, що знижують рівень захищеності інвестора.

Серед ключових проблем українського ринку варто відзначити низький рівень фінансової грамотності серед населення, що обмежує здатність інвесторів приймати зважені рішення. До того ж, обмежена прозорість фінансових установ, недосконалість внутрішніх процедур розкриття інформації, відсутність культури управління конфліктами інтересів та слабкість судового захисту є чинниками, які стримують розвиток інституційної довіри. Крім того, інвестори в Україні фактично не мають доступу до ефективних механізмів компенсації втрат у разі банкрутства обігового фінансового інституту, що суттєво знижує привабливість вкладень на внутрішньому ринку [4].

У країнах ЄС система захисту інвестора функціонує на багаторівневій основі. Одним із базових принципів є обов'язкове розмежування інвесторів за рівнем їхньої обізнаності — на роздрібних, професійних та контрагентів-інституцій. Такий підхід дозволяє адаптувати обсяг наданої інформації та рівень захисту відповідно до потреб кожної категорії. Для роздрібних інвесторів передбачено найвищий рівень правових гарантій: від вимог до прозорості інвестиційного продукту, до обов'язку фінансового посередника діяти в найкращих інтересах клієнта [1].

Режим розкриття інформації згідно з MiFID II передбачає надання інвестору повної, достовірної та доступної інформації про фінансовий інструмент, його вартість, ризики, витрати та комісії, пов'язані з операцією. У межах цього регулювання також діє принцип «знай свого клієнта» (KYC), що зобов'язує фінансового посередника здійснювати оцінку відповідності продукту профілю клієнта. Ці положення формують основу прозорого та справедливого функціонування обігових фінансових інститутів [1].

В Україні елементи таких механізмів лише поступово впроваджуються. Наприклад, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР) посилила вимоги до ліцензування посередників та зобов'язала інститути фінансового ринку розкривати більше інформації про свою діяльність. Також почав діяти публічний реєстр ліцензованих компаній, що підвищує прозорість ринку. Однак, на сьогодні механізми перевірки відповідності фінансових продуктів профілю інвестора залишаються слабо розвиненими. Бракує також дієвої інфраструктури альтернативного врегулювання спорів між

інвесторами та посередниками, як це працює в ЄС через інституцію фінансового омбудсмена [3].

Додатковою проблемою є відсутність в Україні ефективної системи компенсації інвесторів, яка б покривала втрати в разі неплатоспроможності фінансового посередника. У Європейському Союзі подібна система працює через інвестиційні гарантійні фонди, які мають забезпечити повернення коштів інвестору в межах встановлених лімітів. Такий інструмент не лише підвищує рівень безпеки для дрібного інвестора, але й посилює загальну стабільність фінансової системи [1, 4].

У сфері гармонізації фінансового регулювання Україна стикається з подвійним викликом: з одного боку — необхідність імплементації європейських директив, з іншого — потреба врахування реального рівня розвитку внутрішніх фінансових інститутів. У цьому контексті важливим є не лише копіювання норм ЄС, а й створення відповідних інституційних умов для їхнього впровадження. Наприклад, створення повноцінного інституту фінансового омбудсмена, розвиток фінансової освіти серед населення, підвищення кваліфікації регуляторів та стимулювання відповідального корпоративного управління в самих обігових інститутах.

Не менш важливо забезпечити ефективний нагляд з боку держави. Роль Національного банку України та НКЦПФР має бути посилена як в частині превентивного моніторингу, так і в частині захисту прав інвесторів на етапі врегулювання конфліктних ситуацій. Важливо, щоб регулювання було не формальним, а дієвим, із чіткими механізмами відповідальності за порушення норм захисту прав інвестора [2, 3].

На завершення слід підкреслити, що повноцінний захист інвестора — це не лише питання нормативно-правових змін, а й питання довіри, культури, інституційної стійкості та спроможності держави забезпечити верховенство права у сфері фінансів. Без забезпечення цих передумов ринок обігових фінансових інститутів не зможе стати ефективним інструментом мобілізації внутрішніх інвестицій і відповідати стандартам фінансового простору ЄС.

Література:

1. Directive 2014/65/EU of the European Parliament and of the Council of 15 May 2014 on markets in financial instruments (MiFID II).

2. Закон України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» від 19.06.2020 № 738-IX.

3. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. Офіційні повідомлення та аналітичні матеріали. — 2023. — <https://www.nssmc.gov.ua>

4. OECD. Investor Protection in Capital Markets: Improving Transparency and Governance. OECD Publishing, 2022.

Мельник В.В.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
відділ фінансової політики,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

Біляннівський Р.П.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
відділ фінансової політики,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

ІНТЕГРАЦІЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ У ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПРОСТІР В УМОВАХ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15756332>

Майбутня повоєнна відбудова України буде відбуватись одночасно з інтеграцією нашої держави у європейське співтовариство. В цьому контексті актуальним стане питання приведення у відповідність до європейських стандартів всіх галузей національної економіки та забезпечуючих їх функціонування державних і недержавних інституцій. Враховуючи, що повоєнна відбудова потребуватиме значних фінансових ресурсів, першочерговий перехід на європейські стандарти має здійснити вітчизняна банківська система оскільки саме банки стануть основним джерелом залучення інвестиційних ресурсів для проведення фінансування відновлювальних заходів. В той же час, сучасний стан банківської системи України не дозволяє здійснити її швидку синхронізацію з банківською системою європейського співтовариства і вимагає певних інституційних

змін. Останні, для забезпечення максимізації своєї ефективності і синергетичності, мають бути здійснені на основі ґрунтовних результатів наукового пошуку в цій сфері. Відповідно потреба в проведенні наукових досліджень в окресленій сфері і визначає актуальність цієї роботи.

Проведений аналіз наукової літератури та емпіричних джерел, дозволяє зробити висновок, що на сьогодні існують ряд принципових розбіжностей між банківськими системами України та країн європейського співтовариства. До ключових з них, на наш погляд, необхідно віднести такі:

1. Неузгодженість вітчизняного законодавства з законами ЄС про платежі, банківські послуги та боротьбу з відмиванням грошей.

2. Банківська система ЄС, на відміну від вітчизняної, характеризується дієвим механізмом миттєвих платежів, що дозволяє проводити розрахунки в режимі реального часу, низькими відсотковими ставками за кредитами та стабільністю сплати відсотків за депозитами [1].

3. Недостатня капіталізація банків. Багато банків в Україні мають проблеми з недостатньою капіталізацією, що ускладнює їх можливості відповідати вимогам європейських стандартів щодо капіталу та фінансової стійкості, адже недостатній рівень капіталу у банківській системі може мати наступні наслідки [2]:

- небезпека для фінансової стійкості – банки з низьким рівнем капіталу можуть бути менш стійкими до фінансових стресів, таких як економічні кризи або збитки від неплатоспроможних клієнтів;

- обмеження у розширенні бізнесу – банки з обмеженими капіталовкладеннями можуть мати обмежені можливості для розширення своєї діяльності, надання нових послуг та залучення більшої клієнтської бази;

- збільшення ризиків – недостатній капітал збільшує ризик вкладників та клієнтів, оскільки банк може мати обмежені можливості відшкодувати збитки;

- негативний вплив на довіру. Недостатній рівень капіталу може вплинути на довіру до банківської системи загалом, оскільки це може розглядатися як ознака фінансових проблем та нестабільності.

Як бачимо перелічені вище факти свідчать про наявність ряду суттєвих проблем які ускладнюють інтеграцію банківської системи України у європейський простір. Нині наука напрацювала ряд ґрунтовних підходів, практична реалізація яких забезпечить безболісну інтеграцію банківської системи України до банківської системи

європейського співтовариства. Серед них, ми вважаємо за доцільне зосередити увагу на наступних [3]:

1. Підвищення рівня стабільності та стійкості завдяки впровадженню стандартів Базель III.

2. Покращення рівня прозорості та довіри для банківських стейкхолдерів.

3. Захист прав споживачів, зокрема через дотримання європейських вимог GDPR (загальний регламент захисту даних) щодо конфіденційності персональних даних в банках, що підвищує рівень захисту клієнтів і допомагає запобігати зловживанням із боку банків.

4. Вдосконалення управління ризиками.

5. Підтримка інновацій та сталого розвитку.

Окрім перелічених вище, ми хотіли б відзначити, що інтеграції банківської системи України в європейський простір, з урахуванням специфіки викликів повоєнної відбудови, сприятиме запровадження зовнішнього моніторингу інституційних трансформацій та недопущення політичного впливу на функціональну діяльність банків на всіх рівнях (так звана деолігархізація банківської системи).

Резюмуючи викладене відзначимо, що банківська система України вже здійснила вагомую трансформацію на шляху до інтеграції у європейське співтовариство, але враховуючи її специфіку та особливості повоєнної відбудови, необхідним є швидка реалізація ряду інституційних змін, шлях здійснення яких представлений в цій роботі.

Література:

1. Скриль В.В., Глушко А.Д. Розвиток банківської системи України в умовах євроінтеграційних процесів. URL: <https://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/PoltNTU/12657/1/> (Дата звернення: 05.06.2025).

2. Громов І.Л. Особливості та проблеми функціонування банківської системи України в період переходу на європейський стандарт. URL: <https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/9764/%D0%93%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D0%B2%20I..pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Дата звернення: 05.06.2025).

3. Онопрієнко Ю.Ю. Стратегічні напрями модернізації банківської системи України: досвід країн ЄС. Економічна наука. URL: DOI: 10.32702/2306-6814.2024.23.151 (Дата звернення: 05.06.2025).

Овсянніков І.А.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
відділ фінансової політики,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

Пузирьов С.О.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
відділ аналізу і прогнозування міжнародної торгівлі,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

ФІНАНСОВА СТРАТЕГІЯ АНТИКРИЗОВОГО ІННОВАЦІЙНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНТЕГРОВАНІХ СТРУКТУР

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15753010>

Сучасні економічні реалії характеризуються високим ступенем нестабільності, що обумовлює потребу в адаптивних управлінських рішеннях, здатних забезпечити довгострокову стійкість та ефективність функціонування підприємницьких об'єднань. В умовах ускладненого зовнішнього середовища фінансова стратегія постає як ключовий інструмент, що не лише координує внутрішні потоки ресурсів, але й спрямовує їх на збереження конкурентоспроможності в ситуаціях кризи. Інтегровані структури, які об'єднують низку бізнес-одиниць у спільну систему управління, вимагають особливо гнучкого стратегічного підходу, що враховує взаємозалежність процесів, синергію капіталів і багатовекторність ризиків. Антикризове управління в межах таких структур не обмежується оперативним реагуванням на зовнішні виклики. Воно потребує стратегічної фінансової архітектури, яка базується на прогнозуванні сценаріїв розвитку, оптимізації вартості фінансування, підвищенні ефективності управління активами та реструктуризації потоків ресурсів відповідно до змін економічного контексту. Особливу роль у цьому процесі відіграють інновації, які не зводяться виключно до технологічного оновлення, а виступають як підґрунтя нових управлінських моделей, цифрових рішень і механізмів взаємодії між елементами інтегрованої системи.

Відновлення функціональної цілісності бізнесу в умовах кризових збурень залежить від здатності до стратегічного переосмислення фінансової політики, в основі якої мають бути закладені принципи гнучкості, адаптивності, мультивекторного прогнозування і відповідності загальноорганізаційній місії. Ефективне інноваційне управління, що ґрунтується на інтеграції фінансової стратегії з антикризовими пріоритетами, створює основу для збереження ринкових позицій, мінімізації втрат і формування довгострокового потенціалу зростання. Фінансова стратегія у таких умовах набуває рис не лише інструментального компонента, а й інституційної рамки, в межах якої формуються нові підходи до корпоративного управління, внутрішнього контролю та прозорості прийняття рішень. Її реалізація в інтегрованих структурах потребує міжфункціональної координації, розвитку фінансової культури та переходу до цифрових систем аналізу і прогнозування, здатних оперативно транслювати дані у стратегічні сценарії. Саме тому стратегічне фінансове управління в умовах кризи перестає бути реактивною функцією, а стає драйвером відновлення та інституційного оновлення корпоративних систем. Економічна дестабілізація, яка супроводжується руйнуванням усталених зв'язків між суб'єктами ринку, вимагає концептуального оновлення механізмів управління в об'єднаних корпоративних системах. Формування стратегічних фінансових орієнтирів у таких умовах не може відбуватися в межах стандартних алгоритмів планування. Розв'язання проблем виживання та конкурентного відновлення інтегрованих підприємницьких структур потребує впровадження рішень, здатних не лише стабілізувати фінансові потоки, але й створити інфраструктуру внутрішніх змін, яка б забезпечувала перехід до стійкої моделі розвитку [1-5].

Післякризове управління фінансовими ресурсами передбачає, насамперед, переоцінку наявного потенціалу підприємства, його структурних взаємозв'язків, а також здатності генерувати внутрішню вартість за умов зовнішнього тиску. Інноваційність полягає у використанні нових форм партнерств, нетрадиційних інструментів фінансування, цифрових платформ для стратегічної аналітики й децентралізованих моделей прийняття рішень, де стратегія формується як динамічна конструкція, що враховує мінливість середовища. Фінансова складова в інтегрованих структурах є не лише індикатором

ефективності, а й засобом стабілізації функціонального балансу між центрами прибутку та витрат. У такій архітектурі критично важливими стають навички передбачення макроекономічних змін, управління фінансовими ризиками через інноваційні метрики та створення механізмів адаптивного бюджетування. Особливий акцент робиться на формуванні нової фінансової поведінки, що базується на цінностях довіри, відповідальності, цифрової компетентності та стратегічної прозорості [4-8].

В умовах функціонування складних систем управління, до яких належать інтегровані структури, фінансова стратегія виконує функцію інтегратора ресурсних, організаційних та інтелектуальних потоків. Її ефективність визначається не лише точністю фінансового аналізу, але й здатністю до вчасного реагування на зміни в контексті міжгалузевих і транснаціональних впливів. Таким чином, сучасне бачення стратегічного управління в об'єднаному бізнес-середовищі передбачає не механічне складання бюджетів, а побудову адаптивного фінансового простору, в якому інновації – не виняток, а норма.

Фінансова стратегія в умовах функціонування інтегрованих структур після кризових збурень виступає не лише інструментом ресурсного управління, а й стратегічним вектором відновлення, стабілізації та розвитку. У контексті антикризового інноваційного управління вона набуває функції адаптивного механізму, що поєднує гнучкість рішень, цифрову трансформацію процесів та відкритість до інституційного оновлення. Ефективність фінансової стратегії в інтегрованих корпоративних системах залежить від здатності балансувати між короткотерміновим реагуванням і довгостроковим цілепокладанням, одночасно забезпечуючи координацію між автономними елементами структури. Інноваційне управління, орієнтоване на стійкість, сприяє формуванню нової фінансової культури, в якій глибокий аналіз, стратегічне бачення та цифрова гнучкість зливаються в єдиний управлінський контур. У результаті такого підходу фінансова стратегія стає засобом підвищення стійкості бізнесу до зовнішніх викликів і водночас основою для формування середовища економічного зростання в умовах високої невизначеності.

Література:

1. Гнатенко, І. А., Попова, Ю. М., Бачкір, І. Г., & Нечипоренко, К. В. (2021). Стратегії державних пріоритетів в контексті сценарного форсайту управління інноваційною економікою: моделювання науково-технічного та інтелектуального потенціалу. *Агросвіт*, (17), 3-9.
2. Таран-Лала, О. М., Зось-Кіор, М. В., & Андрусенко, М. М. (2020). Імідж підприємства як фактор впливу на його конкурентоспроможність. *Агросвіт*, (7), 18-22.
3. Зось-Кіор, М. В. (2020). Оцінка персоналу організації в системі корпоративного тайм-менеджменту. *Економічний форум*, 1(3), 57-63.
4. Пузирьова, П. В., & Ковальська, Ю. Г. (2012). Теоретичні аспекти фінансових інвестицій, їхні особливості, форми та стратегічні напрями. *Формування ринкових відносин в Україні*, (6), 83-86.
5. Гнатенко, І., Бебко, С., Євсейцева, О., Шіковець, К., Квіта, Г., & Зось-Кіор, М. (2024). Кон'юнктурний аналіз ринку відновлюваних джерел енергії України в контексті змін фінансових та економічних процесів. *Financial and credit activity problems of theory and practice*, 5(58), 446-459.
6. Пузирьова, П. В. (2020, December). Теоретико-методичні аспекти оцінювання інноваційного потенціалу як інтегрованої системи інноваційного розвитку підприємства. In *Advancing in research and education: abstracts of XII International scientific and practical conference*, La Rochelle, France (pp. 116-122).
7. Гнатенко, І. (2021). Сучасні управлінські та інформаційно-безпекові підходи формування інноваційного кластерного угруповання в умовах COVID-19 на засадах сталості, децентралізації та євроінтеграції. *Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації*, (1-2), 68-77.
8. Пузирьова, П. В., & Синиця, С. В. (2023). Актуалізація інформаційних технологій як чинника розвитку та підтримки смарт-економічних процесів в інноваційній сфері. In *Проблеми інтеграції освіти, науки та бізнесу в умовах глобалізації*. Київський національний університет технологій та дизайну.

Остапець О.В.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
відділ фінансової політики,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

ЗАЛУЧЕННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ДЛЯ ПОКРИТТЯ БЮДЖЕТНОГО ДЕФІЦИТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15753057>

Складні економічні виклики, з якими стикається Україна в умовах воєнного стану, обумовлюють різку необхідність постійного фінансування зростаючих бюджетних потреб. Триваюча збройна агресія суттєво впливає на державний бюджет, спричиняючи значний дефіцит, що вимагає негайного пошуку ефективних механізмів залучення фінансових ресурсів. У цей кризовий період забезпечення фінансової стабільності стає пріоритетом, адже недостатність бюджетних надходжень загрожує соціальним програмам, обороноздатності та відновленню економіки. Водночас воєнний стан ускладнює традиційні джерела фінансування, змушуючи шукати альтернативні шляхи, які б відповідали сучасним реаліям та сприяли сталому розвитку країни. Дослідження цієї проблеми набуває особливої ваги в контексті необхідності адаптації фінансової політики до умов невизначеності та забезпечення довгострокової стабільності національної економіки.

Під фінансуванням бюджету згідно чинного українського законодавства розуміють: «надходження та витрати бюджету, пов'язані із зміною обсягу боргу, обсягів депозитів і цінних паперів, кошти від приватизації державного майна (щодо державного бюджету), зміна залишків бюджетних коштів, які використовуються для покриття дефіциту бюджету або визначення профіциту бюджету» [1]. Серед джерел з яких залучають фінансування дефіциту бюджету слід виокремити:

емісійне фінансування дефіциту – це метод покриття бюджетного дефіциту шляхом емісії додаткової грошової маси центральним банком, що може призвести до інфляційного тиску в економіці;

податкові джерела покриття дефіциту – включають підвищення ставок податків або введення нових зборів для збільшення бюджетних надходжень, що дозволяє частково компенсувати дефіцит;

секвестр бюджету – це процедура скорочення державних витрат у пропорційному або вибіркового порядку для збалансування бюджету, що може вплинути на соціальні програми;

продаж бюджетних активів – передбачає реалізацію державних об'єктів нерухомості чи іншого майна для залучення коштів, що допомагає покрити дефіцит без залучення позик;

внутрішні позики держави – здійснюються через випуск облігацій внутрішньої позики для залучення коштів від громадян та бізнесу, забезпечуючи фінансування дефіциту на внутрішньому ринку;

зовнішні позики держави – включають залучення фінансових ресурсів від міжнародних організацій чи іноземних урядів, що є важливим інструментом у кризові періоди, зокрема в період воєнного стану;

безоплатна допомога – це надання грантів або гуманітарної підтримки від іноземних держав чи міжнародних партнерів, що дозволяє частково компенсувати дефіцит без зобов'язань повернення.

Досліджуючи використання цих джерел Вергелюк Ю. обґрунтовує, що найбільш прийнятним є використання ринкових джерел. Ознаки ринковості, на її думку, притаманні внутрішнім та зовнішнім позикам [2]. Об'єктивним є часте використання саме цих джерел для фінансування бюджетних потреб в умовах дефіциту.

Аналізуючи методи покриття дефіциту державного бюджету, Паєнтко Т. розрізняє залучення ресурсів через фінансовий ринок та державні позики, зазначаючи, що використання фінансового ринку є менш проблемним порівняно з іншими підходами, адже дозволяє отримувати кошти на основі ринкових умов [3].

Основним проявом залучення фінансових ресурсів з використанням зовнішніх джерел та внутрішніх позик стає причиною появи державного боргу. В цьому руслі Ганцяк М. розглядає ринок державного боргу, що є сегментом фінансового ринку, де здійснюється залучення необхідних фінансових ресурсів для фінансування дефіциту державного бюджету [4].

Основною метою залучення фінансових ресурсів на ринку державного боргу є забезпечення покриття дефіциту державного бюджету, зокрема виконання його видаткової частини. У процесі

управління державним боргом операції з обслуговування та погашення заборгованості за попередніми кредитними угодами підпорядковані виконанню видаткових зобов'язань бюджету, зокрема фінансуванню захищених статей. Фінансові інструменти, що застосовуються для залучення ресурсів на ринку державного боргу, поділяються на сек'юритизовані та несек'юритизовані: перші пов'язані з емісією цінних паперів (облігацій, нот, векселів тощо), тоді як другі охоплюють міждержавні кредити, позики від міжнародних фінансових організацій, а також приватних і інституційних кредиторів. Серед ключових функцій залучення цих ресурсів вирізняють функцію фінансування, регулювання, стимулювання та перерозподілу [5].

Для економіки України проблема бюджетного дефіциту стала особливо гострою з початком повномасштабної військової агресії РФ, що призвело до значного зростання витрат на оборону та соціальні потреби. Водночас бюджетні надходження суттєво зменшилися через масовий виїзд працездатного населення за кордон, часткове припинення роботи підприємств та окупацію значної частини територій [6].

У контексті воєнного стану структура процесу залучення фінансових ресурсів для покриття бюджетного дефіциту в Україні зазнала суттєвих трансформацій, адаптуючись до нових економічних реалій та підвищених потреб національної безпеки. Якщо традиційні джерела, такі як емісійне фінансування, податкові надходження, внутрішні та зовнішні позики, секвестр бюджету чи продаж активів, залишалися в обігу, їхня роль зазнала переосмислення через обмеження внутрішнього ринку та зростання ризиків. Водночас особливе значення набула міжнародна фінансова допомога, що стала одним із ключових інструментів стабілізації бюджетного дефіциту. Ця допомога, надавана країнами-партнерами та провідними світовими організаціями, такими як МВФ, Світовий банк чи Європейський Союз, не лише забезпечує додаткові ресурси, але й сприяє зміцненню макроекономічної стійкості, підтримці соціальних програм та фінансуванню критичних витрат, що робить її невід'ємною складовою сучасної фінансової стратегії України в умовах війни.

Таким чином, аналіз механізмів залучення фінансових ресурсів для покриття бюджетного дефіциту в умовах воєнного стану в Україні підкреслює необхідність адаптації традиційних джерел фінансування до нових викликів. Міжнародна допомога від партнерів та організацій

відіграє ключову роль у стабілізації економіки, доповнюючи внутрішні інструменти, такі як позики та емісія. Зростання державного боргу вимагає вдосконалення фінансової стратегії, спрямованої на зміцнення ринкових механізмів та поглиблення міжнародної співпраці для забезпечення економічної стійкості.

Література:

1. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 No 2456-VI зі змінами та доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>
2. Вергелюк Ю. Ю. Використання ринкових джерел фінансування дефіциту державного бюджету в Україні. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: науковий журнал. Острог : Вид-во НаУОА, березень 2022. No 24(52). С. 84–89. DOI: [http://doi.org/10.25264/2311-5149-2022-24\(52\)-84-89](http://doi.org/10.25264/2311-5149-2022-24(52)-84-89)
3. Паєнтко Т. В. Інституціональна природа дефіциту бюджету та державного боргу в Україні. Економіка промисловості. 2013. No 1–2 (61–62). С. 181–187. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/econpr_2013_1-2_25.pdf
4. Ганцяк М. О. Ринок державного боргу та інструменти фінансування дефіциту бюджету. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: науковий журнал. Острог : Вид-во НаУОА, вересень 2020. No 19(47). С. 80–85. DOI: [https://doi.org/10.25264/2311-5149-2020-19\(47\)-80-85](https://doi.org/10.25264/2311-5149-2020-19(47)-80-85)
5. Ганцяк М. О. Залучення фінансових ресурсів на ринку державного боргу України: дис. ... д-ра філософії : 072 / М. О. Ганцяк. - Чернівці, 2023. - 285 с.
6. Буряченко, А., Болдова, А., & Москаленко, Н. (2023). Фінансування дефіциту державного бюджету: маневреність у контексті управління державним боргом. Економіка та суспільство, (53). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-31>

Руденко Р.М.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
відділ аналізу і прогнозування міжнародної торгівлі,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ІНВЕСТИЦІЙНОГО КАПІТАЛУ В УКРАЇНІ В ПЕРІОД ВОЄННОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15751528>

Воєнна нестабільність як екстремальний фактор ризику створює значні виклики для економічного розвитку держави. В умовах збройного конфлікту інвестиційна діяльність стикається з підвищеною невизначеністю, що суттєво впливає на рішення інвесторів та динаміку капіталовкладень. Україна, опинившись у стані затяжної війни, змушена розробляти інноваційні підходи до збереження інвестиційного потенціалу та забезпечення довіри до свого ринку. Механізми захисту інвестиційного капіталу стають ключовими інструментами економічної стабілізації та післякризового відновлення.

Правова природа інвестиційної діяльності передбачає наявність гарантій безпеки вкладень. У мирний час ці гарантії обумовлюються стабільною регуляторною політикою, доступом до інфраструктури та передбачуваністю ділового середовища. Воєнні умови руйнують усталені механізми і вимагають пошуку нових рішень, які дозволяють підтримувати довіру інвесторів, не знижуючи при цьому функціональної спроможності державних інституцій. Формування ефективної системи захисту капіталу потребує комплексного підходу, що охоплює як юридичні, так і фінансові, організаційні та міжнародні складові.

Одним із важливих напрямів є укладання міжнародних угод, які передбачають двосторонній або багатосторонній захист інвестицій. Україна активно співпрацює з міжнародними організаціями для забезпечення доступу до механізмів, які дозволяють інвесторам звертатися до арбітражу у разі порушення їхніх прав. Такі угоди створюють базу для взаємного визнання стандартів захисту та формують правове поле, в якому інвестор відчуває більшу впевненість

навіть в умовах високих ризиків. На внутрішньому рівні необхідно формувати механізми компенсації втрат, пов'язаних із пошкодженням або знищенням активів внаслідок воєнних дій. Зазначене може реалізовуватися через державні гарантії, спеціальні страхові програми або фонди відшкодування. Участь держави як гаранта надає сигнал ринку про її готовність нести відповідальність за підтримку інвестиційного клімату навіть у найскладніших умовах. Такі підходи потребують прозорої нормативної бази, яка передбачатиме чіткі умови компенсацій, процедури оцінювання збитків і строки виплат [1-2].

Проблематика страхування інвестицій в умовах воєнного ризику вимагає спеціалізованих рішень, адаптованих до реалій збройного конфлікту. Традиційні страхові продукти не охоплюють бойові дії як страхову подію, що робить необхідним створення окремих програм у співпраці з міжнародними страховими структурами та фондами розвитку. Участь таких організацій як MIGA, OPIC чи міжнародних донорів дозволяє збільшити обсяг гарантованих інвестицій і розширити доступ до фінансування проєктів у зонах підвищеного ризику.

Особливе значення має роль інституційного середовища. Ефективна взаємодія між органами державної влади, фінансовими інституціями та приватним сектором є умовою для запуску комплексних механізмів захисту інвестора. Необхідно створити єдину платформу обміну інформацією, прискорення процедур реєстрації та відшкодування, а також механізмів моніторингу та нагляду. Такий підхід формує не лише інфраструктуру захисту, а й сприяє підвищенню рівня інституційної довіри, що є критично важливим фактором для міжнародного капіталу.

Законодавча адаптація повинна враховувати особливості форс-мажорних обставин, пов'язаних із війною. Розширення правового інструментарію, запровадження спеціальних правових режимів, а також розробка нормативних актів, які визначають статус інвестора в умовах бойових дій, дозволяють врегулювати спірні ситуації та знизити юридичну невизначеність. Гнучкість законодавства, що супроводжується прозорістю його застосування, формує позитивний сигнал для учасників ринку. Економічна безпека є поняттям, що охоплює і здатність держави зберігати інвестиційний капітал у кризових умовах. У цьому сенсі механізми захисту є не лише інструментами страхування, а й складовими державної стратегії

відновлення. Вони мають забезпечувати не лише збереження вкладень, а й стимулювати продовження інвестиційної діяльності в секторах, що є критично важливими для стійкості економіки. Роль держави полягає у створенні умов, за яких інвестор бачить перспективу навіть у період найвищої нестабільності. Довгострокова ефективність захисних механізмів залежить від здатності економіки інтегрувати воєнні ризики у загальну модель планування. Важливим стає перехід від реактивної до проактивної моделі управління ризиками, яка базується на стратегічному прогнозуванні, багаторівневому аналізі загроз і мобілізації ресурсів. Інвестиційна політика, що враховує подібний підхід, дозволяє забезпечити адаптацію економіки до екстремальних умов без втрати її динамізму [2-3].

Післявоєнна відбудова має спиратися на досвід захисту інвестицій, накопичений у найгостріші періоди конфлікту. Він дозволяє формувати інституційну пам'ять, яка стане основою для майбутньої політики економічного розвитку. Інструменти, розроблені у відповідь на воєнні виклики, можуть бути переорієнтовані на більш широку практику управління ризиками, створюючи фундамент для довготривалого зростання. Таким чином, захист інвестицій набуває значення не лише економічного, а й стратегічного ресурсу держави.

Література:

1. Дергачова, В. В., & Васянович, А. О. (2025). Управління інвестиційно-інноваційною діяльністю підприємств в умовах воєнного стану. Підприємництво та інновації, (34), 119-124.
2. Додик, Р. Р. (2024). Проблеми та перспективи розвитку банківського сектору на сучасному етапі. Академічні візії, (31).
3. Verheliuk, Y., & Brutskyi, Y. (2024). Інституційні основи організації фондового ринку України. Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій, 2(14), 295-303.

Терещенко А.О.
*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
відділ фінансової політики,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БІРЖОВОГО РИНКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15752909>

Наявність організованого, ефективного та прозорого ринку збуту є критично важливим для будь-якої галузі економіки, оскільки це забезпечує стабільний попит, прогнозованість цін та зниження трансакційних витрат. Ефективний ринок збуту сприяє оптимізації ланцюгів постачання, підвищенню конкурентоспроможності виробників та залученню інвестицій. З огляду на ключову роль сільського господарства в економіці України, забезпечення доступу до ринків збуту є стратегічним пріоритетом, що сприяє економічній стабільності, продовольчій безпеці та інтеграції країни у глобальні торговельні мережі.

Аграрні біржі відіграють важливу роль у формуванні організованого ринку збуту, забезпечуючи прозорість ціноутворення, стандартизацію торговельних операцій та доступ до широкого кола покупців. Вони дозволяють мінімізувати ризики, пов'язані з нестабільністю цін, та сприяють укладанню довгострокових контрактів, що є особливо важливим для аграрного сектору. Крім того, аграрні біржі створюють платформу для взаємодії між виробниками, переробниками та експортерами, сприяючи підвищенню ефективності ринку.

Аграрні біржі виступають своєрідними посередниками, що забезпечують ефективне просування та продаж сільськогосподарської продукції. З точки зору забезпечення інтересів споживачів та виробників аграрна біржа являє собою модель в якій незалежні оптові структури вибудовують цілі мережі збуту, що виявляється досить ефективним та вигідним для задоволення зазначених потреб. Також біржова торгівля значною мірою впливає на формування реальних ринкових цін, страхування торговельних операцій, укріплення взаємозв'язків між виробниками та споживачами та в цілому позитивно

відображається на активності спрямування фінансових потоків у сільське господарство. Аграрна біржа – це один з видів товарних бірж та водночас самостійний системоутворюючий елемент інфраструктури оптової торгівлі товарами сільського господарства.

Можна виділити ряд особливостей притаманних біржовій торгівлі сільськогосподарської продукції:

- продаж здійснюється в чітко визначених часових проміжках;
- торгівля є уніфікованою, як стосовно кількості, так і стосовно якості товарів;
- реалізація товарів, що не представлені фізично під час торгівлі;
- торгівля здійснюється на основі чітко визначених методів та принципів;

продаж товарів відповідно до публічно зафіксованих цін на товари гарантує рівний доступ усіх учасників біржі до необхідної інформації.

Функціонування бірж сприяє спрощенню та прискоренню процесу купівлі-продажу товарів, забезпечує швидший обіг капіталу, а також зменшує витрати на обіг і трансакційні витрати. Через товарні біржі реалізуються види сільськогосподарської продукції, які вважаються гомогенними, тобто однорідними та репрезентативними, і завдяки чіткому опису можуть бути достатньо стандартизованими. Зокрема, це зернові культури, соєві боби, цукор, бавовна, кава, чай та деякі інші товари. Завдяки цьому характеристики таких товарів заздалегідь відомі сторонам, що дозволяє здійснювати їх продаж за зразками та стандартами без представлення у фізичній формі перед укладенням угоди. Біржа відіграє ключову роль у забезпеченні планомірного функціонування економіки товаровиробника.

Відповідно, аграрні біржі відіграють важливу роль в економіці країни та окремої галузі, що дозволяє виокремити функції аграрних бірж (табл. 1). Представлені у таблиці функції характеризують аграрні біржі найбільш в загальній площині.

Однак, українські науковці справедливо виокремлювали й інші більш специфічні функції [1]: «організація біржових торгів; формування ринкових цін на продукцію сільського господарства; вивчення кон'юнктури ринку; надання консультаційних та біржових послуг, пов'язаних з діяльністю біржі чи Аграрного фонду; участь у інформуванні, навчанні працівників Біржі з метою підвищення їх кваліфікації; випуск рекламної продукції щодо діяльності Аграрної біржі».

Функції аграрних бірж

Функція	Характеристика
Забезпечення цінової прозорості	Визначення ринкових цін
Стандартизація продукції	Уніфікація якості товарів
Укладання контрактів	Довгострокові угоди за зразками
Хеджування ризиків	Захист від цінових коливань
Сприяння експорту	Доступ до міжнародних ринків
Оптимізація обігу капіталу	Прискорення фінансових потоків

Джерело: побудовано автором.

Біржова торгівля сільськогосподарською продукцією відіграє роль одного з ключових елементів і водночас слугує показником розвиненості аграрного ринку. На цьому ринку товарна біржа є центральним суб'єктом та важливою частиною інфраструктури. В Україні започаткування організованого аграрного ринку розпочалося у 2005 році з створення державної Аграрної біржі, ініціатором якої виступив Кабінет Міністрів України через Аграрний фонд. Хоча на цю біржу покладалися функції впорядкування та стимулювання діяльності організованого аграрного ринку, включно з укладанням біржових угод, торгівлею товарними деривативами та проведенням розрахунково-клірингових операцій, ці завдання так і не були успішно виконані [2].

В Україні частково сформовано нормативно-правове підґрунтя розвитку організованого ринку сільськогосподарської продукції. Його основу становлять Закони: «Про товарні біржі», «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки», «Про аграрні ноти», «Про державну підтримку сільського господарства України». Втім, торгівля сільськогосподарськими товарами на аграрних біржах України не набула достатнього рівня розвитку, а Аграрна біржа, на яку поклались функції активізації біржової торгівлі сільськогосподарськими товарами, не реалізувала зазначених функцій [3].

В той же час аграрні біржі широко використовуються у світі як інструмент організації торгівлі сільськогосподарською продукцією. Наприклад, Чиказька товарна біржа (CME Group) є однією з найбільших платформ для торгівлі ф'ючерсами на зернові, олійні культури та інші аграрні товари, що дозволяє учасникам хеджувати цінові ризики. У Європі біржа Euronext відіграє ключову роль у торгівлі

пшеницею та іншими культурами, забезпечуючи прозорий механізм ціноутворення. У Бразилії біржа ВЗ (Brasil Bolsa Balcao) активно використовується для торгівлі соєю та кукурудзою, підтримуючи експортно-орієнтовану аграрну економіку. Ці приклади демонструють глобальну значущість аграрних бірж для стабільності та розвитку сільськогосподарських ринків.

Підсумовуючи вищевикладене, можна констатувати, що розвиток біржового ринку сільськогосподарської продукції в Україні має значний потенціал для підвищення ефективності аграрного сектору та інтеграції в глобальні ринки. Незважаючи на наявність нормативно-правового підґрунтя та історичні спроби створення Аграрної біржі, її повноцінне функціонування досі не реалізовано, що гальмує прогрес. Водночас міжнародний досвід, зокрема діяльність Чиказької біржі та Euronext, свідчить про важливість аграрних бірж для стабілізації цін і підтримки експорту, що може слугувати орієнтиром для подальших реформ в Україні. Євроінтеграційний вектор розвитку України передбачає тісну співпрацю з європейськими біржами, що робить необхідним розвиток таких бірж в Україні для забезпечення конкурентоспроможності та гармонізації з європейськими стандартами.

Література:

1. Про створення Аграрної біржі: Постанова КМУ від 26.02.2005 №1285. Офіційний вісник України. 2005. № 52. ст. 410. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1285-2005-%D0%BF#Text>
2. Терещенко А.О. Особливості реалізації сільськогосподарських товарів на біржовому ринку. Формування ринкових відносин в Україні. 2024. №11 (282). С. 106-113. URL: <https://ndiime.org.ua/wp-content/uploads/2025/02/11-282-2024.pdf#page=106>
3. Козловський С.В., Довгалюк Ю.С., Педоренко О.П., Зубленко В.І., Сегеда О.О. Аграрна біржа України: становлення, сучасний стан та перспективи розвитку в умовах воєнного стану. Ефективна економіка. 2024. №6. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.6.19>

Фомов Д.О.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
відділ фінансової політики,*

ЦИФРОВІ ІННОВАЦІЇ У БАНКІВСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15752832>

Цифровізація банківських послуг активно розвивається у світі незалежно від рівня економічного розвитку країн, оскільки технології стали невід’ємною частиною суспільного життя. У банківському секторі швидко впроваджуються сучасні фінансові технології, які трансформують не лише онлайн-сервіси, а й саму модель банкінгу. Цифрова трансформація змінює підходи до надання послуг, орієнтуючись на нові потреби клієнтів, що вимагає аналізу змін ринкової кон’юнктури під впливом глобальних трендів. Для України це особливо актуально через необхідність адаптації до мінливих ринкових умов та прискорення цифровізації банківських послуг. Банки мають активно застосовувати цифрові рішення та розширювати формати традиційних послуг, синхронізуючись із глобальними ринками, щоб забезпечити конкурентні переваги та розширити клієнтську базу.

У контексті глобалізації фінансові технології суттєво впливають на трансформацію економік, створюючи нові перспективи для їх розвитку та адаптації. В умовах швидкозмінного середовища, особливо з урахуванням викликів в Україні, впровадження фінансових інновацій стає критично важливим. Фінтех розширює доступ до фінансових ресурсів, стимулює підприємництво, оптимізує бізнес-процеси та сприяє припливу інвестицій [1].

Впровадження цифрових інновацій у банківську діяльність – лише початковий етап, що передує цифровізації банківської діяльності, яка сьогодні має місце. Втім, процеси цифровізації настільки глибоко проникли у банківські сервіси, що змінюють всю концепцію банківської діяльності та визначають її цифрову трансформацію (рис. 1).

Рис. 1. Етапи процесу цифрової трансформації

Джерело: побудовано автором.

Науковці акцентують увагу, що основним рушієм впровадження цифрових фінансових інновацій у банківську діяльність є комерційні міркування. Ключовим мотивом появи інновацій у банківській сфері, як і в інших секторах економіки, є прагнення до отримання прибутку. Однак передумови для впровадження банківських інновацій формуються насамперед змінами у зовнішньому середовищі. Провідним інституційним чинником, що впливає на розробку та впровадження таких інновацій, є система регулювання банківської діяльності в країні, а також законодавча база, що визначає функціонування інших фінансових ринків.

Деякі науковці все ж звертають і на інші аспекти необхідності впровадження інновацій в банківську діяльність, зокрема Вовчак О. наголошує на необхідності утримання своїх клієнтів та конкурентних позицій, що в кінцевому підсумку зобов'язує банки впроваджувати інноваційні технології. Також це дозволяє підвищувати продуктивність праці, зменшувати витрати, ефективно управляти ресурсами. В кінцевому підсумку ж зазначені заходи дають змогу збільшити прибуток на посилити конкурентоспроможність банківської установи. В глобальному сенсі процеси цифровізації сприяють сталому розвитку банківської діяльності [2].

Погоджуємось з думками Карліна М., Шматковської Т. та Борисюк О., які всю площину впровадження банківських інновацій розділили на два основні напрями [3]:

1. Інновації, спрямовані на впровадження новітніх технологій у систему безпосереднього банківського обслуговування, що охоплюють встановлення платіжних терміналів, банкоматів, а також створення «розумних» відділень, які функціонують без участі персоналу.

2. Новаторські розробки у сфері програмного забезпечення та онлайн-додатків, які дозволяють клієнтам банків використовувати різноманітні пристрої та гаджети для доступу до банківських послуг у режимі реального часу.

Банки, як ключовий елемент фінансової системи, одними з перших зіткнулися з можливостями та викликами, пов'язаними з інтеграцією цифрових технологій. У цьому контексті важливим є аналіз

впливу цифрової трансформації на банківські ризики, особливо з макроекономічної перспективи, оскільки зростання цих ризиків може спричинити фінансові кризи. Думки науковців щодо впливу цифровізації на банківські ризики розділяються: одні дослідження вказують на їх зростання, інші – на зменшення. Основні аргументи на користь позитивного впливу цифровізації включають [4]:

- фінтех полегшує точнішу оцінку кредитоспроможності клієнтів; автоматизовані технології знижують частку проблемних кредитів через ефективне управління кредитними ризиками;

- цифрові інновації підвищують конкурентоспроможність банків;

- фінтех-розробки сприяють зниженню рівня ризиків, які беруть на себе банки.

Однак, існують дослідження, які підкреслюють схильність банків до системних ризиків, що провокуються впровадженням банківських інновацій [5]. Наголошується, що впровадження банківських інновацій, попри їхні переваги, може посилювати системні ризики через зростання залежності від складних технологічних систем. Це підвищує вразливість до кіберзагроз та потенційних збоїв у цифровій інфраструктурі, що може дестабілізувати фінансовий сектор.

Беззаперечно, що впровадження цифрових інновацій і різноманітних фінансових технологій удосконалюють функції та послуги банків. Сьогодні банківський сектор перейшов до етапу Banking 3.0, який фокусується на використанні мобільних застосунків та покращенні взаємодії банків з клієнтами (табл. 1).

Цифрова трансформація банківського сектору України демонструє, як інновації змінюють галузь, створюючи нові перспективи для розвитку та вдосконалення клієнтських послуг. Це відкриває Україні шлях до лідерства у сфері цифрових трансформацій на глобальному банківському ринку.

Основні фінтех-новації в контексті Banking 3.0

Напрямок	Характеристика
Open Banking та APIs	Відкритий банкінг передбачає надання третім сторонам доступу до фінансових даних клієнтів для розробки інноваційних фінансових продуктів і послуг.
Гіперперсоналізація	«Таргетинг» у банківській сфері передбачає використання Big Data та технологій для створення персоналізованих послуг, адаптованих до потреб кожного клієнта.
Конфіденційність даних, безпека та запобігання шахрайським діям	Відкритий банкінг та гіперперсоналізація зумовлюють потребу в посиленних заходах захисту великих обсягів особистих даних клієнтів і протидії фінансовим злочинам.
Регулювання і нові схеми платежу	Впровадження стандарту ISO 20022 сприяє інтеграції фінансових систем у світі та підвищує ефективність міжнародних і внутрішніх платіжних операцій.

Джерело: авторська вибірка з [6].

Цифровізація банківського сектору стрімко набирає обертів. Адаптація банків до вимог цифровізації суспільства призвела до кардинальних змін у концепції банківських послуг, спричинивши трансформацію банківських систем. Банківська галузь однією з перших активно інтегрувала цифрові технології. У цьому процесі виділено етапи цифровізації банківської діяльності, які ще не завершені.

Література:

1. Вергелюк Ю. Ю., Ганцяк М. О., Фомов Д. О. Fintech як драйвер економічного відновлення України. Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія: "Економічні науки". 2024. №10. URL: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2024-10-10402>
2. Вовчак О., Гонгало Н. Цифрові інновації та їх вплив на конкурентну спроможність банків. Вісник Університету банківської справи. 2020. №3. URL: <https://www.ser.net.ua/index.php/SER/article/download/394/399>
3. Карлін М., Шматковська Т., Борисюк О. Банківські інновації в умовах формування цифрової економіки. Економіка та суспільство. 2021. №27. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-27-24>

4. Li C, He S, Tian Y, Sun S, Ning L. Does the bank's fintech innovation reduce its risk-taking? Evidence from China's banking industry. J Innovation Knowledge. 2022. №7(3). URL: <https://doi.org/10.1016/j.jik.2022.100219>

5. Verheliuk, Y., Hantsiak, M., & Fomov, D. (2025). Digital transformation of the banking system: global guidelines for Ukraine. Finance of Ukraine, (3), 45-57. <https://doi.org/10.33763/finukr2025.03.045>

6. Онуфрієнко О. Як розвиток фінтех змінює досвід надання банківських послуг. Економічна правда. 2023. URL: <https://epravda.com.ua/columns/2023/12/18/707820/index.amp>

Фролов Д.С.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
відділ аналізу і прогнозування міжнародної торгівлі,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

ОСНОВНІ АКЦЕНТИ ДІЯЛЬНОСТІ ІНСТИТУЦІЙНИХ ІНВЕСТИТОРІВ НА ФОНДОВОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15752560>

Як свідчить світовий досвід, рівень розвитку ринку та ступінь підготовки інвесторів безпосередньо впливають на розширення спектра доступних інструментів для інвестування, які можуть відповідати різноманітним інвестиційним цілям. Зокрема, чим досконаліше структурований фінансовий ринок і чим вищою є компетентність інвесторів, тим ширші можливості відкриваються для застосування складних фінансових механізмів, адаптованих до конкретних стратегій та потреб. Вибір інвестором певного інструменту чи методу вкладення капіталу значною мірою залежить від його індивідуальних або корпоративних цілей, таких як довгострокове накопичення, диверсифікація ризиків чи отримання швидкого прибутку. У свою чергу, цілі інвестування слугують визначальним фактором при підборі відповідних інструментів, таких як акції, облігації, фонди чи деривативи, що дозволяє оптимізувати результати вкладень у відповідності до ринкових умов та особистих пріоритетів.

Одними із найвпливовіших інститутів фондового ринку є інституційні (колективні) інвестори, діяльність яких сприяє організації довгострокового інвестування заощаджень у цінні папери, забезпечуючи при цьому ефективні інструменти для пенсійного забезпечення та примноження накопичень. Це позитивно впливає на загальний рівень добробуту населення, сприяючи його фінансовій стабільності та соціальному захисту. У країнах із розвиненими національними фондовими ринками інституційні інвестори відіграють ключову роль у формуванні напрямів і специфіки розвитку ринку, визначаючи його стратегічні орієнтири. Зокрема, статистичні дані свідчать, що на розвинених фондових ринках інституційні інвестори контролюють майже половину загальної вартості доступних пакетів акцій публічних компаній, що підкреслює їхній вирішальний вплив на ринкову динаміку та капіталізацію.

Основним стимулюючим чинником для активізації діяльності інституційних інвесторів на фондовому ринку є зростання потреби економіки у кредитних ресурсах на фоні наявності заощаджень в домогосподарств, та зниження відсоткових ставок за банківськими депозитами. Проте в сучасних реаліях в Україні зазначені чинники не спрацьовують, а фондовий ринок залишається в інертному стані.

Відповідно до чинного законодавства інвесторами є суб'єкти інвестиційної діяльності, які приймають рішення про вкладення власних, позичкових і залучених майнових та інтелектуальних цінностей в об'єкти інвестування. Недержавні пенсійні фонди, інститути спільного інвестування, страховики та фінансові установи – юридичні особи публічного права здійснюють інвестиційну діяльність відповідно до законодавства, що визначає особливості їх діяльності. Інвестиційна діяльність з цінними паперами провадиться у порядку, встановленому законодавством про ринки капіталу [1].

Інституційні інвестори (англ. Institutional investor) – це фінансові установи, які збирають тимчасово доступні кошти від підприємств та населення з метою їхнього подальшого вкладення для отримання доходу. У цьому процесі інвестор зберігає право власності на свої заощадження. Наприклад, коли працівник спрямовує частину своєї заробітної плати до пенсійного фонду, взаємного фонду компанії чи страхової компанії, він отримує переваги завдяки професійному управлінню та інвестиційній діяльності цих інституцій.

Основною характерною особливістю інституційних інвесторів є збирання вільних фінансових ресурсів, переважно від дрібних

інвесторів, та їхнє ефективне вкладення на фондовому ринку з метою збільшення капіталу, довіреного інвесторами. Хоча кожен тип інституційних інвесторів має свою спеціалізацію – наприклад, страхові компанії зосереджуються на страховій діяльності, інвестиційні фонди займаються інвестуванням та емісією власних цінних паперів, а пенсійні фонди забезпечують виплату пенсій, – усі вони активно беруть участь у фінансовому секторі, зокрема на фондовому ринку [2].

Ефективність та активність інституційних інвесторів на фондовому ринку залежить від політики управління активами, яка повинна сприяти збереженню їх вартості. Адже необґрунтована інвестиційна політика (в тому числі на фондових ринках) призводить до прогалин в управлінні ризиками та погіршує якість інвестиційного портфелю та, відповідно, може зменшити вартість наявних активів.

Ключовими інституційними інвесторами на фондовому ринку України є:

- банківські установи;
- страхові компанії;
- недержавні пенсійні фонди;
- інвестиційні фонди та КУА;
- інші фінансові компанії.

Найбільший ресурсний потенціал сконцентрований у банківському секторі України, що робить банки основними інституційними інвесторами. З 2018 року обсяги операцій українських банків із цінними паперами та фінансовими інвестиціями демонструють щорічне зростання в абсолютних значеннях. Водночас помітне збільшення частки цих активів у загальному обсязі активів банківської системи, що вказує на підвищений інтерес банків до таких операцій. Проте паралельно з розширенням діяльності на ринку цінних паперів спостерігається скорочення обсягу банківського кредитування та його частки в загальних активах. Це дозволяє припустити, що зменшення кредитування може бути пов'язане з більш вигідними умовами та вищими прибутковими можливостями, які надають операції з цінними паперами порівняно з традиційним кредитуванням [3]. Оцінюючи інституційну роль банків на фондовому ринку науковці звертають увагу на необхідність гармонізації взаємодії банківського та державного боргового сегментів, особливо в умовах повоєнної трансформації фінансового простору [4].

Страхові компанії, виконуючи роль значущих інституційних складових фінансового ринку країни, демонструють здатність до

розвитку та розширення диверсифікації своїх резервів навіть у складних економічних умовах. Проте, на відміну від банківського сектору, вони характеризуються значно меншим фінансовим потенціалом, зокрема, показник співвідношення активів страхових компаній до валового внутрішнього продукту залишається досить низьким, що відображає обмежений рівень капіталізації страхового ринку.

Аналізуючи структуру цінних паперів, які перебували в активах страхових компаній України станом на кінець 2024 року, варто відзначити, що переважна їх більшість зосереджена в державних цінних паперах, зокрема в облігаціях внутрішньої державної позики (ОВДП). Частка ОВДП у портфелі цінних паперів страховиків сягає 95%, що свідчить про майже повну орієнтацію на державні боргові інструменти. Крім того, значною є частка ОВДП відносно загального обсягу активів, яка становить 33,6%, що підкреслює важливу роль цих інструментів у фінансовій структурі страхових компаній [5]. Зазначене описує використання поміркованих інвестиційних стратегій страховими компаніями на фондовому ринку.

Інвестиційні фонди, зокрема венчурні фонди та взаємні інвестиційні фонди, мають значний потенціал для активізації розвитку фондового ринку. Їхньою ключовою перевагою порівняно з іншими фінансовими посередниками є здатність акумулювати значні обсяги приватного капіталу, який суттєво різниться за розмірами, що сприяє ширшому залученню ресурсів. В Україні інвестиційні фонди представлені різноманітними інститутами спільного інвестування (ІСІ), кількість яких демонструє стійке зростання, що супроводжується паралельними змінами в чисельності компаній з управління активами (КУА), які забезпечують адміністрування цих фондів. Така позитивна динаміка може розглядатися як перспективна для розширення можливостей стимулювання фондового ринку, адже КУА та ІСІ виступають активними гравцями на цьому сегменті, сприяючи його розвитку. «У відкритих та інтервальних інститутах спільного інвестування в активі перебуває більш як 50% цінних паперів і деривативів, то в закритих ІСІ їх всього 10,5%. В той же час серед цінних паперів та деривативів переважаючими є державні облігації, що демонструє пріоритет розміщення в державних боргових інструментах» [6].

Отже, аналіз діяльності інституційних інвесторів на фондовому ринку України свідчить про їхній значний потенціал для стимулювання

економічного зростання та фінансової стабільності, попри існуючі виклики. Зростання обсягів операцій із цінними паперами, особливо в банківському секторі та серед страхових компаній, де переважають державні облігації, підкреслює орієнтацію на консервативні стратегії вкладення. Водночас динамічний розвиток інвестиційних фондів та інститутів спільного інвестування створює перспективні можливості для розширення ринку, хоча його інертність зумовлена недостатньою активізацією кредитних ресурсів та низьким рівнем капіталізації. Для розкриття повного потенціалу інституційних інвесторів необхідне вдосконалення регуляторної політики, гармонізація банківського та боргового сегментів, а також підвищення фінансової грамотності та залучення приватного капіталу, що сприятиме інтеграції України у глобальні фінансові процеси.

Література:

1. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1992 №1560-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text>
2. Дороніна І.І. Загальні принципи діяльності інституційних інвесторів. Інвестиції: практика та досвід. №6. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/197272403.pdf>
3. Фролов Д. Діяльність банківських установ на фондовому ринку України. Актуальні проблеми економіки. №12 (282). 2024. URL: https://eco-science.net/wp-content/uploads/2024/12/12.24._topic_Denys-Frolov-113-121.pdf
4. Ганцяк М. О., Вергелюк Ю. Ю. Взаємодія банківського та боргового сегментів в умовах повоєнної трансформації фінансового простору. Фінансовий простір України в умовах глобалізаційних і деглобалізаційних трансформацій: [монографія] / за науковою редакцією д.е.н., професора, заслуженого діяча науки і техніки України С. В. Онишко. Ірпінь : Державний податковий університет. 2023. С. 525-549. URL: <https://dndiime.org.ua/wp-content/uploads/2025/05/Gancyak.pdf#page=525>
5. Frolov, D. СТРАХОВІ КОМПАНІЇ ЯК КАТАЛІЗАТОРИ РОЗВИТКУ ФОНДОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ. 2025. Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій. №2(16). С.172-181. URL: <https://journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/451>
6. Лебідь, А. (2025). Формування та розвиток інститутів спільного інвестування як передумова побудови стійкої економічної

Чернецький К.Ю.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
відділ фінансової політики,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

ЕФЕКТИВНІСТЬ ІНСТРУМЕНТІВ ВАЛЮТНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15752511>

Фінансова нестабільність в Україні зумовлена комплексом зовнішніх і внутрішніх факторів, що проявляються через складну геополітичну обстановку та значні економічні потрясіння. Питання валютної політики в умовах значних фінансових потрясінь є надзвичайно актуальним, оскільки Україна стикається з унікальними викликами, викликаними воєнними діями, глобальними економічними змінами та внутрішніми дисбалансами. Зовнішні чинники, такі як війна, зростання світової інфляції, нестабільність на глобальних ринках і залежність від міжнародної фінансової підтримки, створюють серйозні перешкоди для забезпечення стабільності гривні. Паралельно внутрішні виклики, зокрема дефіцит у зовнішній торгівлі, навантаження на валютні резерви та нестабільність у банківській системі, поглиблюють економічну вразливість. У таких умовах підтримка стабільності національної валюти вимагає від Національного банку України застосування гнучких і зважених підходів, які поєднують традиційні інструменти, такі як регулювання курсу валюти та процентних ставок, із нестандартними рішеннями, спрямованими на адаптацію до кризових обставин.

Оцінка ефективності застосування інструментів валютної політики проводиться на базі кон'юнктури валютного ринку та його волатильності. Нестабільність на валютному ринку України не слід досліджувати лише в період війни, адже проблеми валютної системи формувались наростаючим підсумком і в більшій мірі обумовлені нерациональною макроекономічною політикою.

Під валютною політикою держави слід розглядати діяльність регулюючих органів у межах діючих повноважень, з використанням сукупності економічних, правових та організаційних заходів та інструментів, з метою регулювання сфери валютно-фінансових відносин, у контексті сприяння досягненню стратегічних цілей загальної економічної політики. Характерними ознаками валютної політики слід вважати: «а) це діяльність уповноважених державою органів; б) ця діяльність здійснюється відповідно до чинного законодавства держави; в) змістом цієї діяльності є використання сукупності економічних, правових та організаційних заходів за допомогою визначених інструментів; г) метою цієї діяльності є досягнення визначених» [1].

В контексті реагування валютної політики на виклики фінансової нестабільності слід виокремити стратегічну та тактичну валютні політики. Інструментарій, відповідно, буде різнитися. Серед інструментів валютної політики, які мають місце у світовій практиці, проте набувають різноманітних форм в розрізі держав, виокремимо: валютні інтервенції, валютні обмеження, валютний контроль, валютні резерви, режим валютного курсу, валютне субсидіювання. В Україні система валютної політики реалізується через валютне регулювання та валютний нагляд (рис. 1).

Саме в межах здійснення державного нагляду та регулювання реалізовується механізм валютних інструментів. Традиційно в усьому світі режим валютного курсу є одним з найважливіших інструментів валютного регулювання. При виборі режиму валютного курсу вкрай важливо врахувати рівень незалежності в провадженні монетарної політики. Адже не слід нівелювати так звану «Теорему про трикутник неможливості», що стверджує: «неможливо одночасно досягти трьох цілей: вільного руху капіталів, фіксованого режиму валютного курсу та незалежної монетарної політики» [3].

Рис. 1. Складові валютної політики

Джерело: побудовано автором за [2].

Серед режимів валютного курсу, що використовується країнами світу виокремлюють:

фіксований режим: передбачає чітке визначення вартості національної валюти відносно іноземної валюти, кошика СДР чи іншого валютного кошика з підтримкою офіційно встановленого курсу. Центральний банк зобов'язується необмежено обмінювати національну валюту на іноземну та навпаки. У сучасних умовах частіше застосовується гнучка фіксація, коли уряд утримує ринковий курс у межах офіційно встановлених коливань;

гнучкий (плаваючий) режим: курс формується ринковими механізмами на основі попиту і пропозиції. Вплив на курс здійснюється через інструменти монетарної політики, зокрема процентні ставки та обсяг грошової маси;

контрольований режим: базується на урядових обмеженнях конвертованості валюти, тобто контролі за обігом і використанням національної валюти на міжнародному та внутрішньому ринках.

На початку війни в Україні відбулося значне порушення валютної стабільності та інших аспектів грошово-кредитних відносин. Для відновлення стабільності було запроваджено жорсткі валютні обмеження та фіксований валютний курс, що сприяло зниженню інфляційного тиску та стабілізації інфляційних і курсових очікувань. Однак довгострокове використання адміністративних заходів у валютній політиці порушує ринкову рівновагу та обмежує здатність економіки адаптуватися до внутрішніх і зовнішніх шоків через курсову гнучкість. У зв'язку з цим Стратегія пом'якшення валютних обмежень, переходу до більшої

гнучкості обмінного курсу та повернення до інфляційного таргетування передбачає поступове повернення до звичного для України режиму курсоутворення (табл. 1).

Таблиця 1

**Адаптація режимів валютної політики до умов
нестабільності**

Етап 1	Етап 2	Етап 3
Мінімізація множинності курсів; Збільшення можливостей для торгових операцій бізнесу; Сприяння новим кредитам та інвестиціям	Лібералізація торгового фінансування; Управління валютними ризиками банків; Можливість сплати відсотків за боргами	Повноцінні виплати за кредитами та інвестиціями; Операції населення (перекази за кордон); Операції з деривативами; Кредитування іноземців; Інвестиції за кордон
Триває	Триває	Очікується

Джерело: побудовано автором за [4].

Оскільки в Україні немає законодавчо закріпленого режиму валютного курсу, НБУ самостійно визначає його без узгодження з іншими інструментами економічної політики. В останні роки валютний курс в Україні не був повністю плаваючим, оскільки НБУ застосовував адміністративні методи впливу на нього, особливо під час воєнного стану. Валютна лібералізація в Україні отримала законодавче закріплення у 2019 році. Наразі в Україні поступово відновлюється інфляційне таргетування. На цьому етапі застосовується режим керованої гнучкості валютного курсу, при якому НБУ згладжує коливання шляхом валютних інтервенцій. Окрім валютних інтервенцій значний вплив на динаміку валютного курсу в Україні чинили: активність експортерів та імпортерів, розмір золотовалютних резервів та динаміка платіжного балансу. Особливе місце серед факторів впливу на валютний курс посідає посилення боргової залежності України перед зовнішніми кредиторами [5].

Фінансова нестабільність в Україні, спричинена війною, глобальними економічними змінами та внутрішніми дисбалансами, вимагає від НБУ гнучкого застосування інструментів валютної політики, таких як валютні інтервенції, обмеження, контроль та регулювання режиму валютного курсу. На початку війни жорсткі

валютні обмеження та фіксований курс допомогли стабілізувати інфляційні очікування, але тривале використання адміністративних заходів порушує ринкову рівновагу та обмежує адаптацію економіки до шоків. Відсутність законодавчо закріпленого режиму валютного курсу дозволяє НБУ самостійно визначати політику, що в останні роки характеризувалася контрольованим режимом з елементами керованої гнучкості. Україна зафіксувала стратегічні орієнтири адаптації валютного курсу до умов фінансової нестабільності та поступово повертається до інфляційного таргетування.

Література:

1. Демченко К.Е. Щодо поняття «валютна політика держави» як фінансово-правової категорії. Академічні візії. 2022. №13. URL: <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/download/351/309>
2. Про валюту і валютні операції: Закон України від 21.06.2018 №2473-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#Text>
3. Юрчишин В. Сучасна валютна політика та особливості її реалізації в Україні. Київ. 2016. 120с. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2016_glob_kont_val_polit.pdf
4. Стратегія пом'якшення валютних обмежень, переходу до більшої гнучкості обмінного курсу та повернення до інфляційного таргетування. НБУ. 2023. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_for_easing_FX_restrictions_pr_2023.pdf?v=13
5. Вергелюк Ю.Ю., Ганцяк М.О. Врегулювання боргових проблем України в період воєнного стану. Глобальна безпека та асиметричність світового господарства в умовах нестабільного розвитку економічних систем : матеріали IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (12 грудня 2024 р.). Кропивницький : Центральноукраїнський національний технічний університет, 2024. С. 63-66. URL: <https://dspace.kntu.kr.ua/server/api/core/bitstreams/ec5bb032-4681-494b-afe9-cdf5d51b80e4/content#page=62>

СЕКЦІЯ 3. ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Бессонов Р.О.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
відділ аналізу і прогнозування міжнародної торгівлі,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

БАЗОВІ ІНСТРУМЕНТИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЛЕГКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15751613>

Інструменти державного регулювання легкої промисловості України є ключовими елементами, що визначають стратегічний розвиток цієї галузі, забезпечують її конкурентоспроможність на внутрішньому і зовнішньому ринку та сприяють створенню сприятливих умов для підприємств. Вони спрямовані на підтримку економічного зростання, збереження робочих місць, покращення якості продукції та національної економічної безпеки [1-5]. До основних інструментів державного регулювання легкої промисловості України віднесено:

1. Фіскальні та податкові інструменти. Податкові та фіскальні інструменти є основними механізмами державного регулювання легкої промисловості, що мають на меті стимулювати інвестиції, знижувати фінансове навантаження на підприємства та сприяти розвитку підприємств у межах галузі:

- податкові пільги та звільнення – держава може впроваджувати податкові канікули для нових підприємств або малих і середніх підприємств, що сприяє їх розвитку в умовах економічної нестабільності;

- спрощена система оподаткування - для малих підприємств застосовується спрощена система оподаткування, що дає можливість легше вести бізнес і розширювати виробничі потужності;

- повернення ПДВ - здійснення механізму відшкодування ПДВ для підприємств, що працюють на експорт, дозволяє зменшити фінансове навантаження на підприємства легкої промисловості та стимулює виробництво для зовнішнього ринку [2-6].

2. Інвестиційні інструменти. Інвестиції є основою розвитку легкої промисловості, тому державні інструменти підтримки інвестицій у цю галузь мають велике значення:

- державні субсидії та гранти - надання фінансової допомоги підприємствам, що впроваджують інновації, модернізують виробничі потужності або запускають нові екологічні проекти, допомагає стимулювати зростання і покращення конкурентоспроможності;

- інвестиційні програми – розробка та реалізація державних програм, що спрямовані на залучення інвестицій у легку промисловість, і які включають як фінансовані державою, так і частково через інвесторів програми підтримки галузі;

- податкові пільги для інвесторів – створення інвестиційних стимулів, таких як зниження податків для підприємств, що розвивають нові виробництва в легкій промисловості або інтегрують сучасні технології [3-5].

3. Регуляція через стандарти та сертифікацію. Нормативно-правова база регулювання легкого виробництва включає розробку стандартів якості та безпеки, які повинні відповідати міжнародним вимогам, і які регламентують не лише продукцію, але й технологічні процеси, що використовуються на підприємствах:

- технічні регламенти та стандарти – державне регулювання виробництва одягу, взуття та текстильних виробів передбачає встановлення національних стандартів, що визначають вимоги до якості, безпеки та екологічності продукції. Вони гарантують захист прав споживачів та забезпечують високу конкурентоспроможність продукції на світовому ринку;

- сертифікація та маркування – сертифікація продукції за міжнародними стандартами підвищує довіру до продукції з боку споживачів і відкриває можливості для виходу на нові ринки;

- екологічні стандарти – державна підтримка екологічно чистого виробництва через законодавчі ініціативи та субсидії на «зелені» технології, що також сприяє покращенню репутації українських товарів на міжнародних ринках [6-9].

4. Фінансова підтримка та кредитування. Державна підтримка у вигляді кредитування і фінансування важливих проектів має значення для розвитку легкої промисловості, зокрема в умовах економічних труднощів:

- державні банки та фінансові установи – залучення державних

фінансових установ для надання довгострокових кредитів підприємствам, що працюють у легкій промисловості, дозволяє знизити вартість кредитування та підвищити доступність фінансування;

- програми підтримки МСП – спеціальні кредитні програми для малих і середніх підприємств, що працюють у легкій промисловості, допомагають їм отримувати необхідні кошти для розвитку та інновацій [5-10].

5. Освітні та кадрові інструменти. Розвиток легкого виробництва потребує висококваліфікованих кадрів, тому одним з інструментів державного регулювання є підтримка освіти та професійної підготовки кадрів для галузі:

- навчальні програми та курси – держава може підтримувати розвиток професійно-технічних училищ і вищих навчальних закладів, які спеціалізуються на підготовці кадрів для легкої промисловості;

- підтримка перепідготовки – важливим є також стимулювання програми перепідготовки для тих, хто працює в галузі, з урахуванням змін у технологіях та вимогах ринку [3-6].

6. Промоція та маркетинг. Державні програми, спрямовані на промоцію української продукції на зовнішніх ринках, важливі для розвитку експорту та підтримки конкурентоспроможності української легкої промисловості:

- зовнішньоторговельні інструменти – підтримка українських підприємств на міжнародних виставках та ярмарках, організація торгових місій за кордоном для просування продукції легкої промисловості;

- створення бренду національної продукції – держава може підтримувати розробку загальнонаціонального бренду, який сприятиме підвищенню впізнаваності української продукції в світі [7-9].

7. Інноваційна політика та науково-технічна підтримка. З метою модернізації виробничих процесів та інтеграції інноваційних технологій, держава може підтримувати дослідницькі та технологічні проекти в галузі легкої промисловості:

- науково-дослідні установи та інноваційні хаби – співпраця з науковими установами та технопарками для розробки нових технологій, які знижують витрати та підвищують якість продукції;

- підтримка стартапів – стимулювання створення стартапів у сфері легкої промисловості через пільгове кредитування та інші форми

підтримки [3-8].

8. Державні програми та стратегії розвитку. Державна політика у вигляді довгострокових програм розвитку легкої промисловості є важливим інструментом для забезпечення стабільного зростання та адаптації галузі до змін на ринку:

- стратегії розвитку – розробка і реалізація національних стратегій розвитку легкої промисловості, які містять конкретні цілі, інструменти та механізми підтримки виробництва в цій галузі;

- програми стимулювання експорту – підтримка підприємств, що займаються експортом легкої промисловості, за допомогою державних субсидій, кредитів та гарантій [6-10].

Отже, інструменти державного регулювання легкої промисловості України спрямовані на підтримку підприємств, стимулювання інвестицій та технологічних інновацій, а також на покращення якості продукції та її конкурентоспроможності. Використання цих інструментів дозволяє досягати стратегічних цілей, таких як збільшення обсягів виробництва, розвиток експортного потенціалу, створення нових робочих місць і підвищення економічної стабільності країни.

Література:

1. Балусєва О. В. Напрями удосконалення механізму державного регулювання легкої промисловості в Україні / О. В. Балусєва, А. І. Лісютін // Публічне адміністрування та національна безпека. - 2019. - № 3. - С. 36-41.

2. Гужва І.Ю., Гончаренко К.О. Промисловість України: сучасні тенденції та фактори розвитку. Формування ринкових відносин в Україні. 2020. № 1. С. 18-24.

3. Гужва І.Ю., Іллічов Р.В. Запровадження локалізації у публічних закупівлях як інструмент розвитку промисловості України. Формування ринкових відносин в Україні. 2020. № 12. С. 77-84.

4. Іванов Є.І. Інтеграція України у ланцюги доданої вартості автомобільної промисловості країн Європейського Союзу. Формування ринкових відносин в Україні. 2020. № 12. С. 124-130.

5. Лісютін А. І. Державне регулювання легкої промисловості в Україні / А. І. Лісютін // Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Державне управління. - 2018. - Т. 29(68), № 4. - С. 84-89.

6. Мірко Н. В. Державний організаційно-економічний механізм регулювання та активізації розвитку внутрішнього ринку продукції легкої промисловості / Н. В. Мірко // Інвестиції: практика та досвід. - 2011. - № 4. - С. 108-112.

7. Мірко Н. В. Концептуальні засади та механізми державного регулювання розвитку внутрішнього ринку продукції легкої промисловості / Н. В. Мірко // Наукові розвідки з державного та муніципального управління. - 2013. - Вип. 1. - С. 198-212.

8. Мохова Ю. Л. Європейський досвід державного регулювання легкої промисловості / Ю. Л. Мохова // Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Державне управління. - 2018. - Т. 29(68), № 6. - С. 65-69.

9. Сіренко К. Ю. Особливості державного регулювання інноваційного розвитку легкої промисловості / К. Ю. Сіренко // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. - 2013. - № 4. - С. 159-168.

10. Чулаков П. І. Логіко-інформаційна модель механізму реалізації регіональної цільової програми по розвитку легкої промисловості як елемент державної регуляторної політики виробничої сфери / П. І. Чулаков // Економіка та держава. - 2009. - № 4. - С. 121-124.

Вербицький Д.А.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
відділ аналізу і прогнозування міжнародної торгівлі,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ БІОГАЗОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПЕРЕРОБНІЙ ГАЛУЗІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15755315>

У контексті сучасних викликів, що постають перед українською економікою, важливою сферою стратегічного розвитку стає переробна промисловість. Її трансформація відбувається під значним впливом євроінтеграційного вектору державної політики. Особливу роль у

цьому процесі відіграють біогазові технології як інструмент, що поєднує економічну доцільність та екологічну безпеку.

З огляду на глобальні тенденції, пов'язані з переходом до відновлюваних джерел енергії, використання біогазу розглядається як один із пріоритетних напрямів у забезпеченні сталого енергетичного розвитку. Україна, перебуваючи на шляху поглиблення співпраці з Європейським Союзом, адаптує свої стандарти та підходи до сучасних вимог, зокрема у сфері енергетики та охорони довкілля. Ці процеси зумовлюють необхідність пошуку нових рішень для зниження енергетичної залежності, раціонального використання ресурсів та зменшення негативного антропогенного впливу на навколишнє середовище.

Використання біогазу у переробній галузі дає змогу не лише оптимізувати виробничі процеси, а й підвищити енергоефективність підприємств, скоротивши споживання традиційних видів палива. У європейських країнах такі підходи вже довели свою результативність, що створює можливість для запозичення досвіду, адаптації технологій до українських умов та подальшого розвитку відповідної інфраструктури. Розвиток біогазових технологій має міжгалузевий характер. Умови, що формуються внаслідок євроінтеграційних процесів, сприяють активізації інвестиційної діяльності, формуванню стимулів для модернізації обладнання, впровадженню інновацій та використанню нових технологічних рішень. Важливо наголосити на значенні державної підтримки у вигляді фінансових програм, законодавчого сприяння та інформаційного супроводу. Такий підхід дозволяє забезпечити не лише економічну вигоду, а й зниження рівня викидів шкідливих речовин, що позитивно впливає на довкілля [1-4].

Інтеграція біогазових установок у технологічні процеси переробних підприємств супроводжується покращенням екологічних показників та зменшенням залежності від нестабільних ринків викопного палива. Зазначене формує передумови для стабільної роботи виробничих потужностей навіть в умовах енергетичної кризи. Окрім того, формування нової енергетичної моделі сприяє підвищенню конкурентоспроможності продукції та виходу на міжнародні ринки.

Водночас впровадження таких технологій пов'язане з певними труднощами. Серед основних викликів – недостатній рівень поінформованості підприємств, складність залучення інвестицій на

початкових етапах та необхідність адаптації законодавчої бази. Незважаючи на це, загальна динаміка демонструє поступове зростання зацікавленості з боку бізнесу та органів влади. Саме в умовах гармонізації з європейськими стандартами виникає потреба в активному поширенні знань, підготовці фахівців та розширенні міжнародного співробітництва.

Розглядаючи перспективи розвитку, слід акцентувати увагу на важливості комплексного підходу. Він передбачає тісну взаємодію науки, бізнесу та влади для створення ефективної екосистеми впровадження біоенергетичних рішень. Залучення академічної спільноти дозволяє проводити глибокі дослідження з оцінювання ефективності нових підходів, а також забезпечувати супровід науково обґрунтованих рекомендацій для прийняття управлінських рішень.

Важливо відзначити і роль місцевого самоврядування. Саме на рівні територіальних громад формується запит на енергонезалежність та покращення екологічного стану. Малі та середні підприємства, орієнтовані на переробку сільськогосподарської сировини, можуть виступати активними учасниками цього процесу. За умови підтримки з боку держави та міжнародних партнерів, такі проєкти мають потенціал стати прикладами успішної трансформації локальної економіки.

Успішне впровадження біогазових рішень у переробній промисловості можливе лише за умови стратегічного планування, чіткої координації дій між усіма зацікавленими сторонами та належного нормативного забезпечення. Створення відповідного правового поля, запровадження фінансових механізмів стимулювання, а також інформаційна підтримка можуть стати основою для сталого розвитку галузі в контексті євроінтеграційних зобов'язань України [3-6].

Синергія економічного зростання та екологічної відповідальності визначає нову парадигму розвитку переробної галузі. Біогазові технології здатні відіграти ключову роль у цій трансформації, сприяючи зміцненню енергетичної безпеки, підвищенню експортного потенціалу та поліпшенню якості життя громадян. Вони стають не просто технічним нововведенням, а частиною ширшого цивілізаційного вибору, що веде до інтеграції України у простір сталого розвитку Європейського Союзу [4-7].

У такому контексті розвиток біогазових технологій перестає бути лише технологічним або економічним питанням. Він стає

каталізатором суспільних змін, що охоплюють екологічну культуру, економічну поведінку підприємств та державну політику в цілому. Завдяки відповідному стратегічному підходу, біогаз може стати символом нової енергетичної епохи для переробної галузі України, яка поступово адаптується до вимог європейського ринку та етичних стандартів сталого розвитку.

Література:

1. Гужва І.Ю. (2019). Використання циклічності розвитку трудових відносин в організації оплати праці. Актуальні проблеми економіки, 2, 93-100.
2. Галасюк В.В. (2019). Спеціалізація національної економіки як засадничий фактор економічного зростання і добробуту. Вісник НУВГП. Серія: «Економічні науки», 1(85).
3. Пузырьова, П. В., & Синиця, С. В. (2023). Актуалізація інформаційних технологій як чинника розвитку та підтримки смарт-економічних процесів в інноваційній сфері. In Проблеми інтеграції освіти, науки та бізнесу в умовах глобалізації. Київський національний університет технологій та дизайну.
4. Таран-Лала, О. М., Зось-Кіор, М. В., & Андрусенко, М. М. (2020). Імідж підприємства як фактор впливу на його конкурентоспроможність. Агросвіт, (7), 18-22.
5. Tkachenko, V., Kwilinski, A., Tkachenko, I., & Puzyrova, P. (2019). Theoretical and methodical approaches to the definition of marketing risks management concept at industrial enterprises. Marketing and management of innovations, (2), 228-238.
6. Гнатенко, І., Бебко, С., Євсейцева, О., Шіковець, К., Квіта, Г., & Зось-Кіор, М. (2024). Кон'юнктурний аналіз ринку відновлюваних джерел енергії України в контексті змін фінансових та економічних процесів. Financial and credit activity problems of theory and practice, 5(58), 446-459.
7. Гнатенко, І. А., Попова, Ю. М., Бачкір, І. Г., & Нечипоренко, К. В. (2021). Стратегії державних пріоритетів в контексті сценарного форсайту управління інноваційною економікою: моделювання науково-технічного та інтелектуального потенціалу. Агросвіт, (17), 3-9.

Колодяжний В.В.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
відділ аналізу і прогнозування міжнародної торгівлі,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОГО КОНКУРЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15752477>

У сучасних умовах глобальної конкуренції здатність підприємства до інновацій визначає його виживання, конкурентоспроможність і перспективи довгострокового розвитку. Інновації стали не лише інструментом оперативного реагування на зміни, а й ключовим стратегічним ресурсом, який дозволяє формувати унікальні конкурентні переваги, адаптувати бізнес-моделі до змінних умов середовища, а також відповідати зростаючим запитам споживачів і партнерів.

Глобальне конкурентне середовище характеризується високим рівнем технологічної динаміки, інтеграцією ринків, мобільністю капіталів і знань, а також наростаючим тиском з боку транснаціональних корпорацій. У цьому контексті інноваційна стратегія підприємства повинна не лише враховувати зовнішні фактори, а й бути тісно пов'язана з внутрішнім потенціалом організації: інтелектуальними активами, організаційною культурою, гнучкістю управління та готовністю до змін.

Формування ефективної інноваційної стратегії передбачає, по-перше, здійснення глибокого стратегічного аналізу зовнішнього та внутрішнього середовища із застосуванням інструментів SWOT, PESTEL, конкурентного аналізу за Портером тощо. По-друге, необхідним є перехід від фрагментарного впровадження інновацій до формування системи управління інноваційною діяльністю, яка охоплює як технологічні, так і організаційні, маркетингові та екологічні інновації. Особливе значення в цьому контексті набуває розвиток

відкритих інновацій, партнерств з науковими установами, стартапами, венчурними фондами.

Ключовими напрямками інноваційної стратегії виступають цифрова трансформація, розробка нових продуктів і послуг, модернізація виробничих процесів із використанням ощадливого виробництва (Lean), застосування принципів ESG-стратегій, автоматизація управлінських функцій, а також впровадження штучного інтелекту. Кожен із цих напрямів є не лише окремим інструментом підвищення ефективності, а й елементом системного переходу до сталого функціонування підприємства відповідно до викликів економіки знань. Розглянемо окреслені вище напрямки інноваційної діяльності детальніше.

1. Цифрова трансформація. Цифровізація стала каталізатором радикальних змін у структурі ринків, формах конкуренції та споживчій поведінці. Впровадження цифрових технологій (ERP-системи, CRM, хмарні сервіси, IoT) дозволяє підприємствам забезпечити гнучкість операцій, підвищити точність управлінських рішень, а також зменшити транзакційні витрати. Наприклад, за даними *Deloitte Digital Maturity Index [3]*, компанії з високим рівнем цифрової зрілості демонструють на 45% вищу прибутковість у порівнянні з аналогами, що не здійснили цифрового прориву. Крім того, цифрові канали забезпечують масштабованість бізнесу без істотного збільшення ресурсного навантаження.

2. Розробка нових продуктів і послуг. Інноваційна активність у продуктовій сфері є ключем до збереження релевантності на ринку. У глобальному конкурентному середовищі життєвий цикл продуктів скорочується, а очікування споживачів швидко змінюються. Тому компанії мають орієнтуватися на agile-підходи до науково-дослідних робіт, спільну розробку з клієнтами та дизайн-мислення. Новий продукт у стратегічній моделі стає не просто товаром, а носієм доданої цінності, яка забезпечує диференціацію.

3. Модернізація виробничих процесів на основі ощадливого виробництва (Lean). Концепція Lean Production, започаткована компанією Toyota, спрямована на зменшення втрат (muda), підвищення продуктивності, стандартизацію процесів і максимізацію цінності для споживача. У глобальному середовищі, де ключовими чинниками залишаються витратна ефективність та якість, lean-стратегії

дозволяють оптимізувати логістичні, технічні та управлінські потоки. Наприклад, впровадження кайдзен-культури (безперервного вдосконалення) сприяє підвищенню залученості персоналу до інновацій, а TPM (Total Productive Maintenance) – зменшенню простоїв і втрат. Підприємства, які впроваджують Lean, демонструють зростання операційної маржі на 15–25% [4].

4. *Застосування принципів ESG-стратегії (Environmental, Social, Governance)*. У сучасній економіці відповідального бізнесу впровадження ESG-підходів виступає не лише моральним обов'язком, а й стратегічною конкурентною перевагою. Інвестори, особливо міжнародні (наприклад, BlackRock або IFC), оцінюють компанії за критеріями сталого розвитку. Впровадження екологічних інновацій (зменшення вуглецевого сліду, енергоефективність), розвиток соціального капіталу (професійне зростання працівників, інклюзивність), а також прозорість корпоративного управління знижують регуляторні ризики та формують довіру до бренду. У довгостроковій перспективі ESG-підходи забезпечують стійкість до зовнішніх шоків і доступ до "зелених" фінансів [2].

5. *Автоматизація управлінських функцій*. У складному, швидкоплинному конкурентному середовищі особливо важливим є скорочення «людського фактору» в прийнятті типових управлінських рішень. Використання роботизованих систем управління, інтелектуальних систем підтримки прийняття рішень, модулів управління ризиками та фінансами дозволяє підвищити ефективність адміністративних процесів, зменшити витрати, прискорити адаптацію до змін. Наприклад, автоматизація бухгалтерії та фінансового планування знижує ймовірність помилок і забезпечує оперативний контроль ліквідності, що критично в умовах кризи.

6. *Впровадження штучного інтелекту (AI)*. AI перетворюється з експериментального інструменту на основу стратегічного управління [1]. Його застосування в прогностичній аналітиці, управлінні ланцюгами постачання, персоналізації маркетингу, технічному обслуговуванні (predictive maintenance) дозволяє підприємствам не лише скоротити витрати, а й вийти на нові рівні операційної та клієнтської ефективності. Згідно з дослідженням McKinsey близько 8 % організацій, які вважають себе «AI high performers», приписують ≥ 20 %

свого ЕВІТ використанню AI, водночас лише 23 % компаній зазначають, що AI сприяв 5 % або більше їх ЕВІТ [5]

Важливою умовою реалізації інноваційної стратегії є інституціональна підтримка на рівні держави, зокрема через стимулювання науково-дослідної діяльності, розвиток венчурного фінансування, удосконалення податкової політики щодо інноваційного бізнесу, а також міжнародне співробітництво в рамках технологічних кластерів і платформ.

Отже, формування інноваційної стратегії розвитку підприємства в умовах глобального конкурентного середовища вимагає комплексного підходу, який базується на гнучкості, проактивності, партнерстві та постійному вдосконаленні. Успіх підприємства залежить не лише від наявності ідей, а й від його здатності вбудувати інновації в стратегічний контур управління як основу для забезпечення довгострокової конкурентоспроможності.

Література:

1. Гудзь Ю. Ф., Шевчук А. А. Використання штучного інтелекту для результативності управління бізнес процесами, врахувавши стратегії розкриття потенціалу III. Економіка і управління. 2024. Вип. 3. С. 9-15.
2. Кирчата І. М., Шершенюк О. М. Розробка стратегії розвитку підприємництва на засадах ESG-орієнтирів. Проблеми і перспективи розвитку підприємництва. 2023. № 1. С. 194-203.
3. Digital Maturity Index. Deloitte. URL: <https://www.deloitte.com/global/en/Industries/industrial-construction/perspectives/digital-maturity-index.html>
4. Komkowski, T., Sony, M., Antony, J., Lizarelli, F. L., Garza-Reyes, J. A., Tortorella, G. L. Operational practices for integrating lean and industry 4.0 – a dynamic capabilities perspective. International Journal of Production Research, 2024. №63(4), 1517–1537.
5. The state of AI in 2023: Generative AI's breakout year. McKinsey & Company. 2023. URL: <https://www.mckinsey.com/capabilities/quantumblack/our-insights/the-state-of-ai-in-2023-generative-ais-breakout-year>

Кривошея Р.О.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
відділ аналізу і прогнозування міжнародної торгівлі,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

СТИМУЛЮВАННЯ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ У МАШИНОБУДУВАННЯ В УМОВАХ ЗАГРОЗ І ВОЄННИХ РИЗИКІВ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15753571>

Сучасні трансформаційні процеси в українській економіці відбуваються в умовах безпрецедентних викликів, які пов'язані з геополітичною нестабільністю, воєнними діями та потребою швидкої адаптації до змін. Особливу увагу в таких умовах привертає машинобудівна галузь, що має стратегічне значення для національної безпеки, технологічного оновлення та збереження виробничого потенціалу країни. Водночас вона залишається надзвичайно залежною від інвестицій, зокрема іноземного походження, які здатні забезпечити оновлення обладнання, технологій і людських ресурсів.

Іноземне інвестування виступає важливим елементом інтеграції в міжнародні виробничі ланцюги та здатне підтримати розвиток високотехнологічних секторів економіки. Машинобудування як складна і капіталомістка сфера потребує тривалого циклу реалізації проєктів, значних вкладень та гарантій стабільності для інвестора. У періоди воєнної загрози ці фактори набувають особливої актуальності, оскільки рішення про інвестування ухвалюються з урахуванням ризиків безпеки, втрати активів та нестабільності правового середовища.

Підхід до стимулювання іноземного капіталу має бути системним і базуватись на довірі, передбачуваності та прозорості регуляторних механізмів. В умовах кризової ситуації держава виступає як ключовий гравець, відповідальний за формування гарантій для іноземних партнерів, створення сприятливого інституційного середовища та налагодження міжнародної співпраці в економічній сфері. Правова визначеність, стабільна податкова політика та ефективна система захисту інвестицій формують підґрунтя для залучення ресурсів іззовні [1-4].

Успішні приклади економічного відновлення в країнах, що стикалися з внутрішніми або зовнішніми конфліктами, свідчать про вирішальну роль інституційної спроможності та політичної волі. Відповідно до такого досвіду, формування стратегій залучення інвестицій має враховувати специфіку національного контексту, гнучко реагувати на зміни та водночас бути орієнтованим на довгострокову перспективу. Надання гарантій недоторканості капіталу, створення умов для повернення інвестицій, участь у міжнародних механізмах арбітражу та страхування ризиків сприяють зменшенню бар'єрів входу для іноземних інвесторів.

Підвищення довіри до національного інвестиційного середовища вимагає не лише юридичних гарантій, а й демонстрації практичних результатів. Участь іноземних компаній у спільних проєктах, локалізація виробництва, передача технологій та створення робочих місць формують позитивний імідж країни як партнера, що прагне стабільного розвитку. Довіра зміцнюється через відкритий діалог між владою, бізнесом та громадянським суспільством, ефективну комунікацію та відповідальне виконання зобов'язань з боку державних органів [3-7].

Машинобудівна галузь має значний потенціал для співпраці з провідними світовими компаніями. Її модернізація здатна прискорити темпи відновлення економіки, підвищити технологічний рівень продукції та забезпечити сталість виробничих процесів. Участь іноземного капіталу у таких трансформаціях сприяє впровадженню стандартів якості, екологічних вимог та управлінської культури, що відповідають світовим практикам. Таким чином, інвестиції виконують не лише економічну, а й інституційну функцію, посилюючи спроможність внутрішнього середовища до саморозвитку.

Стимулювання іноземних вкладень потребує також переосмислення підходів до освіти, наукових досліджень та підготовки кадрів. Машинобудування є наукомісткою галуззю, тому співпраця з університетами, дослідницькими центрами та інноваційними хабами набуває стратегічного значення. Державна політика у сфері освіти має орієнтуватися на підтримку інженерних спеціальностей, розвиток дуальної освіти та стимулювання академічної мобільності. Взаємодія бізнесу та науки забезпечує стійку основу для впровадження інновацій та збереження конкурентоспроможності на глобальному рівні [5-10].

Важливим аспектом є участь міжнародних фінансових інституцій, таких як Світовий банк, Європейський банк реконструкції

та розвитку, Міжнародна фінансова корпорація, у формуванні пакетів підтримки для інвесторів. Їхня присутність підвищує рівень довіри та гарантує наявність незалежного контролю за виконанням проєктів. Страхування інвестиційних ризиків через міжнародні структури додає впевненості інвесторам та знижує ймовірність втрат.

Зовнішньополітична підтримка також відіграє роль у стимулюванні інвестування. Укладання міжурядових угод про захист інвестицій, активне просування проєктів через торговельно-економічні представництва, дипломатичний супровід інвесторів – усе це створює більш прогнозоване середовище для ухвалення рішень щодо капіталовкладень. Розбудова стратегічного партнерства з ключовими державами сприяє посиленню міжнародної суб'єктності України та зміцненню її позицій на глобальному інвестиційному ринку.

Внутрішня політична стабільність залишається фундаментальним чинником для зростання інвестиційної привабливості. Прозоре управління, підзвітність органів влади, дотримання прав власності та судова незалежність є запорукою того, що інвестор зможе реалізувати свої плани без додаткових перешкод. Сприяння доброчесності, зниження рівня корупції та цифровізація державних сервісів покращують загальний інвестиційний клімат і відкривають нові можливості для залучення міжнародного бізнесу.

Сектор машинобудування виступає майданчиком для поєднання економічних інтересів держави та приватного капіталу. Успішна взаємодія можлива за умови створення чітких правил гри, забезпечення балансу між державним контролем і свободою підприємництва. Держава, як партнер інвестора, має демонструвати послідовність дій, дотримання взятих зобов'язань і готовність до діалогу. Такий підхід дозволяє не лише привабити капітал, а й сформувати середовище довіри, необхідне для довгострокової співпраці [8-12].

Отже, машинобудівна галузь може стати одним із головних драйверів економічного відновлення України у складних умовах. Її потенціал значною мірою залежить від здатності країни запропонувати іноземним партнерам умови, які відповідатимуть стандартам безпеки, передбачуваності та вигідності. Стимулювання іноземних інвестицій у таких умовах перетворюється на стратегічне завдання, що охоплює всі рівні державної політики та потребує узгоджених дій з боку внутрішніх і зовнішніх суб'єктів економічного процесу.

Література:

1. Галасюк В.В. (2019). Структурна трансформація економіки України як передумова євроінтеграції та прискореного економічного розвитку. Вчені записки: КНЕУ, 20, 113-121.

2. Гнатенко, І. А., Снітко, Є. О., Марков, Р. В., & Уткін, В. П. (2021). Управління проектами кластеризації інноваційного підприємництва агропродовольчої сфери в умовах реалізації стратегії сталого розвитку, глобалізації, діджиталізації, економічної культури суспільства, логістичного та кадрового менеджменту. Формування ринкових відносин в Україні, (9), 106-113.

3. Галасюк В.В. (2019). Ідентифікація пріоритетних галузей для формування економічної спеціалізації. Актуальні проблеми економіки, 3(213), 4-12.

4. Пузирьова, П. В., & Ковальська, Ю. Г. (2012). Теоретичні аспекти фінансових інвестицій, їхні особливості, форми та стратегічні напрями. Формування ринкових відносин в Україні, (6), 83-86.

5. Собкевич, О. В., Шевченко, А. В., Русан, В. М., & Жураковська, Л. А. (2023). Пріоритети забезпечення стійкості промисловості й аграрного сектору економіки України в умовах повномасштабної війни: аналіт. доп.; за ред. Жаліла ЯА Національний інститут стратегічних досліджень.

6. Зось-Кіор, М. В. (2020). Оцінка персоналу організації в системі корпоративного тайм-менеджменту. Економічний форум, 1(3), 57-63.

7. Пузирьова, П. В. (2020, December). Теоретико-методичні аспекти оцінювання інноваційного потенціалу як інтегрованої системи інноваційного розвитку підприємства. In *Advancing in research and education: abstracts of XII International scientific and practical conference*, La Rochelle, France (pp. 116-122).

8. Рубежанська, В. О., & Гнатенко, І. А. (2016, October). Застосування технологій STEEPLE-аналізу при визначенні домінантних факторів впливу зовнішнього оточення на ринок праці. In *International scientific conference: Economy and society: modern foundation for human development: conference proceedings* (pp. 169-172).

9. Таран-Лала, О. М., Зось-Кіор, М. В., & Андрусенко, М. М. (2020). Імідж підприємства як фактор впливу на його конкурентоспроможність. Агросвіт, (7), 18-22.

10. Hanushchak-Efimenko, L. M., Hnatenko, I. A., Parkhomenko, O. P., & Rubezhanska, V. O. (2019). Cluster competitive advantages as a driving factor in increasing the investment activity of innovative

entrepreneurship. Bulletin of the Kyiv National University of Technologies and Design. Series: Economic sciences, 141(6), 8-17.

11. Puzyrova, P., Grechyshkin, I., & Yershova, O. O. (2020). Risk management concept in innovative activities of modern enterprises. Professional competencies and educational innovations in the knowledge economy.

12. Mazur, N., Khrystenko, L., Pásztorová, J., Zos-Kior, M., Hnatenko, I., Puzyrova, P., & Rubezhanska, V. (2021). Improvement of Controlling in the Financial Management of Enterprises. TEM journal, 10(4).

Лозовий І.В.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
відділ модернізації механізмів управління економікою,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

КЛЮЧОВІ ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА ФОРМУВАННЯ ПРОМИСЛОВОЇ ПОЛІТИКИ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15751624>

Формування промислової політики на регіональному рівні є складним і багатофакторним процесом, який визначається численними чинниками. Вони включають економічні, соціальні, політичні та інституційні аспекти, що взаємодіють між собою, створюючи основу для визначення стратегії розвитку промислового сектору на локальному рівні [1-6]. Розглянемо ключові чинники впливу на формування промислової політики на регіональному рівні.

Група 1. Економічні чинники. Економічна ситуація в регіоні є основою для формування промислової політики [5-8]. Ключові економічні чинники включають:

– рівень економічного розвитку – регіони з різними рівнями економічного розвитку мають різні потреби в підтримці промисловості. Для регіонів з розвинутою економікою акцент буде робитися на модернізацію та інновації, в той час як у відсталих регіонах – на розвитку основних галузей та створення нових робочих місць;

- природні ресурси – наявність природних ресурсів у регіоні визначає переважний розвиток тих чи інших промислових галузей, таких як видобуток корисних копалин, сільське господарство, переробна промисловість;

- вартість робочої сили – регіони з дешевшою робочою силою можуть бути більш привабливими для виробництва з низькими витратами, що може визначати спрямованість промислової політики;

- транспортна і логістична інфраструктура – наявність або відсутність добре розвинутої транспортної інфраструктури має критичне значення для розвитку промисловості, оскільки це дозволяє знижувати витрати на транспортування сировини і готової продукції.

Група 2. Політичні чинники. Політична ситуація на рівні регіону також має вагомий вплив на промислову політику, що проявляється такими чинниками [7-11]:

- інституційні механізми управління – структури органів місцевої влади та їх здатність ефективно розподіляти ресурси, координувати державні та приватні ініціативи відіграють важливу роль у розробці та реалізації політики;

- державна підтримка і субсидії – регіони, де надаються державні субсидії або пільгові кредити для підтримки певних галузей (наприклад, для енергозберігаючих технологій або нових виробництв), можуть стимулювати розвиток цих секторів;

- законодавче середовище – законодавчі ініціативи на місцевому рівні, такі як податкові пільги для промислових підприємств або спеціальні економічні зони, можуть значно впливати на розвиток промисловості в регіоні.

- політична стабільність – у регіонах з високим рівнем політичної нестабільності інвестори можуть бути менш схильні до довгострокових інвестицій у промисловість, що вимагає від місцевої влади забезпечення стабільності для розвитку.

Група 3. Соціальні чинники. Соціальні чинники мають значний вплив на формування політики, оскільки вони визначають потреби та можливості регіонального населення [8-12]:

- ринок праці – наявність кваліфікованої робочої сили, рівень освіти, професійної підготовки та загальна трудова міграція визначають, яку промисловість можна розвивати в регіоні. Для деяких регіонів важливим є розвиток освіти та підвищення кваліфікації робітників для покращення їх конкурентоспроможності на ринку праці;

- соціальна інфраструктура – наявність соціальних об’єктів, таких як школи, лікарні, дитячі садки, визначає комфортність проживання робітників у регіоні, що може впливати на рішення підприємців щодо розміщення своїх виробництв;

- зайнятість та рівень безробіття – рівень безробіття в регіоні прямо впливає на потребу в інвестиціях у промисловість, оскільки високий рівень безробіття може стати аргументом для стимулювання інвестицій у нові підприємства.

група 4. Інституційні та адміністративні чинники. Інституційні та адміністративні умови на регіональному рівні визначають ефективність реалізації промислової політики [9-13]:

- регіональні органи влади та їх функції – способи, якими регіональні органи влади взаємодіють з національними органами, а також їх здатність до планування та реалізації політики, мають вирішальне значення для успіху промислової політики на місцевому рівні;

- громадські організації та бізнес-асоціації – спільноти бізнесменів та організації можуть відігравати важливу роль у формуванні політики, інформуючи владу про потреби галузей та сприяючи реалізації конкретних інтересів;

- державне регулювання і нагляд – важливою складовою є ефективність нагляду за діяльністю промислових підприємств, дотриманням екологічних стандартів, забезпеченням безпеки праці та правильним використанням ресурсів.

Група 5. Глобальні і зовнішньоекономічні чинники. Зовнішні чинники також суттєво впливають на формування промислової політики регіонів [10-15]:

- глобальні економічні тенденції – системні зміни в міжнародній економіці, такі як світові ціни на енергоносії, вплив міжнародних санкцій чи глобальні кризи, можуть стимулювати або гальмувати розвиток промислових секторів на регіональному рівні;

- зовнішні інвестиції та міжнародна співпраця – залучення іноземних інвестицій може сприяти розвитку певних галузей у регіоні. Міжнародні угоди та співпраця в рамках глобальних економічних організацій також можуть впливати на пріоритети промислової політики.

Група 6. Технологічні чинники. Розвиток технологій є важливим стимулом для зміни промислової політики [7-11]:

– інновації та технологічний розвиток – впровадження нових технологій, автоматизація та цифровізація виробництва вимагають від регіональних адміністрацій підтримки інноваційної діяльності, створення технопарків, центрів розвитку стартапів, що значно підвищує конкурентоспроможність місцевих підприємств;

– енергозбереження та екологічні стандарти – для багатьох регіонів важливим є розвиток «зелених» технологій, що відповідають екологічним стандартам, що є важливою частиною сучасної промислової політики.

Отже, промислова політика на регіональному рівні формується під впливом численних чинників, серед яких економічні, соціальні, політичні, інституційні та зовнішньоекономічні аспекти. Важливими є не лише глобальні тенденції, але й специфіка окремого регіону, що визначає ефективність реалізації державної політики. Успіх регіональної промислової політики залежить від комплексного підходу до управління, який враховує ці численні чинники та прагне досягти збалансованого економічного розвитку на місцевому рівні.

Література:

1. Богуславська С. І. Механізм формування промислової політики регіону / С. І. Богуславська, Д. Стуглик // Бізнес-навігатор. - 2019. - Вип. 6.1-2. - С. 37-40.

2. Вергелюк Ю.Ю., Ганцяк М.О. Роль державних гарантій в економічному відновленні України. Економіка України в умовах воєнного часу: матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (20 грудня 2024 р.) Київ: Державний науково-дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки, 2024. С. 17-21.

3. Ганцяк М. О., Вергелюк Ю. Ю. Потенціал ринку внутрішніх державних запозичень. Фінансова система країни: тенденції та перспективи розвитку : матеріали IX Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (21 жовтня, 2022 р.). Острог : Національний університет «Острозька академія», 2022. С. 131-133.

4. Гужва І.Ю., Гончаренко К.О. Промисловість України: сучасні тенденції та фактори розвитку. Формування ринкових відносин в Україні. 2020. № 1. С. 18-24.

5. Гужва І.Ю., Гончаренко К.О. Промисловість України: сучасні тенденції та фактори розвитку. Формування ринкових відносин в Україні. 2020. № 1. С. 18-24.

6. Гужва І.Ю., Іллічов Р.В. Запровадження локалізації у публічних закупівлях як інструмент розвитку промисловості України. Формування ринкових відносин в Україні. 2020. № 12. С. 77-84.
7. Гужва І.Ю., Іллічов Р.В. Запровадження локалізації у публічних закупівлях як інструмент розвитку промисловості України. Формування ринкових відносин в Україні. 2020. № 12. С. 77-84.
8. Дейнеко Л. Промисловий потенціал регіонів та завдання регіональної промислової політики в умовах деіндустріалізації / Л. Дейнеко, О. Ципліцька // Економічний аналіз. - 2020. - Т. 30, № 1(1). - С. 65-73.
9. Іванов Є.І. Інтеграція України у ланцюги доданої вартості автомобільної промисловості країн Європейського Союзу. Формування ринкових відносин в Україні. 2020. № 12. С. 124-130.
10. Іртищева І. О. Роль інфраструктурного забезпечення у формуванні регіональної промислової політики / І. О. Іртищева, М. І. Стегней, О. В. Бурцев // Вісник ХНАУ. Серія : Економічні науки. - 2018. - № 3. - С. 153-163.
11. Ліба Н. С. Регіональна промислова політика у концепції неоіндустріалізації / Н. С. Ліба // Причорноморські економічні студії. - 2020. - Вип. 49. - С. 106-110.
12. Ліба Н. С. Формотворчі чинники та складові регіональної промислової політики / Н. С. Ліба, Я. В. Голубка // Причорноморські економічні студії. - 2019. - Вип. 40. - С. 161-165.
13. Ломака О. О. Основні складові комплексного механізму реалізації державної промислової політики на регіональному рівні / О. О. Ломака // Публічне адміністрування та національна безпека. - 2023. - № 8. - С. 38-43.
14. Носирєв О. Смарт-спеціалізація регіонів як інноваційний вектор промислової політики / О. Носирєв // Соціально-економічні проблеми і держава. - 2022. - Вип. 2. - С. 115-130.
15. Шульц С. Л. Інноваційний розвиток промисловості в контексті реалізації цілей державної регіональної політики / С. Л. Шульц, О. М. Луцків // Економіка та право. - 2021. - № 4. - С. 101-111.

Мостицький Я.Ю.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
аналізу і прогнозування міжнародної торгівлі,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО СТИМУЛЮВАННЯ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ ЖИТЛОВОГО ФОНДУ УКРАЇНИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПЕРЕХОДУ ДО СТАЛОЇ ЕНЕРГЕТИКИ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15753200>

Перехід до сталої енергетики є однією з ключових передумов досягнення енергетичної незалежності, екологічної безпеки та економічної стійкості України. Особливо актуальним у цьому контексті виступає підвищення енергоефективності житлового фонду, який споживає понад 30% усієї кінцевої енергії в країні. Ураховуючи зношеність понад 60% житлових будівель, більшість із яких зведені до 1990 року без урахування сучасних стандартів теплозбереження, модернізація житлового сектору стала стратегічним пріоритетом державної енергетичної політики. Ефективне державне стимулювання у цій сфері не лише скорочує споживання енергії, але й сприяє декарбонізації, створенню нових робочих місць, покращенню якості життя та зменшенню енергетичної бідності населення [1].

Державна політика в галузі енергоефективності базується на засадах інституціоналізму, зокрема теорії державних інтервенцій у разі ринкових провалів, таких як зовнішні ефекти і відсутність мотивацій до інвестування в довгострокові екологічні проекти. Як зазначає Стерн Н., коригування таких провалів потребує субсидій, інформаційної політики та регуляторних інструментів [4]. У свою чергу, енергоефективність у житловому секторі відповідає одразу трьом цілям сталого розвитку ООН: доступна енергія (SDG 7), сталий розвиток міст (SDG 11) і кліматичні дії (SDG 13) [5].

Починаючи з 2014 року, Україна активно інтегрує європейське енергетичне законодавство, включаючи імплементацію положень Директиви 2012/27/ЄС про енергоефективність і Директиви 2010/31/ЄС про енергетичні характеристики будівель (EPBD). Одним із ключових інституційних механізмів є Фонд енергоефективності, створений у 2018 році у партнерстві з ЄС та Німеччиною. Його

флагманська програма «Енергодім» передбачає часткову компенсацію витрат на термомодернізацію багатоквартирних будинків, включаючи заміну вікон, утеплення фасадів, модернізацію систем опалення тощо.

Додатково застосовуються такі інструменти: «Теплі кредити» (державне співфінансування заходів ОСББ, домогосподарств); енергосервісні контракти (ESCO) – особливо в муніципальному секторі; митно-податкові пільги на обладнання класу A++ та системи автоматичного регулювання тепла.

Для оцінки реальних результатів дії організаційно-економічного механізму підтримки енергоефективності у житловому секторі України було проаналізовано ключові показники діяльності державної установи «Фонд енергоефективності» за 2020–2024 роки. Особливу увагу приділено Програмі «ЕНЕРГОДІМ» – центральному інструменту грантової підтримки, що надає фінансову компенсацію ОСББ за проведення енергоаудиту, проєктної документації, будівельних робіт та впровадження систем моніторингу.

Таблиця 1
Основні результати реалізації Програми «ЕНЕРГОДІМ» у 2020–2024 рр.

Рік	Кількість проєктів із завершеними будівельними роботами (од.)	Річна економія енергії (млн кВт·год/рік)	Річне скорочення викидів CO ₂ (тис. тонн)	Сума виданих грантів (млн грн)	Середній рівень економії енергії (%)	Кількість охоплених домогосподарств (од.)
2020	1	0,0029	0,0006	7	-	-
2021	50	20,3	5,9	146	31,2	3 946
2022	112	62,9	17,6	583	34,2	10 320
2023	137	73,2	20,9	344	34,9	12 880
2024	218	98,4	28,7	600	31,8	20 077

Джерело: Побудовано автором за даними Фонду енергоефективності [3]

З наведених даних чітко простежується тенденція стабільного зростання ефективності впровадження програми «ЕНЕРГОДІМ». Протягом п'яти років кількість реалізованих проєктів зросла з одного у 2020 році до 218 у 2024 році, що вказує на поступове розгортання

інституційного потенціалу Фонду, активізацію участі ОСББ та зростання довіри до інструментів державної підтримки. Річна економія енергії від реалізованих проєктів збільшилась з 20 млн кВт·год у 2021 році до майже 100 млн кВт·год у 2024 році, що є значним внеском у зменшення залежності від імпортного природного газу та формування нової моделі енергетичної стійкості.

Показники скорочення викидів CO₂ демонструють позитивну екологічну динаміку – зменшення на 28,7 тис. тонн у 2024 році означає зростання ролі житлового сектору у досягненні кліматичних цілей України згідно з міжнародними зобов'язаннями (Paris Agreement, Green Deal). При цьому середній рівень енергозбереження коливається в межах 31–35%, що перевищує мінімальний поріг ефективності, рекомендований ЄС (20%).

Кількість домогосподарств, які стали бенефіціарами програми, сягнула понад 75 тис. до кінця 2024 року, що вказує на широку соціальну значущість державного втручання. Проте слід враховувати, що загальна потреба модернізації охоплює понад 160 тис. будинків, і для системного впливу необхідно суттєве масштабування обсягу фінансування та супровідних реформ (зокрема щодо спрощення процедури залучення до програм).

Таким чином, Програма «ЕНЕРГОДІМ» виступає як успішна модель інституційного стимулювання енергоефективності, яка поєднує цільові державні субсидії, прозору процедуру верифікації проєктів та локальну співучасть громад. Її розвиток і адаптація під потреби післявоєнної відбудови може стати ключовим компонентом сталого переходу до декарбонізованої економіки.

Окрім грантової підтримки у межах Фонду енергоефективності, Україна впродовж 2014–2021 років реалізовувала масштабну програму «тепліх кредитів», яка передбачала часткову компенсацію вартості енергоефективних заходів для фізичних осіб, ОСББ та ЖБК. Загалом за період дії програми:

- понад 870 тис. домогосподарств отримали кредити на понад 10 млрд грн,
- державна компенсація становила близько 3,5 млрд грн,
- найактивнішими були роки 2015–2019, коли участь взяли майже 5 000 ОСББ та 313 тис. фізичних осіб,
- у 2020 році лише за один місяць (квітень – початок травня) залучено 131,4 млн грн на енергоефективність.

Незважаючи на високу ефективність, державне фінансування програми було припинено у 2022 році через воєнні та бюджетні пріоритети, і вона не була поновлена у 2023–2024 рр. Проте механізм «теплих кредитів» залишається в арсеналі інструментів місцевих програм, а також діє через банківські продукти, що працюють у рамках програм «5-7-9%».

У 2023–2024 роках українські банки – зокрема державні – пропонують нові кредитні продукти для ОСББ, умови яких відображено в таблиці 2.

Таблиця 2

Умови кредитування для ОСББ в рамках програм енергоефективності [2]

Параметр	«Теплі кредити»	Програма «ГрінДім»	Програма «Енергодім»
Сума кредиту	100 тис. – 5 млн грн	100 тис. – 5 млн грн	100 тис. – 5 млн грн
Ставка першого року	7% (програма 5-7-9%)	7% (якщо 5-7-9%)	стандартна / 5-7-9%
Ставка надалі	UIRD12m + 4%, максимум 25%	те ж саме	те ж саме
Цільове призначення	утеплення, котли, генератори тощо	термомодернізація, СЕС, теплова модернізація	проекти у межах пакета «А» та «Б»
Строк	1–5 років	1–5 років	1–5 років
Відтермінування тіла	до 3 міс. (при участі в програмах)	до 3 міс.	до 3 міс.
Забезпечення	не потребується	не потребується	не потребується
Компенсація	до 35%	до 70% (через Фонд)	до 70% (через Фонд)

Такі умови дозволяють перенести фокус з бюджетних трансфертів на механізми співфінансування, що є важливим у поточних фінансових умовах.

Ще одним ключовим елементом інституційного середовища є механізм енергосервісних контрактів (ESCO), який передбачає

реалізацію заходів з енергоефективності за рахунок приватного інвестора з оплатою за рахунок досягнутої економії. Впроваджений у 2015 році за участю Держенергоефективності, цей механізм дозволив:

- укласти 578 контрактів на понад 1,34 млрд грн (станом на червень 2022 року),
- збільшити кількість ЕСКО-договорів у 27 разів лише за чотири роки (з 20 у 2016 до 552 у 2020),
- охопити здебільшого бюджетну сферу (школи, лікарні, муніципальні об'єкти), що стало базою для масштабування в житловий сектор.

Удосконалення законодавства у 2023–2024 роках відкриває можливості застосування ЕСКО також у житлових об'єднаннях та кооперативах, що дозволить залучати приватний капітал до глибокої модернізації багатоповерхового житлового фонду без безпосереднього навантаження на державний бюджет.

Разом з тим, попри прогрес у фінансуванні тепломодернізації житлових будинків, ефективність державних механізмів гальмується низкою проблем:

- низька інституційна спроможність органів місцевого самоврядування;
- обмеженість доступу ОСББ до банківського фінансування;
- низький рівень обізнаності громадян про переваги енергоефективності;
- затримки з розширенням цифрових платформ (наприклад, е-сервіси Фонду).

Для подолання цих проблем необхідна розбудова інтегрованого організаційно-економічного механізму, що включатиме:

- розширення фінансових інструментів (зелені облігації, пільгове кредитування з ЄБРР, грантові пакети з Фонду відновлення України);
- створення системи енергетичного аудиту житлового фонду на муніципальному рівні;
- впровадження податкових стимулів для забудовників і ОСББ, які модернізують будівлі відповідно до NZEB (майже нульового споживання).

Таким чином, організаційно-економічний механізм стимулювання енергоефективності житлового фонду є критичним для досягнення стратегічної мети України – переходу до сталої енергетики. Успішна реалізація політики термомодернізації забезпечує не лише скорочення енергоспоживання, а й сприяє розвитку ринку будівельних

технологій, локального виробництва, зайнятості та екологічної безпеки. У перспективі післявоєнної відбудови, модернізація житлового сектору має стати одним із ключових пріоритетів державної політики, що інтегрує економічні стимули, інституційну підтримку та європейські стандарти енергоефективності.

Література:

1. Іванов Є.І. Механізм вуглецевого коригування імпорту (СВАМ) як чинник поглиблення асиметричності в торгівлі між Україною та ЄС. *Via Economica*. 2025. Вип. 8. С. 36–45.
2. «Теплі» кредити для ОСББ і ЖБК. URL: <https://privatbank.ua/business/teplyje-kredyty-dl-a-osmd-i-zhsk>.
3. Фонд енергоефективності. URL: <https://eefund.org.ua/>.
4. Stern N. *The Economics of Climate Change: The Stern Review*. Cambridge, 2007. Introduction, Chapter 2, pp. viii–ix, 27–28.
5. United Nations. *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*. A/RES/70/1, United Nations General Assembly, 2015. URL: <https://sdgs.un.org/2030agenda>.

Третяк В.А.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
відділ аналізу і прогнозування міжнародної торгівлі,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

ЕФЕКТИВНІСТЬ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15751499>

Ефективність інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств є важливою складовою економічного розвитку аграрного сектору, оскільки забезпечує стабільний ріст, модернізацію виробництва, підвищення конкурентоспроможності та досягнення високих показників сталого розвитку. Інвестиції в сільське господарство сприяють не тільки технологічному оновленню, а й покращенню якості продукції, а також стимулюють створення нових робочих місць та розвиток інфраструктури [1-3].

Інвестиційна діяльність в сільськогосподарських підприємствах може бути класифікована за різними ознаками, серед яких важливими є такі:

- фінансові інвестиції – вкладення коштів у розвиток сільськогосподарських підприємств, зокрема в розширення виробничих потужностей, модернізацію техніки, будівництво нових об'єктів;

- інвестиції в основні засоби – вкладення в землю, будівництво, техніку та обладнання, які використовуються для виробництва сільськогосподарської продукції;

- інвестиції в інновації – спрямовані на розвиток нових технологій, впровадження агротехнічних інновацій, сучасних методів обробки землі та зберігання продукції;

- інвестиції в людський капітал – навчання та підвищення кваліфікації працівників, розширення знань у галузі агрономії, економіки та управління [4-7].

Ефективність інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств значною мірою залежить від низки зовнішніх та внутрішніх факторів, серед яких:

Зовнішні фактори:

- політична стабільність та державна підтримка (наявність чіткої політики у сфері аграрного розвитку, субсидії, державні програми фінансування та гарантування);

- економічна ситуація в країні (рівень інфляції, валютний курс, податкове навантаження, стан інфраструктури);

- зміни в законодавстві (адаптація до нових норм та стандартів, зокрема у сфері екології, безпеки праці та агропродовольчих вимог);

- кон'юнктура ринку та попит на сільськогосподарську продукцію (стабільність цін, ринкові потреби, конкуренція на внутрішньому та зовнішньому ринках) [8-11].

Внутрішні фактори:

- управлінський потенціал (здатність керівництва організувати ефективний процес інвестування та моніторингу результатів);

- технологічна база (рівень розвитку технологій і механізмів для забезпечення сучасного виробництва);

- фінансова стабільність (наявність власних або запозичених коштів для фінансування інвестицій, фінансові ризики, здатність відшкодовувати борги) [9-13].

Для визначення ефективності інвестицій в сільському господарстві використовують кілька методів, що дозволяють оцінити доцільність та результативність вкладень:

Метод 1. Аналіз фінансових показників:

– рентабельність інвестицій (ROI) – оцінка ефективності витрат на основі відносини прибутку до інвестиційних витрат:

$$ROI = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Інвестиційні витрати}} \times 100\% \quad (1)$$

– період окупності інвестицій (Payback Period) - час, необхідний для того, щоб інвестиції окупилися через отриману від них вигоду:

$$\text{Payback Period} = \frac{\text{Інвестиційні витрати}}{\text{Щорічний чистий грошовий потік}} \quad (2)$$

– чистий потік грошових коштів (NPV) – оцінка сумарної вигоди від інвестицій з урахуванням витрат на їх здійснення та прогнозованих грошових потоків:

$$NPV = \sum_{t=0}^n \frac{C_t}{(1+r)^t} \quad (3)$$

де, C_t – грошові потоки у період t (прибуток або витрати); r – ставка дисконтування (відсоткова ставка, яку інвестор використовує для оцінки майбутніх грошових потоків); n – кількість періодів (років); t – конкретний період часу (рік).

Метод 2. Аналіз екологічної та соціальної ефективності:

– визначення того, наскільки інвестиції допомагають зберегти екологічну рівновагу (управління водними ресурсами, зменшення забруднення ґрунтів, адаптація до змін клімату);

– врахування соціальних аспектів, таких як створення нових робочих місць, підвищення рівня життя населення в аграрних регіонах.

Серед основних напрямів підвищення ефективності інвестиційної діяльності виділяють:

1. Забезпечення державної підтримки – надання фінансових та податкових пільг для інвесторів, субсидування процентних ставок по кредитах, залучення міжнародних фінансових організацій для розвитку агросектору.

2. Розвиток інфраструктури – модернізація логістичних мереж, створення переробних підприємств та складів, що знижують витрати на транспортування та зберігання продукції.

3. Впровадження інноваційних технологій – стимулювання впровадження нових методів вирощування, агротехнологій, біотехнологій та використання інформаційних технологій у сільському господарстві для підвищення врожайності та зменшення витрат.

4. Покращення фінансової доступності – зниження вартості кредитів, розробка програм підтримки малого та середнього бізнесу в аграрному секторі, залучення приватних інвестицій [5-9].

Перспективи розвитку інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств передбачають подальше вдосконалення управлінських підходів, поліпшення економічних і правових умов для інвесторів, розвиток інфраструктури та технологічного потенціалу. Зокрема, перспективними напрямками є:

- розвиток сільськогосподарських кластерів - об'єднання аграрних підприємств з переробними та збутовими структурами для оптимізації витрат та підвищення конкурентоспроможності;

- поглиблення міжнародного співробітництва – залучення іноземних інвестицій, участь у міжнародних програмах та угодах, спрямованих на розвиток агросектора;

- впровадження стратегій сталого розвитку – інтеграція екологічно чистих та енергоефективних технологій, а також покращення управління природними ресурсами [3-6].

Таким чином, ефективність інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств визначається комплексним підходом до фінансування, модернізації та інноваційного розвитку аграрного сектору, а також залежить від підтримки з боку держави та міжнародних інвесторів.

Література:

1. Вербівська Л. В. Інвестиційний розвиток сільськогосподарських підприємств в умовах фінансової нестабільності / Л. В. Вербівська, І. Р. Вербівський. // Ефективна економіка. - 2024. - № 5. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2024_5_21.

2. Ганцяк М. О., Вергелюк Ю. Ю. Стабілізація інвестиційних потоків в умовах пандемії. Економічний розвиток держави регіонів і підприємств: проблеми та перспективи : матеріали IV Міжнародної

науково-практичної інтернет-конференції молодих учених (28-29 квітня 2021 р.). Львів : Національний університет «Львівська політехніка», 2021. С. 29-30.

3. Ганцяк М.О., Фомов Д.О., Інвестиційна привабливість цифрових активів. Фінансові механізми забезпечення відновлення економіки України в сучасних умовах : матеріали II міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених (26 лютого 2025 р.). Ірпінь : Державний податковий університет, 2025

4. Гривківська О. В. Інвестиційне моделювання стратегії розвитку сільськогосподарських підприємств регіону / О. В. Гривківська, Н. М. Котвицька, Д. С. Бойко // Економіка і управління. - 2023. - № 2. - С. 65-70.

5. Гужва І.Ю., Гончаренко К.О. Промисловість України: сучасні тенденції та фактори розвитку. Формування ринкових відносин в Україні. 2020. № 1. С. 18-24.

6. Гужва І.Ю., Іллічов Р.В. Запровадження локалізації у публічних закупівлях як інструмент розвитку промисловості України. Формування ринкових відносин в Україні. 2020. № 12. С. 77-84.

7. Іванов Є.І. Проблеми і виклики преференційної торгівлі деякою сільськогосподарською продукцією між Україною та ЄС. Проблеми системного підходу в економіці. 2025. Вип. 2(99). С. 13–19.

8. Качула С. В. Удосконалення інвестиційного забезпечення розвитку сільськогосподарських підприємств України / С. В. Качула, К. К. Кагожкіна. // Ефективна економіка. - 2023. - № 1. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2023_1_12.

9. Левандівський О. Т. Ресурсний потенціал в інвестиційному забезпеченні сільськогосподарських підприємств / О. Т. Левандівський, І. Ф. Баланюк, П. Є. Матковський, В. В. Мацьків // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. - 2023. - Вип. 19(1). - С. 192-201.

10. Пулій О.В., Іванов Є.І. Сучасний стан та перспективи торговельно-інвестиційного співробітництва України і Туреччини. Проблеми системного підходу в економіці. 2019. Вип. № 4(72). С. 24-31.

11. Райтер Н. Аналіз інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств / Н. Райтер, Г. Мацьків // Аграрна економіка. - 2024. - Т. 17, № 2. - С. 73-84.

12. Синюк О. Напрями підвищення інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств / О. Синюк // Аграрна економіка. - 2024. - Т. 17, № 1. - С. 93-102.

13.Третяк В. А.Сучасний стан та особливості державного регулювання інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств в умовах воєнного стану / В. А. Третяк // Формування ринкових відносин в Україні. - 2024. - № 11. - С. 48-56.

Ходжаян А.Р.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
модернізації механізмів управління економікою,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА: МІЖНАРОДНІ ПРАКТИКИ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВИ І БІЗНЕСУ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15752523>

Мале підприємництво в умовах структурних трансформацій та кризових викликів відіграє критичну роль у забезпеченні економічної стійкості, соціальної згуртованості та інноваційного оновлення економіки. В умовах глибокої трансформації української економіки, спричиненої війною та викликами повоєнної відбудови, мале підприємництво розглядається як ключовий сегмент економіки, здатний мобілізувати внутрішній потенціал розвитку. Його роль як джерела зайнятості, інновацій і гнучких форм господарювання посилюється в умовах обмеженого державного ресурсу, зростаючої потреби в диверсифікації виробництва та регіонального відновлення. Тому, актуальним стає завдання інституціоналізації малого підприємництва, під якою слід розуміти створення системи формальних і неформальних механізмів підтримки та взаємодії між державою, бізнесом і громадянським суспільством.

Саме інституційне середовище, в якому функціонує малий бізнес, визначає ефективність його діяльності. За даними OECD, у країнах із високим рівнем економічної свободи і підтримки підприємницької діяльності МСП формують до 60% зайнятості та до 50% ВВП [1]. В Україні інституційна слабкість, фрагментарність регуляторної бази та низька інституційна довіра суттєво знижують ефективність політик у сфері МСП. Це вимагає системної інституціоналізації відносин між

усіма зацікавленими сторонами: державою, бізнесом і громадянським суспільством. Воєнні ризики, правова нестабільність, брак фінансових інструментів і нерозвинена інфраструктура потребують нових моделей співпраці на засадах партнерства, прозорості, ефективності взаємодії [2].

Воєнні дії в Україні спричинили безпрецедентні виклики для малого бізнесу. За оцінками Офісу з розвитку підприємництва та експорту, понад 48% МСП зазначили про скорочення обсягів виробництва у 2024 році [3]. Основні бар'єри, з якими стикається малий бізнес в умовах війни, можна поділити на такі групи:

➤ **Фінансові:** дефіцит доступного кредитування, згорання приватного інвестування, обмеженість грантових програм, слабкість механізмів гарантування позик;

➤ **Організаційні:** втрата кваліфікованих кадрів через мобілізацію та міграцію, масова релокація підприємств, знищення виробничих площ, переривання логістичних ланцюгів;

➤ **Регуляторні:** нестабільність правового середовища, відсутність ефективних механізмів захисту прав підприємців, посилення регуляторного тиску в окремих секторах;

➤ **Інституційні:** слабка взаємодія між центром і регіонами, відсутність локальних центрів підтримки підприємництва.

Саме в цей період нагальною є потреба в гнучких, кризостійких і швидко адаптованих механізмах інституціонального забезпечення малого бізнесу, що передбачають не лише державну підтримку у вузькому сенсі, а комплексну модель міжсекторної тристоронньої взаємодії держави, бізнесу, громадянського суспільства. Така модель включає:

➤ **державу** як регулятора та гаранта підтримки (через законодавство, податкову політику, фінансові інструменти);

➤ **бізнес** як ініціатора інновацій і джерело ринкової активності;

➤ **громадські та професійні організації** (професійні бізнес-асоціації, торгово-промислові палати, галузеві спілки тощо) як комунікаційний міст, що сприяє довірі, консультуванню, моніторингу ефективності програм.

Модель тристороннього міжсекторного партнерства має базуватись на принципах: спільного формування політик; залучення бізнес-об'єднань і асоціацій до діалогу з урядом; грантової підтримки через прозорі механізми; співфінансування проектів розвитку на

місцевому рівні, запровадження офіційного інституту лобізму підприємництва.

Міжнародна практика доводить ефективність подібних моделей тристороннього міжсекторного партнерства між державою, бізнесом і громадянським суспільством для підтримки підприємництва. В ЄС провідною інституцією є *Європейський економічний і соціальний комітет* (EESC), де представники бізнесу (роботодавці), працівники (профспілки) та громадянське суспільство (НУО) беруть участь у консультаціях щодо розробки політики ЄС, зокрема у сфері малого та середнього бізнесу (МСБ) задля забезпечення збалансованості інтересів і прийняття ефективних рішень [4]. Європейський Союз розглядає малий бізнес як стрижень економіки і активно підтримує підприємницьку ініціативу через політику «Think Small First», що зобов'язує законодавців враховувати інтереси МСП при розробці нормативно-правових актів. Ключовими інструментами є: програма COSME (Competitiveness of Enterprises and SMEs), яка забезпечує доступ до фінансів, підтримку міжнародної інтернаціоналізації та бізнес-мереж; Enterprise Europe Network (EEN) - платформа для обміну досвідом, пошуку партнерів, участі у тендерах та програмах; Європейський інвестиційний фонд (EIF), який гарантує мікрокредитування для малих підприємств; інструменти структурних фондів та зеленого переходу, що включають підтримку «зеленого» підприємництва та цифровізації. ЄС також активно впроваджує SBA Performance Review (SBA Fact Sheet), що моніторить ефективність національних політик щодо МСП та формує базу для взаємонавчання («peer learning») між країнами-членами [5].

В **Німеччині** прикладом публічно-приватних партнерств у підтримці підприємництва є Mittelstand 4.0-Kompetenzzentren, засновані урядом у межах програми Mittelstand-Digital для підтримки цифровізації МСП. Це центри цифрової підтримки малого і середнього бізнесу, створені у співпраці між урядом, бізнес-асоціаціями, університетами та НУО, які функціонують у форматі тристоронньої співпраці - держава фінансує, бізнес формує запити, а громадські інститути реалізують ініціативи. На базі Центрів компетенцій „Mittelstand 4.0“ реалізуються програми цифрового консультування, семінари, пілотні проєкти з нових технологій, подібні до тих, що реалізує в Україні ДіяБізнес [6].

У **США** ключовим інститутом інституційної підтримки МСП є Small Business Administration (SBA) - незалежна федеральна агенція,

яка надає гарантії кредитування, субсидії, консультації та інкубаційну підтримку. Small Business Administration (SBA) забезпечує: доступ до пільгового кредитування (через гарантії SBA); програми закупівель за участю малих підприємств (особливо в оборонному секторі); освітні ініціативи (SCORE, Small Business Development Centers); програми підтримки для ветеранських, жіночих та етнічних підприємств. SBA також опікується фінансуванням та освітою підприємців, реалізує менторські програми, надає безкоштовні або дешеві консультації, проводить навчання. SBA співпрацює з мережами підтримки: Центри розвитку малого бізнесу (Small Business Development Centers), Центри жіночого бізнесу (Women's Business Centers), Центри інформаційно-просвітницької роботи з ветеранами (Veterans Business Outreach Centers). Підтримка підприємництва у форматі тристороннього партнерства реалізується через контракти, гранти, спільні програми. Поширеними інструментами фінансування SBA є: кредити, інвестиції, допомога у разі стихійного лиха, поручительські облигації, гранти на виробництво [7].

В США користуються популярністю регіональні Центри розвитку малого бізнесу SBDC, які надають консультації та навчання малому бізнесу, зокрема співпрацюють з SBA для розробки та надання інформаційних інструментів для підтримки стартапів та розширення існуючого бізнесу. SBDC надають допомогу у вирішенні проблем, щоб допомогти малому бізнесу отримати доступ до капіталу, розробляти та обмінюватися новими технологіями, а також покращити бізнес-планування, стратегію, операції, фінансовий менеджмент, управління персоналом, маркетинг, допомогу в експорті, продажі та інші сфери, необхідні для зростання та розширення малого бізнесу, вдосконалення управління, підвищення продуктивності та інновацій. Крім того, програма Small Business Innovation Research (SBIR) підтримує технологічно-орієнтовані стартапи, надаючи їм фінансування у перші фази дослідження та розробки. У кризовий період COVID-19 SBA реалізувало програму Paycheck Protection Program (PPP) - грантове покриття витрат на зарплати, що стало прикладом масштабної підтримки МСП в умовах надзвичайної ситуації [8].

Об'єктом позитивного досвіду підтримки МСП є **Канада**, яка має розвинену децентралізовану інституційну мережу підтримки малого бізнесу, орієнтовану на громади. Серед таких інституцій, зокрема, Canada Business Network - консультаційна мережа з фокусом на підприємців у регіонах. Мережа Canada Business Network надає

підприємцям інформаційну, консультаційну, фінансову та маркетингову підтримку. Важливою характеристикою є децентралізація цієї мережі - локальні офіси працюють у кожній провінції. Фінансовою інституцією, що працює саме з МСП, підтримуючи інноваційні та зеленоорієнтовані підприємства є спеціалізований банк BDC (Business Development Bank of Canada). Програми BDC надають довгострокові кредити, венчурне фінансування та консультації [9].

Суспільно важливою і економічно ефективною моделлю тристороннього співробітництва є ініціатива ООН UNDP, яка об'єднує зусилля уряду, бізнесу і громадських організацій для досягнення Цілей сталого розвитку (ЦСР) через підтримку інклюзивного підприємництва. Партнерства ООН орієнтовані на формування екосистеми для підтримки соціально орієнтованих підприємств. Прикладом програм розвитку підприємництва ООН є Business Call to Action (BCtA) та Schwab Foundation for Social Entrepreneurship Всесвітнього економічного форуму. Регулярні форуми залучають політиків, підприємців і громадських активістів для обговорення партнерства та інновацій для досягнення Цілей сталого розвитку. BCtA об'єднує глобальну спільноту з понад 280 компаній, які впроваджують масштабовані, комерційно життєздатні бізнес-моделі, що безпосередньо залучають бідні верстви населення на ринках з низьким та середнім рівнем доходу до підприємницької діяльності. [10].

Наразі в Україні активно формується екосистема державної інституційної підтримки малого підприємництва, складовими якої є органи державної влади, державні установи, громадські організації, державні проекти, програми, міжнародні партнери: Міністерство економіки, Міністерство цифрової трансформації, Міністерство розвитку громад територій та інфраструктури, Дія.Бізнес, Офіс з розвитку підприємництва та експорту, регіональні центри підтримки бізнесу та бізнес-асоціації при ОДА. Ці інституції є взаємопов'язаними і кожна з них виконує визначену роль у розробці, реалізації та супроводі політик підтримки малого і середнього бізнесу і взаємодіє в межах єдиної стратегії державного сприяння підприємництву.

З боку держави ініціативи, спрямовані на підтримку малого і середнього підприємництва (МСП), зокрема релокованих підприємств, реалізуються через фінансову, нормативну, інституційну та інфраструктурну підтримку. Громадянські ініціативи реалізуються через антикризові хаби, волонтерські платформи, об'єднання

підприємців у спілки тощо. Однак ці процеси потребують формалізації через механізми державно-приватного партнерства та інституціоналізації участі громадянського суспільства. Так, практика програм «єРобота», «Дія.Бізнес», «Relocate Ukraine» вже показали приклади потенціалу синергії державних ініціатив, донорської підтримки і підприємницької активності [11]. Поряд з цим слід відзначити, що інституційна підтримка малого підприємництва повинна бути не тимчасовою антикризовою реакцією, а сталою і системною політикою держави. Необхідне формування комплексної моделі інституційної взаємодії, яка поєднує законодавчі інструменти, фінансові важелі, організаційну інфраструктуру, регіональну підтримку через розвиток місцевих центрів підприємництва та участь громадськості.

Перспективними напрямками подальшої інституціоналізації малого підприємництва має бути: моделювання національної системи інституційної підтримки МСП на основі кращих міжнародних практик; активне застосування цифрових сервісів в практиці взаємодії між державою, бізнесом і громадянським суспільством; запровадження регіональних моделей підтримки малого бізнесу в умовах децентралізації; створення системи моніторингу ефективності політик підтримки МСП на основі KPI.

Література:

1. Financing SMEs and Entrepreneurs 2023: An OECD Scoreboard. OECD Publishing. URL: https://www.oecd.org/en/publications/oecd-financing-smes-and-entrepreneurs-scoreboard-2023-highlights_a8d13e55-en.html

2. Ходжаян А.Р. Державна підтримка малого підприємництва в Україні. Формування ринкових відносин в Україні. 2024. Вип. 7-8 (278-279). С. 67-74. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13953062>

3. Дослідження стану бізнесу в Україні. Серпень 2024. Діяльність ДУ «Офіс з розвитку підприємництва та експорту». Міністерство економіки України Департамент взаємодії з експортерами та просування експорту. 11.04.2022. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail/4724fd3c-a5c5-42fc-a931-755ba2765454?lang=uk-UA&id=bd21c45a-a984-456e-b523-c03aa942dcb9&title>

4. European Economic and Social Committee. SMEs and Entrepreneurship. URL:

https://www.eesc.europa.eu/sites/default/files/files/qe-02-19-531-en-n.pdf?utm_source=chatgpt.com

5. European Commission (2022). Annual Report on European SMEs 2021/2022. Brussels.European Commission. COSME Programme. URL: <https://ec.europa.eu/growth/smes/cosme>

6. SMEs Digital. Strategies for the digital transformation. Federal Ministry for Economic Affairs and Energy/ Mittelstand-Digital. URL: https://www.bmwk.de/Redaktion/EN/Publikationen/Mittelstand/smes-digital-strategies-for-digital-transformation.pdf?__blob=publicationFile&v=1&utm_source=chatgpt.com

7. U.S. Small Business Administration (SBA). An official website of the United States government. URL: <https://www.sba.gov/about-sba>

8. SBA. Small Business Economic Trends Report 2023. United States Small Business Administration. URL: <https://www.sba.gov>

9. Government of Canada. Innovation, Science and Economic Development Canada. Business Development Bank of Canada (2022). URL: <https://www.bdc.ca>

10. United Nations Development Programme's (UNDP) Business Call to Action teams up with Yunus Social Business to help reach the Sustainable Development Goals. URL: https://www.sharing4good.org/article/united-nations-development-programme%E2%80%99s-business-call-action-teams-yunus-social-business-help?utm_source=chatgpt.com

11. ДіяБізнес Фінансування та програми підтримки. Маркетплейс фінансових можливостей для бізнесу. URL: <https://business.diia.gov.ua/finance/programs/finance?filter>

Шевчук Є.О.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
відділ фінансової політики,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ СТИМУЛЮВАННЯ ІТ- ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15751429>

У сучасному світі інформаційні технології стали ключовим двигуном економічного розвитку в умовах глобалізації та цифровізації.

Інформаційні технології займають особливе місце у структурі економік розвинутих країн, оскільки є основою для інновацій, підвищення продуктивності праці та забезпечення конкурентоспроможності на світових ринках [1-4]. Для України розвиток ІТ-сектора є стратегічно важливим елементом її економічного зростання, особливо в умовах євроінтеграції.

Процес інтеграції України до Європейського Союзу відкриває нові можливості для розвитку українського ІТ-сектора, однак водночас ставить і нові вимоги до стимулювання підприємств у цій сфері. Європейські стандарти, законодавчі ініціативи та стратегічні напрямки політики в галузі цифрових технологій формують нові умови для розвитку ІТ-бізнесу. Важливою складовою цього процесу є аналіз ефективності існуючих механізмів стимулювання ІТ-підприємств, що забезпечують їх адаптацію до європейських стандартів і сприяють їхньому зростанню в умовах глобальної конкуренції. Оцінка ефективності цих стимулів вимагає вивчення їхнього впливу на розвиток інновацій, адаптацію до міжнародних стандартів, покращення технологічної бази та залучення іноземних інвестицій [3-6]. Оцінка ключових індикаторів ефективності державної підтримки є необхідною для коригування політики та підвищення конкурентоспроможності ІТ-сектора і включає такі елементи:

- зростання експорту ІТ-послуг – одним з основних показників є зростання експорту українських ІТ-послуг, що свідчить про збільшення попиту на українські розробки та послуги на міжнародному ринку;
- залучення інвестицій – ІТ-сектор України активно залучає інвестиції, зокрема від міжнародних венчурних фондів і бізнес-ангелів, що є індикатором ефективності державних ініціатив;
- кількість стартапів та ІТ-компаній – збільшення кількості нових стартапів і розвиток малого та середнього бізнесу в ІТ-сфері є одним із критеріїв успіху стимулюючих заходів;
- розвиток інфраструктури та навчальних програм – зростання кількості ІТ-кластерів, технопарків, а також прогрес у підготовці кадрів для ІТ-галузі.

Євроінтеграція відкриває для українських ІТ-підприємств нові можливості, серед яких: доступ до європейських ринків (Євроінтеграція дає можливість українським ІТ-компаніям

інтегруватися в європейські ланцюги поставок і забезпечити безперешкодний доступ до єдиного цифрового ринку ЄС); участь у європейських інноваційних ініціативах (українські ІТ-компанії можуть брати участь у програмах підтримки інновацій ЄС, таких як Horizon Europe, що дозволяє залучити фінансування для наукових досліджень та технологічних розробок); зростання міжнародних інвестицій (ІТ-сектор буде продовжувати залучати міжнародні інвестиції завдяки сприятливим умовам, створеним урядом України через програму євроінтеграції) [5-8].

Особливої уваги потребує нормативно-правова база стимулювання ІТ-підприємств в Україні. Так, Євроінтеграція передбачає адаптацію українського законодавства до європейських стандартів. В Україні вже прийнято кілька ключових законів, які стимулюють розвиток ІТ-сектора:

1. Державні ініціативи:

- Закон України «Про ІТ-індустрію» - регулює основи розвитку ІТ-сектора, забезпечуючи сприятливі умови для ведення бізнесу, зокрема у сфері розробки програмного забезпечення, аутсорсингу та експорту;

- податкові пільги для ІТ-компаній – згідно з чинним законодавством, ІТ-підприємства можуть користуватися пільговими податковими режимами, зокрема, спрощеною системою оподаткування для малих та середніх ІТ-компаній;

- підтримка стартапів – в Україні зростає кількість програм та грантів, що фінансуються державою та міжнародними організаціями для підтримки інноваційних стартапів у сфері ІТ.

2. Європейські ініціативи:

- програми підтримки стартапів – європейські програми, такі як Horizon Europe, забезпечують фінансування для ІТ-стартапів, що активно розвиваються в Україні. Україна активно долучається до таких програм, що дозволяє залучити міжнародні інвестиції;

- партнерство з ЄС у сфері цифровізації – Україна бере участь у ініціативі «Єдиний цифровий ринок ЄС», що відкриває нові можливості для українських ІТ-компаній у контексті єдиного європейського ринку [8-10].

Для оцінки ефективності стимулювання ІТ-підприємств України в контексті євроінтеграції можна скористатися такими формулами:

1. Індекс ефективності інвестицій (ІЕІ). Цей індекс дозволяє оцінити вплив інвестицій на розвиток ІТ-сектора в Україні та їх кореляцію з євроінтеграційними процесами:

$$ІЕІ = \frac{\text{Інвестиції в ІТ сектор}}{\text{Загальний рівень інвестицій}} \times 100 \quad (1)$$

2. Індекс інноваційної активності (ІА), що дозволяє оцінити рівень інноваційного розвитку в ІТ-секторі на фоні стимулюючих заходів і порівняти з європейськими країнами. Для оцінки рівня інновацій в ІТ-секторі можна використати наступну формулу:

$$ІА = \frac{\text{Кількість інноваційних проєктів}}{\text{Кількість підтриманих ІТ – підприємств}} \times 100 \quad (2)$$

3. Індекс адаптації до європейських стандартів (ІАЕС), який допомагає оцінити, наскільки ефективно ІТ-сектор адаптується до євроінтеграційних вимог та стандартів. Для оцінки, наскільки ІТ-підприємства в Україні відповідають європейським стандартам, можна використовувати такий підхід:

$$ІАЕС = \frac{\text{Кількість підприємств, що відповідають європейським стандартам}}{\text{Загальна кількість ІТ – підприємств}} \times 100 \quad (3)$$

4. Ефективність фінансових стимулів (ЕФС), що дозволяє оцінити реальну ефективність фінансових стимулів для ІТ-сектору та порівняти їх вплив на економічний розвиток з європейськими практиками. Оцінка ефективності фінансових стимулів (наприклад, податкові пільги, гранти, субсидії) може бути розрахована за наступною формулою:

$$ЕФС = \frac{\text{Збільшення доходів від ІТ – сектора}}{\text{Обсяг фінансових стимулів}} \times 100 \quad (4)$$

5. Індекс конкурентоспроможності (ІК) – дозволяє оцінити, наскільки ІТ-підприємства України є конкурентоспроможними на міжнародному рівні та чи є євроінтеграційна політика ефективною у

просуванні українських ІТ-компаній на міжнародні ринки. Індекс конкурентоспроможності ІТ-сектору в Україні можна розрахувати так:

$$ІК = \frac{\text{Частка українських ІТ – компаній на міжнародних ринках}}{\text{Загальна кількість ІТ – компаній}} \times 100 \quad (5)$$

Отже, стимулювання ІТ-підприємств в Україні в контексті євроінтеграції має значний потенціал для розвитку, однак для досягнення максимального ефекту необхідно продовжити роботу з удосконалення нормативно-правової бази, полегшення доступу до фінансування та створення умов для розвитку інновацій. Євроінтеграція створює нові можливості для ІТ-сектора, але також вимагає глибоких структурних змін на рівні законодавства, державного управління та підтримки бізнесу. Оцінка стимулювання ІТ-підприємств України в контексті євроінтеграції показує значний прогрес, але також виявляє низку проблем, таких як слабка правова база та корупційні бар'єри. Для забезпечення сталого розвитку ІТ-сектора необхідно продовжувати роботу над покращенням законодавства, зниженням бюрократії та підвищенням правової захищеності.

Література:

1. Галасюк В.В. Структурна трансформація економіки України як передумова євроінтеграції та прискореного економічного розвитку. Вчені записки: КНЕУ. 2019. Вип. 20. С. 113-121.
2. Григораш О. В. Оцінка ефективності застосування бюджетних важелів стимулювання розвитку малого підприємництва / О. В. Григораш // Бізнес Інформ. - 2016. - № 1. - С. 224-229.
3. Єлісєєва О. К. Оцінка механізму стимулювання персоналу підприємств / О. К. Єлісєєва, Н. Г. Кутова // Бізнес Інформ. - 2017. - № 5. - С. 76-81.
4. Захожай В. Б. Оцінювання структурної трансформації діяльності підприємств машинобудування як передумови обґрунтування пропозицій щодо економічного стимулювання їх технологічного оновлення / В. Б. Захожай, Р. В. Бурсов, К. В. Захожай // Наукові праці МАУП. - 2016. - Вип. 48. - С. 135-142.
5. Іванов Є.І. Інтеграція України у ланцюги доданої вартості автомобільної промисловості країн Європейського Союзу. Формування ринкових відносин в Україні. 2020. № 12. С. 124-130.

6. Квасній Л. Г. Стимулювання праці персоналу підприємства на основі оцінки її результативності / Л. Г. Квасній // Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. - 2017. - Вип. 4. - С. 62-66.

7. Климчук А. О. Структурно-логічна модель механізму оцінки, мотивації та стимулювання персоналу підприємства / А. О. Климчук // Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. - 2018. - № 7. - С. 25-35.

8. Лихолет С. І. Сучасні підходи оцінки ефективності економічного стимулювання інноваційної діяльності промислових підприємств / С. І. Лихолет // Інвестиції: практика та досвід. - 2016. - № 1. - С. 9-14.

9. Мізіна О. В. Заходи щодо формування ефективної системи оцінки і стимулювання персоналу на підприємстві / О. В. Мізіна, О. В. Амельницька, А. І. Терещук. // Ефективна економіка. - 2019. - № 5. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2019_5_43.

10. Попадюк О. О. Оцінювання ефективності управління системою матеріального стимулювання на малих підприємствах / О. О. Попадюк // Актуальні проблеми економіки. - 2014. - № 5. - С. 210-218.

Шур І.М.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
відділ модернізації механізмів управління економікою,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

ЕКОЛОГІЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ В КОНТЕКСТІ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЗМІН ЕКОНОМІКИ

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15747303>

Сучасні трансформаційні зміни в економіці, пов'язані з глобалізацією, технологічними інноваціями, змінами клімату та енергетичними викликами, ставлять перед підприємствами нові вимоги щодо їхнього екологічного впливу, соціальної відповідальності та впровадження сталих практик [1-4].

Екологічна відповідальність підприємств – це система заходів та практик, що спрямовані на зменшення негативного впливу бізнесу на навколишнє середовище і забезпечення сталого розвитку, яка включає:

- дотримання екологічних стандартів – виконання вимог щодо охорони навколишнього середовища, таких як зменшення викидів забруднювачів, ефективне управління відходами, економія водних та енергетичних ресурсів;

- прозорість та звітність – надання відкритої інформації про екологічну діяльність підприємства, впровадження екологічного аудиту та сертифікацій;

- захист біорізноманіття та природних ресурсів – збереження екосистем, зменшення використання невідновлюваних ресурсів, впровадження технологій циркулярної економіки [5-8].

Трансформаційні зміни в економіці мають великий вплив на підприємства та їх екологічну поведінку. Основні чинники, що впливають на екологічну поведінку підприємств наступні:

1. Зміни в законодавчому регулюванні. Зміни в глобальних та національних екологічних стандартах, законодавчих ініціативах та угодах (наприклад, Паризька угода щодо зміни клімату) вимагають від підприємств адаптації до нових екологічних вимог. Підприємства повинні відповідати більш жорстким екологічним стандартам, таким як: квоти на викиди CO₂ (підприємства зобов'язані скорочувати свої викиди парникових газів і виконувати міжнародні зобов'язання);

розширена відповідальність виробників (нові законодавчі ініціативи можуть включати вимоги до підприємств забезпечити утилізацію та переробку своїх продуктів після використання) [3-9].

2. Технологічні інновації. Трансформаційні зміни економіки включають впровадження нових технологій, таких як відновлювальна енергетика, зелені технології, цифровізація та інтернет речей (IoT). Впровадження цих інновацій дозволяє підприємствам знижувати свій екологічний слід через: енергоефективність (нові технології дозволяють підприємствам зменшити споживання енергії та витрати ресурсів); циркулярна економіка (розвиток переробки, повторного використання та зниження відходів); автоматизація (впровадження автоматизованих систем для моніторингу та управління викидами, витратами ресурсів) [2-6].

3. Зміни в споживчому попиті та поведінці. В умовах трансформації економіки, змінюється також поведінка споживачів, які дедалі більше віддають перевагу екологічно чистим і стійким продуктам та послугам, що створює нові вимоги до підприємств щодо: зеленого маркетингу (просування екологічно чистих продуктів та послуг); транспарентності та етичної практики (споживачі все більше звертають увагу на екологічні зусилля брендів, їх соціальну відповідальність та стійкість) [11-13].

4. Кліматичні зміни та адаптація бізнесу. Трансформація економіки також пов'язана з боротьбою з наслідками змін клімату, що впливає на підприємства, що створює необхідність для компаній адаптувати свої стратегії до нових кліматичних реалій, таких як: управління кліматичними ризиками (підприємства повинні розуміти та враховувати вплив кліматичних змін на свою діяльність, включаючи ризики для постачання ресурсів, зміну кліматичних умов та регуляторні зміни); інвестиції в зелену інфраструктуру (фінансування проєктів, що сприяють адаптації до змін клімату, наприклад, впровадження енергоефективних будівель або розвитку відновлювальних джерел енергії) [10-14].

В умовах трансформаційних змін економіки підприємства можуть використовувати низку інструментів для підвищення своєї екологічної відповідальності. Основними інструментами визначено такі:

1. Зелені сертифікації та стандарти:

– ISO 14001 – міжнародний стандарт системи екологічного управління, який допомагає підприємствам ефективно управляти своїм екологічним впливом;

– Еко-лейбл – сертифікація продуктів як екологічно чистих та стійких, що дозволяє споживачам обирати товари з низьким екологічним слідом.

2. Екологічний аудит та звітність. Регулярні екологічні аудити та звіти допомагають підприємствам оцінювати свій екологічний вплив та виявляти можливості для зниження цього впливу, що включає в себе:

– моніторинг викидів – вимірювання та контроль забруднювачів, викидів CO₂, управління відходами;

– прозорість у звітності – публікація звітів про екологічну діяльність компанії, в тому числі щодо досягнення цілей зниження викидів.

3. Зелені інвестиції. Інвестиції в екологічно чисті технології та відновлювальні ресурси є важливою складовою екологічної відповідальності. Підприємства можуть інвестувати в відновлювальні джерела енергії (сонячні, вітрові, гідроелектростанції) та переробку відходів та інші технології, які зменшують вплив на довкілля [6-9].

Попри важливість екологічної відповідальності, підприємства стикаються з низкою викликів: високі початкові витрати на впровадження екологічних технологій; недостатнє регулювання або слабке правозастосування в певних країнах; конкуренція з підприємствами, які не дотримуються екологічних стандартів, що створює для сталих бізнесів додаткові витрати; ризики зміни клімату та потенційні збитки для бізнесу, пов'язані з екстремальними погодними умовами. В майбутньому екологічна відповідальність підприємств буде ще більшою мірою визначати успіх бізнесу і буде включати: зростання попиту на екологічно чисті продукти та послуги; інтеграцію сталих практик в стратегії підприємств; зростання кількості інвестицій у сталий розвиток, включаючи фінансування екологічно чистих проєктів [8-13].

Отже, екологічна відповідальність підприємств є невід'ємною частиною трансформаційних змін в економіці, яка сприяє не тільки захисту навколишнього середовища, а й підвищенню конкурентоспроможності компаній, що використовують стійкі бізнес-практики. Водночас підприємства стикаються з певними викликами, пов'язаними з високими витратами на екологічні технології та ризиками, пов'язаними з кліматичними змінами. Проте, адаптація до

екологічних стандартів і інвестиції в сталий розвиток є важливим кроком до забезпечення успіху на глобальному ринку в умовах економічної трансформації.

Література:

1. Белобородова М. В. Особливості впровадження екологічної відповідальності в стратегію розвитку промислових підприємств / М. В. Белобородова // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. - 2018. - Вип. 17(1). - С. 20-24.

2. Бобкова А. Г. Щодо відповідальності за порушення при здійсненні екологічного підприємництва / А. Г. Бобкова, Ю. М. Павлюченко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. - 2017. - Вип. 46(1). - С. 88-91.

3. Бочарова Н. А. Екологічний аспект корпоративної соціальної відповідальності підприємств / Н. А. Бочарова // Економіка транспортного комплексу. - 2020. - Вип. 35. - С. 32-47.

4. Волошенко О. О. Стратегічне управління еколого-орієнтованим розвитком підприємств легкої промисловості на засадах соціальної відповідальності / О. О. Волошенко. // Ефективна економіка. - 2014. - № 4. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2014_4_83.

5. Грішнова О. А. Впровадження екологічної відповідальності в практику менеджменту вітчизняних підприємств / О. А. Грішнова, О. Г. Брінцева // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. - 2013. - Вип. 10. - С. 12-18.

6. Камишнікова Е. В. Аналіз екологічних аспектів корпоративної соціальної відповідальності в об'єднаннях підприємств України / Е. В. Камишнікова // Економічний аналіз. - 2017. - Т. 27, № 4. - С. 205-210.

7. Кірейцева Г. В. Звітність підприємств зі стійкого розвитку як інструмент розвитку екологічної відповідальності / Г. В. Кірейцева, С. В. Хоменко, В. І. Устименко, О. Ю. Андреева, О. В. Палій // Екологічні науки. - 2023. - № 6. - С. 18-24.

8. Короленко Р. В. Вибір стратегії інноваційного розвитку підприємства у форматі екологічної відповідальності / Р. В. Короленко // Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія : Економічні науки. - 2017. - Вип. 33. - С. 88-94.

9. Короленко Р. В. Реалізація екологічної відповідальності підприємства в системі стратегічного управління / Р. В. Короленко // Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія : Економічні науки. - 2016. - Вип. 32(1). - С. 119-124.

10. Крамар Р. І. Діагностика ефективності системи екологічного менеджменту промислового підприємства та відповідальність за порушення норм екологічного законодавства / Р. І. Крамар, Р. М. Скриньковський // Прикарпатський юридичний вісник. - 2016. - Вип. 2. - С. 58-62.

11. Омельчук Д. Соціальна відповідальність підприємства в контексті екологічного розвитку / Д. Омельчук // Проблеми і перспективи економіки та управління. - 2023. - № 4. - С. 61-71.

12. Потрашкова Л. В. Імітаційна модель соціально відповідальної діяльності підприємства з реалізацією нечіткого логічного висновку щодо рівня екологічності / Л. В. Потрашкова // Проблеми економіки. - 2019. - № 4. - С. 277-285.

13. Решетнікова І. Л. Екологічний маркетинг в системі соціальної відповідальності промислових підприємств / І. Л. Решетнікова // Економічний вісник ДВНЗ "Український державний хіміко-технологічний університет". - 2018. - № 2. - С. 143-148.

14. Строева В. О. Моделювання соціально-економічного ефекту реалізації екологічної відповідальності промислового підприємства / В. О. Строева, М. В. Белобородова // Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки. - 2018. - Вип. 30(4). - С. 53-56.

Наукове видання

МАТЕРІАЛИ

ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«ЕКОНОМІКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ПЕРЕГОВОРІВ ПРО ВСУП
ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ»

12 червня 2025 року

Підписано до друку 01.07.2025 р.
Формат 60х90/16.Папір офсетний.
Обсяг – 24,06 ум друк. арк. Наклад 50 прим.
Друк ПП «Сердюк В.Л.»
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
Серія ДК №3360 від 30.12.2008 р.